

SOBİAD

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

ekonomi
BİLİMLERİ
DERGİSİ

Ekonomi Bilimleri Dergisi (Online)

ISSN: 1309 -8020

Yıl: 2025 Cilt: 17 Sayı: 1

Amaç ve Kapsam

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD), Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) tarafından Temmuz ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Sadece Türkçe makaleler yayın için kabul edilmektedir.

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD), ekonomi biliminin tüm alt disiplinlerinde hazırlanmış teorik-analitik-ampirik araştırmalar ve incelemelere açık bir dergidir.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD) Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir.

Ücretsiz Yayın

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD)'nde makale yayınlanması için yazarlardan hiçbir ücret talep edilmemektedir.

Yazarların Sorumlulukları

Yazarların makalelerini dergi web sayfasında sunulan yazım kurallarına ve örnek şablona göre hazırlamaları gerekir. Yazarların, hakem raporlarında belirtilen düzeltmeleri zamanında yapmaları beklenir.

Etik İlkeler

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD)'nde yer alan etik görev ve sorumluluklarda Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından kabul edilen ve yayınlanan ilkeler benimsenmektedir.

Yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- Yazarlar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılara referans vermiş olmalıdır.
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir.
- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidir.
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazınsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdır.

- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdır.

Hakemlik Süreci

Makaleler, hakemler tarafından altı ölçüt – bazı ölçütlerin belirli türdeki bildirilere uygulanamaması halinde daha az- dikkate alınarak değerlendirilir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır. Makaleler yayınlanmadan önce turnit-in ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir.

Telif Hakları

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD) bünyesinde yayınlanan yazıların fikirlerine resmen katılmaz, basılı ve çevrimiçi sürümlerinde yayınladığı hiçbir ürün veya servis reklamı için güvence vermez. Yayınlanan yazıların bilimsel ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazılarla birlikte gönderilen resim, şekil, tablo vb. unsurların özgün olması ya da daha önce yayınlanmış iseler derginin hem basılı hem de elektronik sürümünde yayınlanabilmesi için telif hakkı sahibinin yazılı onayının bulunması gerekir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) ,yazarlardan devraldığı ve derginin çevrimiçi (*online*) sürümünde yayınladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel açık erişimin (*open access*) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını (ilgili içerikte tersi belirtilmediği sürece) Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) Lisansı aracılığıyla bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için alınması gereklidir.

Yazarlar yazılarının bütün yayın haklarını derginin yayıncısı Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD)'ne devrettiklerini kabul ederler. Yayınlanan içeriğin (yazı ve görsel unsurlar) telif hakları dergiye ait olur. Dergide yayınlanması uygun görülen yazılar için telif ya da başka adlar altında hiçbir ücret ödenmez ve baskı masrafı alınmaz; ancak ayrı baskı talepleri ücret karşılığı yerine getirilir.

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD) aşağıdaki indexing/abstracting servislerinde kayıtlıdır.

| Academic Researches Index | JournalTOCs | Directory of Research Journals | Index Copernicus | Sobiad Atıf Dizini | Academic Research Index | CiteFactor | AJIndex | Index of Academic Documents |

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD) ayrıca TÜBİTAK- ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) çerçevesinde DergiPark'ta kayıtlıdır.

KURUCU EDİTÖR

Prof.Dr. Coşkun Can Aktan, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye

EDİTÖR KURULU

Dr. Billur Güner Cohen, Loyala University, Maryland, ABD (Editör)
Prof.Dr. Coşkun Can Aktan, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye (Editör)
Prof.Dr. Bekir Gövdere, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Prof.Dr. Meltem İnce Yenilmez, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye
Prof.Dr. Melih Özçalık, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr.Hüsnü Bilir, Aksaray Üniversitesi, Türkiye

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Dr. Billur Güner Cohen, Loyala University, Maryland, ABD

DERGİ SEKRETERYASI

Dr.Öğr.Üyesi Servet Taşdelen, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye

İLETİŞİM

sobiadsosres@gmail.com

**SOSYAL
BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

OPTİMAL VERGİLEME TEORİSİNİN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE GELECEĞİ:
LİTERATÜRE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ
*THE ORIGINS AND DEVELOPMENT OF THE THEORY OF OPTIMAL TAXATION: A
CRITICAL REVIEW OF THE LITERATURE*
Coşkun Can AKTAN & Ebru KARAŞ

1-31

KUMKAPI'DAKİ GÖÇMEN GİRİŞİMCİLERİN TOPLUMA GİRİŞLERİNİ ANLAMAYA
YÖNELİK ALAN ÇALIŞMASI
*A FIELD STUDY TO UNDERSTAND THE ENTERING OF MIGRANT ENTREPRENEURS
INTO THE SOCIETY IN KUMKAPI*
Aleyna İLGÜN

32-50

ÇEVRE VERGİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA
BİRLİĞİNİN KURUCU ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA
*THE EFFECT OF ENVIRONMENTAL TAXES ON ECONOMIC GROWTH: AN
APPLICATION ON THE FOUNDING COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION*
Özden ŞENTÜRK

51-88

KARA PARA AKLAMANIN ÖNLENMESİNDE VE MÜCADELEDE DİJİTAL
TEKNOLOJİNİN ROLÜ
*THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGY IN PREVENTING AND FIGHTING MONEY
LAUNDERING*
Fereshteh SHADEMANPOOR

88-119

DİĞER (Editoryal Notlar, Fikir Yazıları, Kitap Tanıtımı, Kitap Eleştirileri, Söyleşiler, Tercüme vs.)

OPTİMAL VERGİLEME PROF.DR. COŞKUN CAN AKTAN'LA İYİ BİR VERGİ
SİSTEMİ TASARIMI VE OPTİMAL VERGİLEME ÜZERİNE SÖYLEŞİ
Ebru KARAŞ

120-130

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

OPTİMAL VERGİLEME TEORİSİNİN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE GELECEĞİ: LİTERATÜRE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ*

Coşkun Can AKTAN¹

Prof. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

Ebru KARAŞ

Doç. Dr.

Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ebru.cilli@usak.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0625-3722

Öz

Bu makale optimal vergilemeye ilişkin literatüre giriş niteliğinde bir çalışmadır. Doğru ve anlamlı sorulara (örneğin, gelir ve servet vergilerine mi yoksa tüketim vergilerine mi ağırlık verilmeli? Tüketim vergileri içerisinde, vergi oranları mallar arasında nasıl düzenlenmeli? Vergi oranları artan oranlı mı yoksa düz oranlı mı olmalı vb.) cevap aramasına rağmen optimal vergileme literatürü oldukça karmaşıktır; matematiksel formüllerin ve geometrik açıklamaların aşırı kullanımı nedeniyle anlaşılması kolay değildir. Çalışmamızda optimal vergilemenin teorik temelleri ortaya konulduktan sonra sözkonusu yaklaşımın gerçek dünyadaki vergi sorunlarına ne derece katkı sunduğuna dair eleştirilerin bir özetini sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Optimal Vergileme, Refah İktisadı, Ramsey Optimum Vergi Kuralı, Ters Esneklik Kuralı

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atıf (APA): Aktan, C. C. & Karaş, E., (2024), “Optimal Vergileme Teorisinin Doğuşu, Gelişimi Ve Geleceği: Literatüre Eleştirel Bir Bakış”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (1): 1-31

Alan Tanımı: Kamu Maliyesi, Vergi Teorisi, Vergi Politikası

THE ORIGINS and DEVELOPMENT of the THEORY of OPTIMAL TAXATION: A CRITICAL REVIEW of the LITERATURE

Abstract

This paper is an introductory survey of the literature on optimal taxation. Although the optimal taxation theory addresses meaningful questions (such as should the government use income or commodity taxes? Within commodity taxes, how should tax rates vary across commodities? Should tax rates be progressive or flat etc.) the literature is quite complex and not easy to undersand due to excessive use of mathematical formulas and geometrical expositions. Our article provides the theoretical foundations of optimal taxation and then a summary of criticisms regarding the extent to which the optimal taxation theory contributes to real-world tax problems.

Key Words: *Optimal Taxation, Welfare Economics, Ramsey Optimum Tax Rule, Inverse Elasticity Rule*

JEL Codes: *E62, H20, H21, H22*

İ.GİRİŞ

Optimal vergileme esasen ideal bir vergi sistemi için gerekli ilkeleri ve özellikleri açıklayan bir kavramdır. İdeal bir vergi sistemi oluşturmak maliye teorisinin (dar anlamda vergi teorisinin) ana konusudur ve bugüne değin düşünürler, bilim insanları ve uygulamacılar iyi bir vergi sistemi oluşturmak için muhtelif görüş ve öneriler ortaya koymuşlardır. “*Optimal*” kelimesi özünde “*ideal*” ve “*normatif*” ilkeleri açıklayan bir kavramdır. Fakat bu kavram maliye literatüründe çoğunlukla Nobel ekonomi ödülü sahibi James Mirrlees’in vergi konusundaki araştırmalarına dayalı olarak oluşan literatüre atfen kullanılmaktadır. 1970’li yılların başlarında İngiliz iktisatçı James Mirrlees (1936-2018) yine bir İngiliz olan Frank Ramsey’in (1903-1930) kaleme aldığı “*Vergileme Teorisine Bir Katkı*” (1927) başlığını taşıyan makalesi üzerine araştırmalar yapmış ve bu çalışmaları “*optimal vergileme*” adı altında yayınlamıştır. Mirrlees’in çalışmaları kısmen Ramsey’in makalesinde yer alan matematiksel vergileme modelinin bir uzantısıdır ve zaman

içerisinde Mirrlees çalışmalarını vergi sisteminin bütününe genişletmeye çalışmıştır. James Mirrlees 1996 yılında Nobel ekonomi ödülünü William Vickrey ile paylaşmış ve bu ödül doğal olarak iktisatçıları Nobel etkisini de arkasına alarak Mirrlees'in çalışmalarına ve bu çerçevede optimal vergileme konusuna yöneltmiştir.

Biz bu çalışmamızda Ramsey-Mirrlees-Diamond eksenlerinde ortaya çıkan ve gelişen optimal vergilemenin teorik temellerini ortaya koyduktan sonra sözkonusu yaklaşımın gerçek dünyadaki vergi sorunlarına ne derece katkı sunduğuna dair eleştirilerin bir özetini sunmaya çalışacağız.

II. OPTİMAL VERGİLEME TEORİSİNİN DOĞUŞU ve GELİŞİMİ

Giriş bölümünde de ifade ettiğimiz üzere optimal vergileme geniş anlamda ideal bir vergi sistemi için olması gerekeni araştıran bir çalışma alanıdır (Alm, 1996: 117; Aktan, 2017). Dar anlamda ise teorik refah iktisadının standart araçlarını kullanan optimal vergileme teorisi, toplumsal refahın maksimizasyonu açısından en iyi vergilemenin nasıl olması gerektiğini araştıran normatif bir alandır.

Hem politik hem de ekonomik açıdan oldukça önemli olan vergilemenin optimalliğine yönelik gerçekleştirilen analizler reel dünyada vergi sorunlarına çözüm oluşturacak şekilde tasarlanmalıdır. Toplumun refahına uygun ve mevcut vergi sorunlarına çözüm sağlar nitelikte olan öneriler vergi uyumu noktasında da önemli katkılar sunabilmektedir. Nitekim toplumun azınlık kısmı vergiye gönüllü uyum sağlarken, geri kalan çoğunluk kısım vergiyi zorunlu bir ödeme olarak kabul etmekle birlikte, vergiye karşı direnç gösterebilmektedir. Vergi direncindeki artışlar devletin vergi gelirlerinde azalmaya ve dolayısıyla kamu hizmetlerinde aksamaya neden olabilmektedir. Bu açıdan optimal (ideal) vergileme ilkelerine uygun vergilemenin yapılması vergi uyumunu da kolaylaştırmaktadır (Karaş, 2020: 80). Aşağıda sadece teorik refah iktisadı ve Ramsey-Mirrlees-Diamond çizgisinde ortaya çıkan ve gelişen optimal vergileme teorisini incelemeye çalışacağız.

Toplumsal refahın temel göstergeleri kaynak dağılımında etkinlik ve adalet olduğu düşünüldüğünde optimal vergilemeden beklenen, kaynakların etkin ve adil dağılımını sağlayacak ideal bir vergilemenin yapılmasıdır. Bu kapsamda R. Musgrave (1959) ve devamında Sandmo (1976) ideal bir vergi sisteminin taşıması gereken kriterleri üçe ayırmıştır. Bunlar; vergilerin adil olması gerektiği, vergilerin idari masrafının en aza indirilmesi gerektiği, vergilerin caydırıcı etkisinin (ikame

etkisinin) en az düzeye indirilmesidir (Sandmo, 1976: 37; Alm, 1996: 117). Optimal vergileme kapsamında ideal vergileme kriterleri görece ağırlıkları sosyal refah fonksiyonları aracılığıyla belirlenmektedir. İdari maliyetlerin en az düzeye indirilmesi kriteri çok fazla ekonomik analizlere dahil edilmemekte, vergilerin etkinlik ve adalet üzerindeki etkileri araştırılmakta ve bu iki kriter arasında sosyal refaha uygun bir denge sağlanmaya çalışılmaktadır (Hillman, 2009: 667; Golosov vd., 2011: 147-148). Etkinlik ve adalet arasındaki bu dengenin nasıl sağlanacağı optimal vergileme teorisinin temel sorununu oluşturmaktadır (Tenhunen, 2007: 16). Sosyal refah açısından etkinlik ve adalet istenilen bir durum iken bu iki kriterin aynı anda sağlanması oldukça zordur. Çünkü etkinlik ve adalet arasında bir tercih ilişkisi vardır. Vergi politikaları etkinlik amacına uygun tasarlandığında adaletten ödün vermek zorunda kalılabilmektedir. Tam tersi durum da geçerlidir. Bazı vergiler devlete ciddi bir gelir kaynağı oluştururken gelir dağılımında adaleti olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, KDV ve ÖTV gibi mal ve hizmetin içerisine dahil edilen vergiler devlete önemli bir gelir kaynağı oluştururken, sahip oldukları karakteristik özelliklerden dolayı adalet açısından en çok eleştirilen vergilerdir. Bununla birlikte gelir ve kazançlar üzerinden alınan ve diğer vergilere nazaran daha adil kabul edilen gelir vergileri bireylerin iktisadi kararlarında sapırtıcı etkiler meydana getirerek etkinlik kaybına yol açabilmektedir (Gül, 2001: 76). Burada dikkat edilmesi gereken nokta etkinliğe önem verilerek elde edilen refah kazançlarının, adalet ilkesine önem verilerek, gelirin yeniden dağıtımından elde edilecek kazançla karşılaştırılmasıdır.

Vergilemenin etkinlik ve adalet üzerindeki etkilerine odaklanan optimal vergilemeye yönelik tartışmaların ortaya çıkışını 19. yüzyılın sonlarında ahlak felsefecileri tarafından ileri sürülen fedakârlık doktrinine dayandırmak mümkündür. John S. Mill, vergilendirmenin gerektirdiği fedakarlıkların tüm vergi mükellefleri üzerinde mümkün olduğunca eşit baskı oluşturması gerektiğini savunmuş ve vergileme dikey eşitlik kuralına vurgu yapmıştır (Tenhunen, 2007: 16). Mill'i takiben F. Y. Edgeworth (1897) de vergi yükünün mükellefler arasında dağılımını ele alarak, azalan marjinal fayda ilkesinden hareketle artan oranlı vergilemenin optimal olacağını savunmuştur (Stiglitz, 1987: 991).

1920'li yıllara gelindiğinde optimal vergileme alanında verginin ekonomik etkinlik üzerindeki olumsuz etkilerinin nasıl azaltacağını araştıran çalışmalar ağırlık kazanmıştır. İktisatçılar Pareto etkin kaynak tahsislerini belirlemekle ve Pareto etkinsizlikleri bulup bunların nasıl ortadan kaldırılabileceği üzerine yoğunlaşmışlardır (Stiglitz, 1987: 992). Etkinlik açısından optimal bir vergi sistemi,

kaynakların Pareto optimal dağılımıyla tutarlı olandır. Esasında bu sorunun klasik çözümü, götürü vergilerin uygulanmasıdır. Götürü vergiler² (lump-sum taxes) bireylerin ekonomik kararlarındaki değişiklikleri en aza indiren ve herkesten aynı miktarda tahsil edilen vergilerdir (Ebdon, 2005: 244). Örneğin, baş vergisi gibi kişilerin gelirinden bağımsız olarak alınan götürü vergiler sadece gelir etkisine sahip olmakta ikame etkisine neden olmamaktadır.

Öte yandan Pigou'dan (1920) bu yana, dışsallıkların varlığında dolaylı vergilerin kaynakların etkin dağılımını artırmak için kullanılabileceği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte kamu finansmanlarının tamamının tarafsız ve Pigoucu vergiler ile sağlanması da mümkün değildir. Vergi sistemlerinde üretici ve tüketicilerin kararlarında bozucu etkiler meydana getiren taraflı vergilerin uygulanması kaçınılmaz bir durumdur. Bu noktada önemli olan ikinci en iyiye odaklanmaktır. Esasında optimal vergilemenin üzerinde durduğu en önemli husus da budur (Sandmo, 1976: 38-39).

Neo-klasik modeller temelinde ele alınan optimal vergilemeye yönelik etkinlik tartışmaların başlangıcını Arthur C. Pigou'nun 1920 yılında yayınlamış olduğu *Refah İktisadı (The Economics of Welfare)*³ başlığı adındaki çalışmasına dayandırmak mümkündür. Pigou çalışmasında optimal bir vergileme için etkinlik ve adalete vurgu yapmıştır. Sonrasında vergilemede adalet ve tarafsızlık ilkelerini esas alan bir vergi sisteminin nasıl olması gerektiği refah iktisatçıları tarafından araştırılmaya başlanmıştır. Bu alanın doğrudan gündeme gelmesi ise Nobel ekonomi ödülü sahibi İngiliz bilim insanı Frank P. Ramsey'in 1927 yılında kaleme aldığı "*Vergilendirme Teorisine Bir Katkı*" (A Contribution to The Theory of Taxation) başlıklı makalesiyle olmuştur. Amerikalı iktisatçı Joseph E. Stiglitz Ramsey'in bu makalesini optimal vergileme teorisini başlatan çalışma olduğunu aşağıdaki ifadelerle vurgulamıştır (Stiglitz, 2015: 235):

"Frank Ramsey'in 1927 tarihinde mütevazı bir şekilde 'Vergilendirme Teorisine Bir Katkı' başlıklı parlak makalesi, kamu maliyesi ekonomisinde bir dönüm noktasıdır. Yaklaşık yarım yüzyıl sonra, Diamond ve Mirrlees (1971) ve Mirrlees'in (1971) çalışmaları aracılığıyla, makalesinin optimum

² Götürü vergi teorik anlamda vergi nedeniyle oluşabilecek etkinlik kayıplarını en az düzeye indiren vergiler olarak kabul edilir. Bu vergiler iktisadi aktörlerin çalışma veya boş zaman, tasarruf veya tüketim gibi kararları arasındaki değişiklikleri en aza indiren vergilerdir. Bkz. Lerner, 1970: 284; Ebdon, 2005: 244, Howard, 2001: 177.

³ Pigou, A. C. (1920). *The Economics of Welfare*, London: Macmillan.

vergileendirme alanını başlattığı ve kamu maliyesinde devrim yarattığı düşünülebilir.”

Konuyla ilgili erken tarih 19. Yüzyıla kadar uzansa da sorunun en iyi analitik formülasyonu ve çözümü Ramsey'in (1927) ünlü makalesinde yer almaktadır. Sonraki yıllarda Pigou, Ramsey'in tartışmalarının daha anlaşılır bir özetine kamu maliyesi kitabında yer vermiştir (Baumol ve Bradford, 1970: 278). Daha sonraki süreçte bu sorun uzun bir süre unutulmuş ve üzerinde durulmamıştır. Lipsey ve Lancaster'ın (1956-57) makalesiyle başlayan ikinci en iyi refah iktisadı analizinde bile gündeme gelmemiş, kaldı ki bu yazarlar Ramsey-Pigou analizlerine bile değinmemiştir. Bu dönemde Fransız iktisatçılar arasında önemli bir ilgi gören optimal vergilemeye yönelik Boiteux (1951, 1956) ve Kahn (1969, 1970) tarafından çalışmalar yapılmıştır (Sandmo, 1976: 38-39).

Pigou tarafından temsil edilen klasik refah iktisadı kapsamında üzerinde durulan ve Ramsey tarafından teorik çerçevesi oluşturulan optimal vergileme teorisine yönelik azalan ilgi 1970'li yıllara gelindiğinde ise tekrar canlanmıştır (Stiglitz, 1987: 991). Bu yıllarda Baumol ve Bradford (1970), Lerner (1970), Dixit (1970), Diamond ve Mirrlees (1971) ve Mirrlees (1971), Diamond (1975) tarafından makaleler yayınlanmıştır. Bunlardan özellikle Diamond-Mirrlees makalesi Ramsey formülasyonunun önemli bir genellemesini ve uzantısını temsil etmektedir (Sandmo, 1976: 38-39). Özellikle 1970'li yıllarda bu alanda yapılan çalışmalarda analize sadece vergilerin etkinlik üzerindeki etkileri değil, yeniden dağıtım üzerindeki etkileri de dahil edilmiştir.

Optimal vergilemenin doğuşuna dair bu giriş niteliğindeki açıklamalardan sonra şimdi sözkonusu teorinin gelişimini kısaca özetlemeye çalışalım.

Optimal vergileme alanında yapılan çalışmalarda ilk olarak tüketim vergilerinin etkinlik kaybının en aza indirilmesine yoğunlaşmıştır. Bu noktada vergilerin ekonomik etkinlik üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacak önerilerde bulunulmuştur. Sonraki süreçte ise optimal vergileme arayışlarında yeniden dağılım meseleleri de dikkate alınmış vergide adaletin nasıl sağlanacağına yönelik çalışmalara da yer verilmiştir. Esasen optimal vergileme yaklaşımının bu noktada gelişimi refah iktisadının kendi içerisinde yaşadığı değişim ile yakından ilgilidir (Albayrak, 2011: 292-293). Klasik refah iktisadının savunucuları bir ekonomide hem kaynak dağılımında etkinliği hem de adaleti dikkate alan ve bu iki hedef arasında denge kurabilecek bir vergilemenin yapılabileceğini kabul etmektedir.

Pareto tarafından temsil edilen yeni refah iktisadı ise etkinlik kriterleri üzerinde durarak etkinlik üzerinde olumlu etkiye sahip olan vergileri daha doğru vergiler olarak görmüştür.

Optimal vergileme teorisinde vergi konuları üzerinde de durularak gelir ve tüketim vergilerinin ne derece “optimal” olduğu pek çok çalışmanın konusu olmuştur. Aşağıda bu konudaki çalışmaların kısa bir özetini sunmaya çalışacağız.

1.Optimal Tüketim Vergisi

Tüketim vergileri bir ekonomide var olan mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerdir. Optimal vergileme belirli bir kamu geliri kısıtında, uygulanan tüketim vergilerinin etkinlik kayıplarının en aza indirilmesi sorununa çözüm aramaktadır (Zee, 1995a: 71). Bilindiği üzere vergilerin olmadığı rekabetçi ekonomilerde oluşan her denge Pareto etkin kabul edilmektedir. Ancak vergiler devreye girdiğinde piyasada yer alan mal ve hizmetlerin nispi fiyat yapısında değişimler söz konusu olmaktadır. Maliyet unsuru olarak vergi mal ve hizmetin fiyatı içerisine dahil edilmekte ve vergi öncesi vergi sonrası fiyat farklılaşmaktadır. Vergi nedeniyle fiyatta meydana gelen bu artışlar üretici ve tüketicilerin iktisadi davranışlarını değiştirmektedir (Ebdon, 2005: 243). Böylelikle vergiler bireyin kullanılabilir gelirini azaltmanın yanında bireysel refahlarında da azalmaya neden olmaktadır. Bu durum piyasada gerçekleşen kaynak dağılımını etkinlik koşulundan uzaklaştırmakta ve toplumsal refah kaybına neden olmaktadır. Piyasa koşullarında telafisi zor olan bu refah kayıpları aşırı vergi yükü kavramıyla ifade edilmektedir. Verginin aşırı yükü sonucunda ortaya çıkan bu kayıpların azaltılması optimal tüketim vergisinin özünü oluşturmaktadır (James & Nobels, 1992: 62). Tüketim vergilerinin optimalliğine yönelik literatür ağırlıklı olarak nihai tüketim malları üzerinden alınan vergilere yönelik şekillenmiştir (Heady, 1993: 30). Optimal tüketim vergisinde tartışılan başlıca hususlar şunlar olmuştur:

Ters Esneklik Kuralı. Etkinlik meselesini temel alarak gelişen optimal vergileme teorisinin önemli analizlerinden biri Ramsey (1927) tarafından geliştirilen ters esneklik kuralıdır. Stiglitz tarafından da ifade edildiği üzere Ramsey tüketim vergilerinin optimalliği noktasında yaptığı araştırmalarla modern anlamda optimal vergileme teorisine önemli katkılar sunmuştur (Holcombe, 2004: 141). Ramsey 1927 yılında kaleme aldığı makalesinden tüketim vergilerinin neden olduğu aşırı yüke dikkat çekerek bu etkinlik kaybının nasıl en az düzeye indirileceği sorusuna çözüm aramıştır. Ramsey’in geliştirdiği optimal vergileme modelinde vergi oranını

fiyat cinsinden değil, miktar cinsinden (ad valorem) belirlemiştir (Howard, 2001: 178). Ramsey belli bir kamu geliri kısıtı altında vergilerin her malın tüketim miktarında eşit orantılı azalmalara yol açması gerektiğini savunmaktadır. Bir malın talebinin diğer malların fiyatından bağımsız olduğu varsayımıyla ters esneklik kuralını geliştirmiştir. Talep esnekliğinin düşük olduğu mallara yüksek oranda vergi uygulamanın optimal olacağı sonucuna varmıştır (Heady, 1993: 31). Böylelikle vergilendirilen malın talep miktarındaki oransal azalmanın, tüm vergilendirilen mallar için aynı olacaktır (Ramsey, 1927: 54).

Ters esneklik kuralının özü oldukça anlaşılırdır. Vergilemede etkinliğin sağlanması için vergilerin ekonomik kararları en az düzeyde etkilemesi gerekmektedir. Bir mala olan talep esnekliği yükseldikçe ekonomik kararlardaki değişiklikler artmaktadır. Bu nedenle yüksek oranlı vergiler talep esnekliği daha düşük mallara uygulanmalıdır (Rosen & Gayer, 2008: 357). Yani ters esneklik kuralına göre optimal vergileme, vergilerin tüketici tercihlerini değiştirmedikleri mallara yönelmesiyle gerçekleşmektedir (Stern, 1984: 350). Özellikle ikamesi veya yakın ikamesi olmayan mallar veya alışkanlığa sebebiyet veren mallar talep esnekliği yüksek olan mallar olduğu için görece olarak diğer mallardan daha yüksek oranda vergilendirilmelidir. Bununla birlikte zorunlu tüketim malları da lüks tüketim mallarına nazaran talep esnekliği düşük olan mallardır. Bireylerin bütçelerinin önemli bir kısmına karşılık gelen zorunlu tüketim mallarının yüksek oranda vergilendirilmesi düşük gelir grubunun vergi yükünü arttırabilmektedir. Bu durum toplumsal refah açısından bir diğer önemli husus olan adalet meselesiyle çelişmektedir. Ancak ters esneklik kuralı vergilerin etkinlik boyutunu göz önünde bulundurmuş ve dağıtım meselesini göz ardı etmiştir. Bilindiği üzere her Pareto etkin noktada gerçekleşen bir gelir dağılımı vardır ve bu dağılımlardan hangisinin bir diğerine göre adil olup olmadığı üzerinde durulmamaktadır (Just vd., 2004: 15).

Ramsey tarafından geliştirilen optimal vergileme teorisinin en önemli eleştirilerden biri adalet meselesini analizin dışında tutmasıdır. Adalet meselesi göz önünde bulundurulduğunda esnekliği düşük olan zorunlu tüketim mallarına daha düşük, esnekliği yüksek olan lüks tüketim mallarına daha yüksek oranda vergi uygulanması teorik açıdan daha uygundur. Ancak Ramsey etkinlik ve adalet arasındaki dengeye bakmak yerine mümkün olan en az etkinlik maliyetiyle belirli bir gelir miktarını elde etmek için tüketim vergilerinin tasarlanması sorununu analiz etmiştir (Heady, 1993: 31).

Corlett-Hague (1953) Kuralı. Ramsey'den sonra tüketim vergilerinin optimallğine yönelik önemli katkılardan biri de Corlett ve Hague'un 1953 yılında yayınladığı “*Tamamlayıcılık ve Vergilemenin Aşırı Yüğü*” (*Complementarity and the Excess Burden of Taxation*)⁴ başlıklı makalesidir. Corlett ve Hague (1953) tüketim vergilerinin optimallğinde Ramsey kuralına alternatif bir yorum getirmiş olup, hangi yapıdaki vergilerin optimum olduğuna bakmak yerine eşit oranda vergilendirilen iki tüketim malını temel almış ve vergi oranlarını farklılaştırarak etkinliğin sağlanıp sağlanmadığını araştırmıştır (Heady, 1993: 31).

Corlett ve Hague tarafından oluşturulan modelde tüm marjinal maliyetlerin sabit olduğu tam rekabetçi bir ekonomide bir tüketicinin ne kadar boş zaman geçireceği veya ne kadar çalışacağına kendisinin karar verdiği varsayılmaktadır (Corlett & Hague, 1953: 21). Bu koşullarda piyasada sadece iki mal ve boş zaman vardır. Boş zaman vergilendirilemeyen bir mal olarak kabul edilmekte ve bunun dolaylı yollardan nasıl vergilendirilebileceği üzerinde durulmaktadır. Burada boş zamanın tamamlayıcısı olan mallara vergi konularak dolaylı yoldan vergilendirilemeyen bir malın vergilendirilebileceği kabul edilmiştir (Zee, 1995a: 74). İki mal olduğunda, etkin vergilendirme, boş zamana tamamlayıcı olan malın nispeten yüksek bir oranda vergilendirilmesini gerektirmektedir (Rosen & Gayer, 2008: 357). Yani Corlett ve Hague boş zamanın tamamlayıcısı olan malların diğer mallara oranla daha fazla vergilendirildiği takdirde birey refahının artacağını kabul etmektedir (Boadway, 2012: 51).

Burada etkinlik açısından istenilen birinci en iyi⁵ boş zamanın vergilendirilmesidir. Ancak bu mümkün olmadığı için ikinci en iyi boş zamanın tamamlayıcısı niteliğindeki malların vergilendirilmesidir. Böylelikle vergilemenin neden olduğu etkinlik kayıpları azaltılabilmektedir. Örneğin; bir bilgisayar oyununa konulan

⁴ Corlett, W. J. & Hague, D.C. (1953). “Complementarity and the Excess Burden of Taxation”. The Review of Economic Studies, 21(1), 21-30.

⁵ Refah iktisadının birinci temel teoremi piyasa ve Pareto etkinlik ile bağlantı kurarak, rekabetçi bir dengenin varlığında Pareto etkinliğinin kendiliğinden sağlanacağı kabul edilmektedir (Just vd., 2004: 24). Bu tür ekonomiler birinci en iyi ekonomiler olarak kabul edilmektedir. Günümüz ekonomilerinde tam rekabet koşullarının geçerliliği varsayımsal olarak kaldığından, ikinci en iyi ekonomiler geçerlilik kazanmaktadır. Optimal vergileme alanında yapılan analizlerde ikinci en iyi ekonomiler üzerinden yapılmaktadır. Nitekim birinci en iyi piyasada sapıtırıcı etkilere neden olan vergilerin uygulanmamasıdır. Bu günümüz koşullarında çok mümkün değildir. Dolayısıyla ikinci en iyi arayışları ortaya çıkmakta ve vergilerin bozucu etkilerini en aza indiren vergi reformları üzerinde durulmaktadır. Refah iktisadının temel teoremlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Karas, 2020: 48-54.

yüksek oranlı vergiyle bu oyuna olan talebi azaltarak oyuna ayrılan boş zamanın azalması sağlanabilir (Rosen & Gayer, 2008: 357). Böylelikle ikinci en iyi ekonomilerde etkinlik sağlanmış olacaktır.

Diamond ve Mirrlees Modeli. 1971 yılında Diamond ve Mirrlees tarafından yayınlanan iki makale⁶ optimal tüketim vergilerine ilişkin analizlere etkinliğin yanında adaleti de dikkate almıştır. Nitekim farklı zevklere veya gelirlere sahip birçok bireyin varlığını hesaba kattığımızda, dağıtım hususları sorun haline gelmektedir (Auerbach, 1985: 107). Analizlerde dağıtımsal değerlendirmelerin getirilmesinin eşit orantılı indirimler kuralını önemli ölçüde değiştirmiştir. En önemli değişiklik, özellikle düşük gelirliler tarafından yoğun olarak tüketilen malların ortalamadan daha düşük orantılı bir indirim yapılması gerektiğidir. Diamond ve Mirrlees, bir mal üzerindeki optimum vergi oranının yalnızca talebin fiyat esnekliğinin tersine değil, aynı zamanda, bir malın bütçe payının gelir arttıkça nasıl değiştiğini gösteren, gelir esnekliğine de bağlı olması gerektiğini göstermektedir (Heady, 1993: 32).

Ayrıca Diamond ve Mirrlees (1971b), optimal vergilemeye ilişkin değerlendirmelere gelirin sosyal marjinal faydası ile ilişkilendirmiştir. Gelirin sosyal marjinal faydası herkes için aynıysa gelirin yeniden dağıtılmasıyla elde edilecek bir refah kazancı yoktur ve bu nedenle farklı bireylerin harcamalarını farklı şekilde vergilendirilmesine gerek yoktur. Ancak gelirin sosyal marjinal faydası herkes için aynı değil ise, bu durumda düşük sosyal marjinal gelir faydasına sahip bireyler tarafından daha fazla satın alınan mallar üzerinde vergiler daha yüksek olmalıdır. Bu halde yüksek gelirliler tarafından daha fazla satın alınan mallar daha yüksek oranda vergilendirilmelidir. Diğer bir ifadeyle bir tüketim malının alıcıları arasında gelirin sosyal marjinal faydası düşük olan hane grupları (yüksek gelirli haneler) baskınsa, bu mal nispeten daha yüksek oranda vergilendirilmelidir. Her ne kadar böyle bir vergileme gelirin sosyal marjinal faydasını birbirine eşitlemese de toplumsal refahın artmasına katkı sağlamaktadır (Diamond ve Mirrlees, 1971b: 267).

Diamond ve Mirrlees'in (1971a, 1971b) en genel haliyle hem etkinlik hem de adalet kaygılarını kapsayan optimal vergilendirme teorisinden bu yana, adalet kaygılarının

⁶ Diamond, P. A. & Mirrlees, J. A. (1971a). "Optimal Taxation and Public Production I: Production Efficiency". The American Economic Review, 61(1), 8-27.

Diamond, P. A. & Mirrlees, J. A. (1971b). "Optimal Taxation and Public Production II: Tax Rules". The American Economic Review, 61(3), 261-278.

optimal vergilerin yapısını önemli ölçüde değiştirebileceği sıklıkla vurgulanmıştır. Özellikle Atkinson and Stiglitz (1980)⁷, oransal açıdan farklılaştırılmış tüketim vergilerinin, yeniden dağıtım aracı olarak gelir vergisini desteklemek için kullanılması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Pirttila & Schöb, 1999: 541-542). Hanelerin yalnızca gelirlerinde farklılık gösterdiği ve temel tercihlerinde farklılık göstermediği bir ekonomide farklı tüketim vergilerinin istenip istenmediğine ilişkin temel sonuçlar Atkinson ve Stiglitz (1980) tarafından ortaya konulmuştur. Atkinson ve Stiglitz tarafından yapılan analizin en önemli yönü tüm hane halklarına yapılan eşit ödemenin (veya gelir vergisi muafiyet seviyesinin) rolüdür. Tüm mallar normal ise, bu malların büyük bir çoğunluğu yüksek gelire sahip bireyler tarafından tüketiliyorsa, düşük gelirli, belli bir malın tüketim vergisinin azaltılması yerine, aynı miktarda paranın herkese eşit tutarda yapılacak ödemelerde kullanılmasından daha fazla fayda elde etmektedir. Diğer taraftan tüketim vergilerinde azalma yapıldığı takdirde, bu durum maldan yüksek gelirli bireylere daha fazla fayda sağlayacaktır. Çünkü onlar maldan daha fazla satın almaktadırlar. Atkinson ve Stiglitz'in bu argümanı yeniden dağıtımın eşit tutarlı ödemelerin en iyi seçimi ile gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir. Bu durumda farklı oranlı tüketim vergilerinin uygulanması etkinliğe bağlı olarak şekillenecektir (Heady, 1993: 33).

Diamond Modeli. Tüketim vergilerinin optimalliğine yönelik diğer önemli çalışmalardan biri de Peter Diamond (1975)⁸ tarafından yapılmıştır. Ramsey optimal vergileme modelini geliştirirken temel varsayımlarından biri tüm hane halklarının zevk ve tercihlerinin aynı olduğudur. Diamond "A Many-Person Ramsey Rule" isimli makalesinde Ramsey kuralını farklı hane halkları ve farklı hane halkı zevklerini ve adaleti dikkate alacak şekilde genişletmiştir. Diamond ve Mirrlees (1971a, 1971b)'de olduğu gibi Diamond da analizinde tüketimin marjinal faydasını değil gelirin sosyal marjinal faydasını kullanarak yorumlamalarda bulunmuş ve taleplerdeki yüzdelik değişimin gelirin marjinal faydasına bağlı olduğunu kabul etmiştir (Diamond, 1975: 335-336). Diamond vergilendirilen bir mala olan talepteki toplam telafi edilen değişimin, her şeyden önce, bir malın dağıtım özelliklerine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre devlet genellikle yüksek gelirli haneler tarafından tüketilen mallara yüksek vergiler koymalıdır (Pirttila & Schöb, 1999: 557-558). Adalet meselesini analizine dahil eden Diamond'ın modelinde sosyal refah fonksiyonu, bireysel faydaların ağırlıklı ortalamalarından oluşmaktadır. Alt gelir grubunda yer alan kişilerin yoğun olarak

⁷ Atkinson, A. B., Stiglitz, J. E. (1980), Lectures on Public Economics, London: McGraw-Hill.

⁸ Diamond, P.A. (1975). "A Many-Person Ramsey Rule", Journal of Public Economics, 4, 335-342.

tükettikleri mallar üzerindeki vergi oranlarının azaltılması, üst gelir grubunun tükettiği mallarda yapılacak vergi indirimlerinden daha fazla sosyal refaha katkı sağlayacaktır (Gentry, 2005:281-282).

2.Optimal Gelir Vergisi

Modern anlamada optimal vergileme teorisi Ramsey'in çalışmasından hareketle tüketim vergilerinin optimalliğini araştıran bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde gelir vergilerinin optimalliğine yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Optimal gelir vergisi vergilemede adalet fikri sabit iken, etkinlik kayıplarını en aza indiren ve sosyal refahı arttıran vergilemenin araştırıldığı bir alandır. Etkinlik ve adalet arasındaki dengenin nasıl kurulacağı önceki açıklamalarımızda değinildiği üzere normatif vergi teorisinin en eski ve temel sorunlarından biri oluşturmaktadır. Klasik refah iktisadının önde gelen savunucularından Pigou (1946), gelirin sosyal marjinal faydasının gelirle birlikte azaldığını, toplam çıktıyı azaltmayan üst gelir grubundan alt gelir grubuna yapılan herhangi bir satın alma gücü transferinin sosyal olarak kabul edilir olduğunu vurgulamıştır. Ancak vergileme aracılığıyla yeniden dağıtım gerçekleştirildiği takdirde, bunun emek arzı üzerindeki etkisi ve milli geliri ne düzeyde etkilediği önemli bir sorun haline gelmektedir. Özellikle artan oranlı vergi tarifleri belirlenirken ortaya çıkan etkinlik maliyetine dikkate alınması önem arz etmektedir (Seade, 1977: 203). Bu kapsamda optimal gelir vergisi özellikle emek arzı üzerinde ikame etkisi meydana getirmeyen aynı zamanda adil bir dağılımın nasıl sağlanabileceği araştıran bir alan olarak gelişim göstermiştir. Optimal tüketim vergilerine yönelik yapılan çalışmaların başında gelen Ramsey analizinde adaletin yanı sıra etkinlik ön planda tutulmuş, yeniden dağıtım meseleleriyle ilgilenilmemiştir. Nitekim bu durum yukarıda da bahsedildiği üzere Ramsey modelinin en önemli eleştirisini oluşturmuştur.

Etkinlik olduğu kadar gelirin yeniden dağıtılması da toplumsal refahın arttırılması açısından oldukça önemlidir. Gelirin yeniden dağıtılması amacına en fazla hizmet eden vergi gelir vergisidir ve bu durum gelir vergilerinin vergi sistemlerinde kullanımını zorunlu kılmaktadır. Bunun nedeni ise verginin karakteristik özelliğinden hareketle sahip olduğu kademeli (artan oranlı) vergi yapısıdır. Bu durum Mirrlees (1971) tarafından da şu şekilde ifade edilmiştir (Mirrlees, 1971: 175).

“Adaletin değerli olduğu herhangi bir ekonomik sistemde, kademeli gelir vergisinin önemli bir politika aracı olacağını varsayabiliriz. Tüm

çalışanların devlet tarafından istihdam edildiği sosyalist bir ekonomide bile, yüksek vasıflı işgücünün gölge fiyatı, işçinin gerçekte elde edebileceği harcanabilir gelirden kesinlikle önemli ölçüde daha fazla olmalıdır.”

Bu bilgiler doğrultusunda tüketim vergilerine nazaran gelir vergisi etkinlik ve adalet kaygılarının aynı anda ele alınabileceği bir politika aracı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle optimal gelir vergisinin merkezinde etkinlik ve adalet arasındaki denge arayışı vardır (Zee, 1995b: 118).

Gelir vergisinin optimallğine yönelik çalışmalar doğrusal gelir vergileri (düz oranlı) ve doğrusal olmayan gelir vergileri (artan oranlı) etrafında şekillenmektedir⁹. Doğrusal gelir vergisinde ortalama vergi oranı gelirle birlikte değişirken, marjinal vergi oranları sabit kalmaktadır. Doğrusal olmayan gelir vergisinde ise ortalama vergi oranları ile birlikte marjinal vergi oranları da artmaktadır. Bu alanda Mirrlees (1971) doğrusal olmayan gelir vergisini ele alarak optimal vergileme kurallarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Mirrlees makalesi, marjinal verginin gelir arttıkça değişebildiği, optimum doğrusal olmayan bir gelir vergisi tasarlama sorununu ele almıştır (Heady, 1993: 25). Mirrlees’in yanı sıra Stern (1976) tarafından yapılan çalışma ise doğrusal gelir vergisine yönelik optimal kuralların belirlendiği çalışmalara öncülük etmiştir.

Doğrusal olmayan gelir vergisi sistemleri, marjinal vergi oranlarının gelir düzeyine göre sürekli olarak değişmesine izin vermektedir. Doğrusal gelir vergisi sistemlerinde olduğu gibi, doğrusal olmayan bir vergi sisteminin amacı, sıfır olmayan marjinal vergi oranlarının yarattığı ekonomik bozulmaları en aza indirirken, geliri adil bir şekilde dağılmasını sağlamaktır (Gentry, 1999: 308). Optimal doğrusal gelir vergisine yönelik çalışmaların başında Mirrlees’in 1971 yılında yayımladığı “*Gelir Vergilendirmesi Teorisi Üzerine Bir Araştırma*”¹⁰ adlı makalesi gelmektedir. Ramsey’in aksine Mirrlees geliştirdiği optimal vergileme modelinde, etkinliğin yanı sıra adaleti de analize dahil ederek etkinlik ve adalet çatışması üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak Mirrlees optimal vergileme alanında yaptığı çalışmalarda her ne kadar adalet kriterini dikkate alsada etkinliğin daha çok

⁹ Optimal gelir vergisine yönelik geliştirilen bu modeller statiktir. Bu nedenle modellerde tasarruf kararları veya sermaye gelirleri yerine öncelikli olarak emek geliri (ücret) üzerinde odaklanılmıştır. Optimum gelir vergisinin statik modelleri iki tiptir: doğrusal ve doğrusal olmayan gelir vergileri. Bkz. Gentry, 1999: 308.

¹⁰ Mirrlees, J. A. (1971). “An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation”. The Review of Economic Studies, 38(2), 175-208.

ön planda tutmuş ve buna yönelik önerilere ağırlık vermiştir (Albayrak, 2011: 292-293). Yine de Ramsey’e göre Mirrlees optimal vergileme araştırmalarında toplam fayda maksimizasyonunun yanında faydanın nasıl dağıldığıyla da ilgilenmiştir (Slemrod, 2006: 74). Marjinal vergi oranlarının gelir arttıkça değişebildiği optimal doğrusal olmayan bir gelir vergisi tasarımı odaklanan Mirrlees’in makalesi bu alanda yapılan çoğu çalışma gibi oldukça karmaşık teknik ifadeler içermektedir. Nitekim Heady bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (Heady, 1993: 25).

“Mirrlees (1971)’deki tartışmaların çoğu teknik açıdan zordur ancak teknik ayrıntılara girmeden ana fikirler anlaşılabilir. Temel politika sorunu, gelir vergisi oranını artırmanın ve elde edilen geliri vergi indirimlerinde fon sağlamak için kullanmanın iyi bir fikir olup olmadığıdır; böylece vergi sonrası gelir eşitsizliği azaltılabilir.” (Heady, 1993: 25)

Heady’in ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Mirrlees (1971) optimum gelir vergisinin hangi ilkelere göre belirlenmesi gerektiği, böyle bir vergi tarifesinin nasıl olması gerektiği ve bu tarife oluşturulduktan sonra ne düzeyde eşitsizlik kalacağı sorularını araştırmıştır. Mirrlees’in çalışması gelir vergisinde artan oranlılığın nasıl belirlenmesi gerektiği yönündeki tartışmaların gündeme gelmesini sağlamıştır (Slemrod, 1990: 163). Gelir vergisi oranının artan gelire orantılı olarak arttırılması gelir dağılımında eşitsizliği giderme noktasında bir çözüm aracı olarak düşünülebilmektedir. Ancak gelir arttıkça vergi oranlarındaki artış yüksek gelir gruplarında ikame etkileri meydana getirebilmektedir. Gelirle doğru orantıda artan vergileme bireylerde dirence neden olmakta ve emek arzını olumsuz etkileyebilmektedir. Verginin neden olduğu bu ikame etkisi hem kaynakların etkin dağılımını hem de verginin mali amacını zedeleyebilmektedir (Heady, 1993: 26). Mirrlees çalışmasında verginin neden olduğu etkinlik kayıplarını da dikkate aldığından gelir vergisinde artan oranlılığı gelire değil bireysel farklılıklara (gelir elde etme yeteneklerine) bağlamıştır. Dolayısıyla vergi oranı bireylerin gelir elde etme yetenekleriyle ilişkilendirilmiştir (Mankiw vd., 2009: 150). Mirrlees optimal gelir vergisine yönelik geliştirdiği modelde Ramsey’in analizinden farklı olarak bireysel farklılıkları dikkate almıştır (Holcombe, 2004: 141).

Mirrlees’e göre toplumda var olan gelir eşitsizliğinin nedeni bireylerin gelir elde etme noktasında sahip oldukları yetenekleridir. Gelir elde etme yetenekleri ise bireylerin doğuştan veya sonradan sahip oldukları donanımlara ve buna bağlı oluşan ücret farklılıklarından kaynaklıdır (Albayrak, 2011: 300). Bu nedenle Mirrlees’e göre vergi ödeme gücü bireylerin geliriyle değil bu geliri elde etme

yeteneğiyle ilişkilendirilmeli ve bireylerin gelir elde etme yeteneği ile vergileme arasında doğrusal bir ilişki kurulmalıdır (Selen, 2017: 336) Bu noktada gelir vergisi uygulanırken bireylerin sahip olduğu bu farklılıkların dikkate alınması gerekmektedir. Burada devletin karşı karşıya olduğu sorun, insanların doğuştan gelen sahip olduğu farklı yetenek düzeylerini gözlemleyememesidir. Devlet bu yetenek düzeylerini gözlemleyebilseydi, yetenek üzerinde bozucu olmayan bireye özgü vergiler koyabilirdi. Böylelikle yeteneğin vergilendirilmesi gelir vergisinde adalet ve etkinlik arasında kabul edilebilir bir denge sağlanabilirdi (Gentry, 1999: 308).

Gelir elde etme yeteneğinin doğrudan gözlenemediği durumlarda (devletin bireylerin gelir elde yetenekleri noktasında ekşi bilgiye sahip olduğu) ise bireylerin yetenekleri elde ettikleri gelirle ilişkilendirilmektedir¹¹ (Mirrlees, 1971: 175; Mankiw vd., 2009: 150). Yani yeteneğin temsilcisi olarak gelir kabul edilmekte ve vergilendirme gelire göre yapılmaktadır. Bireylerin gelir elde etme yeteneği bağı olarak azalan oranlı bir vergi tarifesi önerisinde bulunan Mirrlees'e göre marjinal vergi oranları 1 ve 0 arasında bir değere sahiptir. En yüksek gelire ve en düşük gelire (optimum düzeyde çalıştığı varsayılarak) sahip bireylere uygulanacak marjinal vergi oranı 0 olmalıdır (Stern, 1984: 356). Böylelikle yüksek gelir gruplarında marjinal vergi oranının 0 olması gelir vergisinin neden olacağı etkinlik kayıplarını azaltmaktadır. Bu durumun maliyeti gelir dağılımında eşitsizliğe neden olmasıdır. Her ne kadar Mirrlees optimal gelir vergisine yönelik çalışmalarında etkinlik ve adalet arasında bir denge arayışında olsa da ulaştığı bu sonuç daha çok etkinliğe hizmet eder niteliktedir. Nitekim Mirrlees optimal gelir vergisine yönelik yaptığı analizde ulaştığı bir diğer sonucu şu şekilde ifade etmektedir (Mirrlees, 1971: 208).

“Gelir vergisi, eşitsizliklerin azaltılmasında düşünüldüğünün aksine daha az etkili bir araçtır. Bu yüzden gelir vergisinin karşılaştığı sıkıntıları ortadan kaldıracak şekilde, gelir vergisini tamamlayıcı nitelikte vergilerin tasarlanması gerekmektedir.”

¹¹ Mirrlees bireylerin gelir elde etme yetenekleri hakkında bilginin IQ düzeyi, adresleri, yaşı vb. kişisel özelliklerinden hareketle ulaşılabilceğini kabul etmekle birlikte, en temel göstergenin gelir olduğunu kabul etmektedir. İnsanların ekonomik performanslarının ekonomik potansiyellerinin kanıtı olarak kullanılmasının bir sonucu olarak, gelirin toplumsal marjinal faydalarının tam eşitliği arzu edilir olmaktan çıkmaktadır (Mirrlees, 1971: 175).

Mirrlees ulaştığı sonuçlardan hareketle gelir vergisinin yeniden dağıtım politikalarında beklenenden daha az etkiye sahip olduğunu vurgulayarak, gelir vergisinin etkinlik kayıplarını azaltacak önerilerde bulunmuştur.

Mankiw vd. (2009) Mirrlees'in argümanı şu şekilde açıklamaktadır. Bir ekonomide en yüksek geliri elde eden birey üzerinde pozitif bir marjinal vergi oranı olduğunu ve gelirin y olduğunu varsayalım. Pozitif marjinal vergi oranı, bireyin çabası üzerinde caydırıcı bir etkiye sahiptir ve bir etkinlik maliyeti yaratır. Bu bireyler üzerindeki marjinal vergi oranı y 'den sonraki herhangi bir gelir için sıfıra düşürülürse, aynı miktarda gelir toplanır ve etkinlik maliyetlerinden kaçınılır. Bu nedenle, en yüksek geliri elde eden birey üzerinde pozitif bir marjinal vergi optimum kabul edilemez (Mankiw vd.,2009: 151). Buradan hareketle Mirrlees optimal vergileme analizinde gelir vergisinin yeniden dağıtım politikalarında beklenildiği kadar başarılı bir politika aracı olmadığını, gelir arttıkça marjinal vergi oranlarının düşmesi gerektiğini etkinlik açısından daha istenilen bir durum olduğunu ortaya koymuştur (Pehlivan, 2021: 101).

Mirrlees (1971) çalışmasının sonunda, doğrusal olmayan gelir vergisine yönelik yaptığı analizde ulaştığı sonuçları şu şekilde özetlemektedir (Mirrlees, 1971: 208)¹²:

- Tüm idari avantajlarıyla birlikte yaklaşık olarak doğrusal bir gelir vergisi çizelgesi arzu edilir ve özellikle negatif gelir vergisi önerileri güçlü bir şekilde desteklenmektedir.
- Gelir vergisi, eşitsizlikleri azaltmada sıklıkla düşünüldüğünden çok daha az etkili bir araçtır.
- Gelir vergisinin karşılaştığı zorlukları önlemek için, gelir vergisine tamamlayıcı nitelikte vergiler tasarlamak iyi olacaktır.

Doğrusal olmayan gelir vergisine yönelik yaptığı analizlerde vergi tarifelerinin doğrusallığa yakın olduğu¹³ sonucuna ulaşan Mirrlees her gelir düzeyinde aynı

¹² Mirrlees'e göre optimal gelir vergisi tarifesi bireylerin gelir elde etme yetenekleri arasındaki farklılıklara ve çalışma ve boş zaman arasındaki tercihlere duyarlıdır. Bununla birlikte Mirrlees reel ekonomilerde bu iki unsurun tahmininin kolay olmadığını da kabul etmektedir (Mirrlees, 1971: 207).

¹³ Mirrlees (1971) oluşturduğu modelde bir takım sayısal örneklerden hareketle optimal gelir vergisi çizelgelerini hesaplamıştır. Yaptığı hesaplamalar sonucunda, gelir dağılımının çoğunda marjinal vergi oranında çok hafif bir düşüş olduğunu göstermiştir. Düşüş o kadar küçüktür ki, optimal gelir vergisi çizelgesi sabit marjinal orana sahip bir vergi sistemiyle (doğrusal bir gelir vergisi) oldukça

marjinal vergi oranının uygulandığı bir vergi sisteminden bahsetmektedir. Düz bir marjinal vergi oranını tüm bireylere yapılan toptan bir ödemeye birleştiren vergi sistemi optimum kabul edilmektedir. Bu sayede ortalama vergi oranı gelirle birlikte artmakta, ancak marjinal vergi oranı artmamaktadır (Mankiw vd., 2009: 156).

Mirrlees'in optimal gelir vergisine yönelik yaptığı hesaplamalar kademeli vergiyi savunanlara beklediklerinden daha az destek sağlamıştır. Bu sayısal hesaplamalar sonucunda optimal gelir vergisinin yapısının doğrusala yakın olduğu tespit edilmiştir (Stiglitz, 1987: 992). En uygun gelir vergisi çizelgelerinin yaklaşık olarak doğrusal olduğu sonucu, araştırmacıların en uygun doğrusal vergilendirmeyi analiz etmeye yoğunlaşmalarına olanak tanımıştır. Doğrusal gelir vergisi, daha karmaşık bir yapıya sahip artan oranlı vergiye göre, yönetim kolaylığı daha fazla olan bir vergidir (Heady, 1993: 27).

Doğrusal gelir vergisinin optimal kurallarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların en önemlisi Nicholas Stern (1976)'ın "*Optimum Gelir Vergisi Modellerinin Belirlenmesi Üzerine*"¹⁴ adlı çalışmasıdır. Stern'in (1976) çalışması Mirrlees modeliyle aynı temel yapıyı kullanır ve emek arzının telafi edilmiş esnekliği, eşitsizlik endişesi derecesi ve hükümetin gelir gereksiniminin büyüklüğü için bir dizi değerlere karşılık gelen optimal vergi oranlarını belirlemektedir (Heady, 1993: 27). Aynı zamanda Stern optimal gelir vergisine ilişkin araştırmalarında etkinlik ve adaleti aynı anda dikkate almaktadır. Bu iki toplumsal hedef arasında bir denge kurulması gerektiğini de çalışmasında şu ifadelerle vurgulamıştır (Stern, 1976: 124):

"Vergilendirmeye ilişkin tartışmalar, genellikle etkinlik ve adalet veya pastanın büyüklüğü ve dağılımı arasındaki denge açısından ele alınmaktadır. Optimal gelir vergisi sorunu bu denge arayışının resmileştirildiği alandır ve belki de Mirrlees'e (1971) kadar uygun bir modelin geliştirilmemiş olması şaşırtıcıdır. Bu makalenin amacı hazineye uygun vergi oranları konusunda önerilerde bulunmak değil, belirli bir modelin incelenmesi yoluyla adalet ile etkinlik arasındaki tartışmanın anlaşılmasına katkıda bulunmaktır."

iyi bir şekilde tahmin edilebilir (Heady, 1993: 27). Mirrlees o zamanki mevcut standartlara göre optimum vergi yapısında marjinal vergi oranının %20 ile %30 arasında ve neredeyse her zaman %40'tan az oranlara sahip olduğunu hesaplamıştır (Slemrod, 1990: 165).

¹⁴ Stern, N. H. (1976). "On the Specification of Models of Optimum Income Taxation". Journal of Public Economics. 6(1-2), 123-162.

Stern çalışmasında emek arzını ve becerilerin dağılımını dikkate alarak bir takım çıkarımlarda bulunmuştur (Stern, 1976: 123). Buna göre optimal marjinal gelir vergisi oranları, emeğin arz esnekliğine, devletin gelir ihtiyacına ve sosyal değerlere karşı duyarlı olup, yüksek marjinal vergi oranları emek arzının düşük olduğu durumlarda haklı gösterilmektedir (Stern, 1976: 161). Emeğin arz esnekliği 0 olduğu durumda, doğrusal olmayan gelir vergisine kıyasla, optimum doğrusal gelir vergisinden kaynaklanan bir kayıp yoktur ve tam optimuma yakın bir refah sağlamaktadır. Stern'in optimal doğrusal gelir vergisine yönelik yaptığı analizlerden elde ettiği sonuçları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Stern, 1976: 161; Gentry, 1999: 308).

- Optimal doğrusal gelir vergisi emeğin arz esnekliğine, sosyal değerlere ve devletin gelir ihtiyacına oldukça duyarlıdır.
- Toplumda adalet noktasında hoşnutsuzluk olmasına rağmen marjinal vergi oranı %100'ün altındadır.

III. OPTİMAL VERGİLEME TEORİSİNİN ELEŞTİRİSİ

Ortaya çıkışı 19. Yüzyıla dayandırılırsa modern anlamda optimal vergileme teorisine olan ilgi 1970'li yıllarda canlılık kazanmıştır. Günümüzde de oldukça ilgi gören bu teorisinin gelişmesine katkı sağlayan çalışmalarda çeşitli öneriler sunulmuştur. Optimal vergileme teorisine yönelik varsayımların ve geliştirilen önerilerin hemen hemen her alanda olduğu gibi eleştiriye açık yanları söz konusudur. Optimal vergileme teorisine yönelik eleştirileri kendi görüşlerimizi de ilave ederek kısa başlıklar altında aşağıda özetlemeye çalışacağız.

Eleştiri-1: Optimal Vergileme Yaklaşımı Vergi Sisteminin Bütününe Değil, Ramsey Perspektifinden Tüketim Vergilerini İnceleyen Bir Araştırma Alanıdır.

Nobel ekonomi ödülü sahibi Joseph Stiglitz'in ifade ettiği üzere Frank Ramsey'in “*Vergileme Teorisine Bir Katkı*” başlığını taşıyan makalesi optimal vergileme konusunda yazılmış öncü makale olarak kabul edilmektedir (Stiglitz, 2015:249). Ramsey tüketime yönelik mallara uygulanan vergi oranlarının, talep esneklikleriyle ters orantılı olması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. “*Ters esneklik kuralı*” olarak da bilinen Ramsey vergi önerisi temel ihtiyaçların (ki bu malların talep esnekliği özellikle yoksullar için düşüktür) yüksek oranda vergilendirilmesini

önermekteydi.¹⁵ Vergilemede adalet ilkesine uygun olup olmaması bir yana optimal vergileme yaklaşımı özünde tüketim ağırlıklı bir vergi sistemi dizayn etmeye odaklanmış bir tasarım çalışmasıdır. Doğuşu ve gelişimi açısından değerlendirildiğinde optimal vergileme teorisi vergi sisteminin hiçbir zaman bütününe kapsayan sorularla fazla ilgilenmemiştir. Her ne kadar zaman içerisinde genişleyen literatürde “*Hükümet gelir vergilerini mi yoksa tüketim vergilerine mi ağırlık vermeli? Tüketim vergileri kapsamında, vergi oranları emtialar arasında nasıl farklılık göstermelidir? Vergi oranları ne şekilde düzenlenmelidir?*” gibi sorulara cevap aramaya çalışmış olsa da teorisin kurucuları olan James Mirrlees ve Peter Diamond’un ilgi alanı devletin gelir maksimizasyonunu en iyi sağlayacak vergi türü olarak tüketim vergileri olmuştur.¹⁶

Eleştiri-2: Optimal Vergileme Yaklaşımı “Karışık” ve “Karmaşık” Bir Matematiksel Vergi Literatürü Ortaya Çıkarmıştır.

James Mirrlees’in öncülüğünde gelişen ve ilerleyen optimal vergileme teorisinin vergi meselelerine olan yaklaşımı felsefî derinlikten tamamen uzak karışık (complicated) ve karmaşık (complex) aşırı teorik hipotezler ve modeller üzerine inşa edilmiştir. Optimal vergileme teorisine ilişkin literatür yoğun kullanılan matematiksel ifadeler, teorik açıdan elde edilen bulgular ve bunların ifade ettiği politika sonuçları arasında bağlantının yeterli düzeyde kurulmasına engel olmaktadır. Bu nedenle akademik çerçevede yoğun bir şekilde tartışılan optimal vergileme meselelerinin pratikte değerinin ne ölçüde olduğunu belirlemek güçleşmektedir (Gül, 2001: 73). Nitekim bu durumu F. Hahn (1973) aşağıda yer alan ifadesiyle özetlemek mümkündür (Hahn, 1973: 106).

“Optimum vergi formülleri ya eyleme rehberlik eder ya da hiçbir şey değildir.”

¹⁵ Ramsey’in vergileme teorisine katkıları konusunda şu çalışmamıza müracaat edilebilir. Aktan ve Karaş, 2024. Ayrıca bkz. Aktan, 2024b.

¹⁶ Optimal vergileme teorisinin ana odak noktası tüketim vergileri olmakla birlikte Mirrlees ve diğerleri diğer vergi türlerinin optimalliği konusunu da inceleyen makaleler kaleme almışlardır. Bkz. Mirrlees, 1971, 1972, 1982.

Harvard Üniversitesi profesörlerinden N. Gregory Mankiw¹⁷ meslektaşları ile yazdığı bir makalede Mirrlees'in optimal vergi teorisinin oldukça karmaşık olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Mirrlees yaklaşımının eksikliği çok yüksek düzeyde karmaşıklık (kompleksite) içeren bir model olmasıdır.”¹⁸

Kamu tercihi iktisadının öncülerinden birisi olarak kabul edilen Roger Congleton'un şu tespitini de burada aktarmakta yarar görüyoruz (Congleton:2024):

“Mirrlees ve (optimal vergi teorisyenleri) tarafından önerilen vergi sistemi çoğu vergi mükellefinin ve vergi uzmanının anlayamayacağı kadar karmaşıktır.”

Optimal vergileme teorisinin karışık ve karmaşık olmasının ana sebebi iktisat biliminin özellikle 1970'li yıllardan itibaren “matematikçilik” istilasını altında ezilmesi ile açıklanabilir. Gerçekten de özellikle Nobel ekonomi ödülünün ilk kez ihdas edildiği 1969 yılından itibaren ödüllerin ard arda matematiksel iktisat, ekonometri, girdi çıktı analizleri, doğrusal programlama, genel denge analizleri gibi konular üzerinde çalışan iktisatçılara verilmesi matematiksel formalizm, aksiyomatizasyon, optimizasyon, matematiksel iktisat, ekonometri, iktisadın matematizasyonu gibi eğilimlerin iktisat biliminde kök salmasına sebep olmuştur. Modern iktisada matematiğin ve ekonometrinin entegrasyonunda en etkili üç isim Paul Anthony Samuelson, Ragnar Anton Kittil Frisch ve Gérard Debreu olmuştur. Ekonomi alanında verilen Nobel ödüllerinin ilk sahipleri Ragnar Frisch, Jan Tinbergen ve Paul Samuelson olunca iktisatçılar adeta çalıştıkları disiplinin bir bilim hüviyetini kazanmasının kantitatif araçlar kullanılmasıyla mümkün olacağını düşünmeye başlamışlardır. Böylece 1970'li yılların başlarından itibaren “iktisadın matematizasyonu” adı verilen akım ya da trend hız kazanmıştır (Aktan ve Yılmaz Genç, 2020). 20. Yüzyılın önemli düşünürlerinden birisi olan ve Nobel Ekonomi Ödülü ile taltif edilen Friedrich August von Hayek'in 1999 yılında iktisat tarihçisi Robert Heilbroner ile yaptığı bir söyleşide iktisadın

¹⁷ Hemen not edelim: Mankiw tanınmış bir Amerikalı iktisatçıdır; giriş niteliğindeki ders kitabı *Principles of Economics* ve ayrıca *Macroeconomics* adını taşıyan orta seviye iktisat ders kitabı iki milyonun üzerinde kopya satmış ve yirmi dile çevrilmiştir.

¹⁸ “The Weakness of the Mirrlees approach is its high level of complexity.” (Mankiw et. all. 2009: 150).

matematizasyonu üzerine ifadeleri çok ama çok kıymetlidir. Hayek şunları söylemektedir: (Heilbroner, 1999:12.)

“Sanırım son yirmi-otuz yılda bilimsel yaklaşım mesleğe nüfuz etmeye ve kısa sürede hâkim olmaya başladı. Bu, kısmen çeşitli türden matematiksel analizlerin ‘icadı’ ve aslında bu analizdeki kayda değer gelişmeler nedeniyle ortaya çıktı. Yalnızca daha fazla veriye değil, aynı zamanda verilerin daha karmaşık kullanımına da sahip olduğumuz bir çağda yaşıyoruz. (...) sırf sayısal veriler, denklemler ve bir dergi sayfasının matematiksel bilgilerle dolu görünümü bir yönüyle bilime belirli bir benzerlik taşıyor. Bakıldığında bilimsel faaliyet gibi görünüyor. Bunu anlıyorum. (...) Ancak bilime benzemek bilim olmaktan farklıdır.”

Hayek’in bu paragraftaki son sözleri (“bilime benzemek bilim olmaktan farklıdır.”¹⁹) Hayek terminolojisinde “bilimcilik” (scientism) olarak yerini bulmuş ve bu yanlış eğilim başka iktisatçılar tarafından da ciddi olarak eleştirilmiştir.

Bu kısa açıklamalardan sonra rahatlıkla şunu ifade edebiliriz. Optimal vergileme yaklaşımı “bilimcilik” saplantısında ilerleyen ve bu akıma en hızlı ayak uyduran teorilerden birisi olmuştur. Optimal vergileme teorisinin öncüsü James Mirrlees bir iktisatçıdır, fakat ondan çok daha fazla bir matematikçidir. Mirrlees’in eğitiminin temeli tamamen matematiktir. 1954-57 yılları arasında Edinburgh Üniversitesi’nde ve ardından 1957-1962 yıllarında Cambridge Üniversitesi’nde matematik eğitimi görmüştür. Mirrlees 1968-1995 yılları arasında Oxford Üniversitesi’nde “Edgeworth Professor of Economics” unvanı ile çalışmış; tıpkı Edgeworth gibi onun da eğitiminin temelini matematik olması iktisadi konuları matematiksel bir çerçevede ele almasında etkili olmuştur.²⁰ James Mirrlees’in çalışmalarının bir ayağının matematik, diğer ayağının ise refah iktisadı (welfare economics) ve onun “Pareto optimali” kavramına dayalı olduğunu söyleyebiliriz. Mirrlees cevap bulmaya çalıştığı vergileme meselelerini geniş matematiksel birikimine dayalı olarak teorik refah iktisadı kapsamında modeller yardımıyla analiz etmeye çalışmıştır.

¹⁹ “But resembling a science is different from being a science.”

²⁰ Aktan, C.C. (2024a). “Optimal Vergilemeye Karşı Optimal Vergileme (Nobel Ekonomi Ödülü Sahibi James Mirrlees’in Aşırı Teorik ve Karmaşık Matematiksel Vergi Modeli’ne Eleştiriler), ResearchGate Preprint, <https://www.researchgate.net/profile/Coskun-Can-Aktan> (E.T. 02.10.2024)

Eleştiri-3: Optimal Vergileme Yaklaşımı Pratikte Uygulanabilirliği Olmayan Aşırı Teorik ve Soyut Konulara Odaklanmıştır; Gerçek Dünyanın Vergileme Meselelerini Anlamış ve Kavramış Değildir.

Vergileme konusunda pek çok önemli çalışmaya imza atmış olan Tulane Üniversitesi Profesörlerinden James Alm, Mirrlees'in Nobel kazanmasının ardından yayınladığı bir çalışmada şu tespiti yapmaktadır:

“Optimal vergilemenin pratik vergi tasarımıyla büyük ölçüde alakasız olduğunu düşünüyorum.”²¹

Öte yandan Michigan Üniversitesi'nde iktisat profesörü olarak görev yapan Joel Slemrod da Profesör Alm gibi optimal vergileme teorisinin pratikte uygulanabilirliği üzerine şu notu düşmektedir (Slemrod: 1990:157):

“Optimal vergi teorisi vergileme teorisinin kritik meseleleri konusunda uygulamaya rehberlik edebilme konusunda eksikliklere sahiptir.”

Bu çalışmanın yazarları olarak bizler de Alm, Slemrod ve diğerleri gibi teorik refah iktisadi ve matematiksel iktisat etrafında şekillenen optimal vergileme teorisinin gerçek dünyanın vergileme sorunlarından uzak aşırı teorik ve kompleks bakış açısına sahip olduğu görüşündeyiz.

Optimal vergilemeye ilişkin Ramsey'den bu yana ele alınan çalışmalarda bazı modeller geliştirmiş ve bu modellerden hareketle optimum vergi kuralları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kurallar belirlenirken de bir takım varsayımlardan hareket edilmiştir. Bu varsayımların bazıları; tek kişinin ve yalnızca iki malın var olduğu tam rekabetçi (pareto etkinliğin sağlandığı) bir ekonomi, sadece verginin etkinlik maliyetlerinin söz konusu olması (örneğin dışsallık gibi piyasada etkinsizliğe sebep olabilecek diğer unsurların olmadığı) veya bireylerin zevk ve tercihlerinin birbiriyle aynı olduğu (bireylerin homojen kabul edilmesi ve bireyler arası karşılaştırmalara yer verilmemesi) şeklinde sıralanabilir.

Optimal vergileme alanında geliştirilen modellerde bu ve buna benzer varsayımların olması kaçınılmazdır. Ancak bu varsayımların çoğu hatta hepsi günümüz ekonomisinde geçerliliğe sahip değildir. Her şeyden önce günümüz

²¹ “I argue that optimal taxation is largely irrelevant to practical tax design.” (Alm, 1996:117).

ekonomilerinde tam rekabetten bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca piyasa oluşan etkinlik kayıplarının tek sorumlusu da vergiler değildir. Bununla birlikte toplumu oluşturan bireyler oldukça heterojen bir yapıya sahiptir ve gelir dağılımında da eşitsizlikler söz konusudur. Bu nedenle bu gibi gerçek ekonomik koşulları yansıtmayan varsayımlarla ulaşılan sonuçları günümüz vergi sorunlarına ne denli ışık tutacağı oldukça tartışmalı bir mevzudur.

Eleştiri-4: Optimal Vergileme Yaklaşımı Leviathan'ın Gelir Maksimizasyonunu Amaçlayan Bir Teoridir.

Standart ya da geleneksel kamu maliyesinde ve maliye politikasında “gelir maksimizasyonu” (revenue maximization) daima önem taşımıştır. Maliyeciler ve uygulamacılar vergi sistemlerini dizayn ederken daima devletin vergi gelirlerini maksimize edecek vergi türlerine odaklanmışlardır. Burada birincil amaç gelir maksimizasyonu, arka planda kalan tali amaç ise vergi mükelleflerinin ağır vergi yükü ve vergi baskısı altında kalmalarının engellenmesidir. Kamu Tercihi (Public Choice) geleneksel kamu maliyesine meydan okuyan bir maliye teorisi ve maliye politikası tasarımı ile ilgilenmiştir. Kamu tercihi teorisinde birincil amaç Leviathan adı verilen büyümüş ve genişlemiş vergi devletin vergi istismarı ve vergi sömürsüne yönelik karar ve uygulamalarının ortadan kaldırılmasıdır. Kamu tercihi alanında araştırma yapan iktisatçılar optimal vergileme teorisinin esasen standart kamu maliyesinin karışık ve karmaşık matematiksel bir uzantısı olduğu görüşündedirler. Avustralyalı iktisatçı Jonathan Pincus optimal vergileme teorisini kamu tercihi perspektifinden sert bir dille eleştirmekte ve şöyle yazmaktadır:

“Mirrlees ve onun peşinden giden araştırmacılar gelir maksimize etmeye çalışan Leviathan'a tavsiyeler vermişlerdir. Mirrlees, onlarca yıl boyunca entelektüel gücünü sadece hükümetin kazları bağırıtmadan onlardan nasıl daha fazla tıy yola bileceğine dair yardımcı olmak için kullanmıştır. Oysa Mirrless vatandaşların yolunmaktan nasıl kurtulabileceklerine dair ne yapılması gerektiği konusunda hiçbir çaba harcamamıştır.” (Pincus, 2013:95)

Pincus'un bu sert sözleri belki daha yumuşatılmış şekilde ifade edilebilse de anlatılmak istenen fazlasıyla açıktır. Vergi devletlerinin tartışmasız en önemli amacı devleti finanse etmeye yetecek miktarda gelir elde etmektir. Nobel ekonomi ödülü sahibi James M. Buchanan, yakın çalışma arkadaşı Avustralyalı iktisatçı Geoffrey Brennan ile kaleme aldığı *Vergileme Gücü (The Power to Tax)* adını

taşıyan çalışma içerisinde Leviathan'ın gelir maksimizasyonu modelini çok ayrıntılı olarak incelemektedir. Buchanan ve Brennan konuya dair şunları söylemektedirler:²²

“Bizim modelimizdeki analizler ile optimal vergi literatüründe yapılan analizler arasındaki bağlantı ilginçtir. Bizim modelimizden farklı olarak ‘optimal vergileme’ olarak isimlendirilen literatür hükümete vergilendirme yetkisini nasıl istismar edebileceği konusunda bir dizi talimat vermeye çalışmaktadır. Optimal vergileme teorisinde yapılan analiz tam olarak vergi toplama tekeline sahip olan devletin piyasada mallar arasında mükemmel bir ayrımcılık yapmasına yol açacak vergi-fiyat kuralını sağlar. Bu bağlamda, optimal vergi kuralları tam olarak ‘maksimum gelir’ ve ‘maksimum kâr’ amacı güden kurallardır.”

Devletin kamusal mal ve hizmetleri finanse edecek seviyede bir gelire sahip olması elbette önemlidir. Bu ilke bazı maliyeciler tarafından “yeterlilik” (adequacy) olarak ifade edilmektedir. Hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlayacak “yeterli” bir vergi sistemine sahip olmak önemli olmakla birlikte sürekli büyüyen bir Leviathan'ın “mali iştahı”nı (fiscal appetite) durdurmak kolay olmayabilir. Özetle, Mirrless'in Leviathan'a daha fazla gelir sağlamaya dönük optimal vergileme yaklaşımının Buchanan'ın vergi anayasası” (tax constitution) modeli ile birebir ters olduğunu söyleyebiliriz.

Eleştiri-5: Optimal Vergileme Yaklaşımı İdeal Vergileme İlkeleriyle Uyumlu Değildir.

²² Brennan ve Buchanan'ın bu önemli sözlerini “*mot à mot*” çevirmenin anlam kaybına neden olacağını düşünerek bazı düzeltmeler yapmak zorunda kaldık. Orijinal ifade şu şekildedir: “The connection between these aspects of our analysis and the optimal-tax literature here is interesting. Reinterpreted within the setting of our model, what the so-called ‘optimal-taxation’ literature provides is a specific set of instructions to government as to how it might exploit its power to tax in the most effective way. The analysis provides precisely that tax-price rule which would lead a monopolist to discriminate perfectly between markets. In this context, the optimal-tax rules are precisely the maximum revenue-maximum profit rules.” Bkz. Brennan, G. and Buchanan, J. M. (1980). The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution. Cambridge: Cambridge University Press. ; Tam metin çalışma için bkz. Buchanan, J.M. (2000). The Collected Works of James M. Buchanan, Vol. 9 The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution, Foreword by Geoffrey Brennan (Indianapolis: Liberty Fund, 2000). <https://oll.libertyfund.org/titles/brennan-the-collected-works-of-james-m-buchanan-vol-9-the-power-to-tax>

Optimal vergileme literatürü doğuşu ve gelişimi itibarıyla dikkatle analiz edildiğinde hiçbir zaman ideal (optimal) bir vergi sisteminde olması gereken ilkeleri etraflıca tartışmamıştır. Vergileme ilkeleri Adam Smith'den bu yana birçok maliyecinin ilgilendiği bir konudur. Optimal vergileme teorisinin kurucuları olarak kabul ettiğimiz Mirrlees ve Diamond ve bu alanda çalışan teorisyenlerin basitlik, açıklık, anlaşılabilirlik, belirlilik, görülebilirlik, kesinlik, öngürülebilirlik, adalet ve eşitlik, genellik, kanun önünde eşitlik, tarafsızlık, etkinlik, verimlilik, vergi kurallarında daimilik ve istikrar gibi “*olmazsa olmaz*” vergileme ilkelerini bütünsel bir persepektifle ele almadıklarını söyleyebiliriz. Optimal vergi teorisi tüm bu vergileme ilkeleri ile uyumlu olmayan, bu ilkeleri gözardı eden, dahası bu ilkeleri bazı yönleriyle tahrip eden bir yaklaşım olmuştur.²³

IV. SONUÇ

Vergi, hangi konular üzerinden alınmalıdır? Gelir, servet, sermaye, harcama gibi milli gelirin ana kaynakları arasında hangisine vergileme açısından daha fazla ağırlık verilmelidir? Hangi konular vergilendirme açısından daha doğru ve idealdir? Dolaylı vergilere mi, yoksa dolaysız vergilere mi ağırlık verilmelidir? Vergi tarifesine ne şekilde düzenlenmelidir? Vergiler düz oranlı mı, yoksa artan oranlı mı olmalıdır? Maksimum vergi oranı ne olmalıdır? Vergi yükü, yükümlüler arasında nasıl ve hangi kriter(ler)e göre dağıtılmalıdır? Tüm bu sorular ideal bir vergi sistemi dizaynı (tasarımı) açısından fevkalade önemli ve değerli sorulardır. Modern maliye maalesef bu ve benzeri sorulara üzerinde uzlaşmış ve mutabakat sağlanmış yanıtlar verebilmiş değildir. Her ne kadar adı “*optimal*” konmuş olsa da “*optimal vergileme*” (optimal taxation) gerçek dünyanın vergileme sorunlarının belki de hiç birisine yarar sağlayacak somut ve uygulanabilir çözüm önerileri sunmuş değildir. Optimal vergileme esasen “*iktisadın matematizasyonu*” hastalığının maliyedeki “*vergilemenin matematizasyonu*” şeklindeki tezahüründen başka bir şey değildir.

Bilimsel çalışmalar ne için vardır ve ne için yapılır? Eğer birileri “*optimal vergileme*” adı verilen bir literatürde gerçek dünyanın vergileme meselelerine hiçbir katkı sunmayan ve daha da ilginç yazanların ve okuyanların anlamadığı formüller ve denklemler arasında boğulmuşsa bunun kime ne yararı vardır? Bizim bu eleştirel sözlerimiz belki meslektaşlarımız tarafından basit ve yersiz görülebilir,

²³ Burada tek tek vergileme ilkeleri yönünden optimal vergilemenin eksikliklerini kaleme almayı gerekli görmüyoruz. Konu ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Aktan, 2024a.

o zaman Nobel ekonomi ödülü sahibi Paul Krugman'ın aşağıdaki sözlerini de ilave olarak okumak ve gerekli mesajı almak gerekir: (Krugman,1998:1829):

“Belki de meselenin özünde çoğu iktisatçının (...) pek çok ilgisiz-alakasız matematiksel modelleme ile uğraştıkları gerçeği yatmaktadır. (...) Ve birisi okunmayacak veya alıntı yapılmayacak bir araştırma yapıyorsa, bu ister sıkıcı edebi bir çalışma (birçok beşeri bilimde olduğu gibi) olsun, ister sıkıcı deneysel çalışma (birçok fizik biliminde olduğu gibi) olsun veya ister sıkıcı matematiksel modelleme olsun, ne fark eder?”

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar, çalışmanın tümüne ortak katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Aktan, C.C. (2017). “İdeal Vergi Sistemi Tasarımı ve Optimal Vergileme”, İçinde: Aktan, C.C. Kamusal Finansman: Vergileme, Ankara: Seçkin Yayınları, 2017.

Aktan, C.C. (2024a). “Optimal Vergilemeye Karşı Optimal Vergileme (Nobel Ekonomi Ödülü Sahibi James Mirrlees’in Aşırı Teorik ve Karmaşık Matematiksel Vergi Modeli’ne Eleştiriler), ResearchGate Preprint, <https://www.researchgate.net/profile/Coskun-Can-Aktan> (E.T. 25.11.2024)

Aktan, C.C. (2024b). “Maliyeci Ramsey Ve Ramseyan Tapınağı: “Ters Esneklik Kuralı”nın Tersliği ve Tezatlığı Üzerine”, ResearchGate Preprint, https://www.researchgate.net/publication/385341766_MALIYECI_RAMSEY_ve_RAMSEYAN_TAPINAGI_Ters_Esneklik_Kuralinin_Tersligi_ve_Tezatligi_Uzerine (E.T. 25.11.2024)

Aktan, C. C. & Karaş, E., (2024). Optimal Vergileme ve Ramsey Optimum Vergi Kuralı. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 16 (2): 243-263.

Aktan, C. C. & Yılmaz Genç, S., (2020). İktisatta Formalizm, Aksiyomatizasyon, Optimizasyon ve Matematizasyon Akımı (Matematiksel İktisadın Doğuşu ve Gelişiminin Kısa Tarihi). Ekonomi Bilimleri Dergisi, 12 (2): 233-263.

Albayrak, Ö. (2011). “Optimal Vergi Teorisi: Bir Değerlendirme”. İçinde: Kriz ve Maliye Düşüncesinde Değişim İzzettin Önder’e Armağan, Pınar, A., Köse, A. H., Falay, N. (ed.), İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 287-317.

Alm, J. (1996). “What is an Optimal Tax System?”, National Tax Journal, 49(1), 117-133.

Atkinson, A. B. & Stiglitz, J. E. (1980). Lectures on Public Economics, London: McGraw-Hill.

Auerbach, A. J. (1985). “The Theory of Excess Burden and Optimal Taxation”. In: Handbook of Public Economics, Auerbach, A., Feldstein, M. (ed.), Amsterdam: North-Holland, 69–127.

Baumol, W.J. & Bradford, D. F. (1970). “Optimal Departures from Marginal Cost Pricing”. American Economic Review 60(3), 265-283.

Boadway, R. (2012). From Optimal Tax Theory to Tax Policy -Retrospective and Prospective Views-, London: The MIT Press.

Brennan, G. & Buchanan, J. M. (1980). The Power to Tax: Analytical. Foundations of a Fiscal Constitution. Cambridge: Cambridge University Press.

Buchanan, J.M. (2000). The Collected Works of James M. Buchanan, Vol. 9 The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution, Foreword by Geoffrey Brennan (Indianapolis: Liberty Fund, 2000).
<https://oll.libertyfund.org/titles/brennan-the-collected-works-of-james-m-buchanan-vol-9-the-power-to-tax>

Corlett, W. J. & Hague, D.C. (1953). “Complementarity and the Excess Burden of Taxation”. The Review of Economic Studies, 21(1), 21-30.

Congleton, R. (2024). “Optimal Taxation For Democracies With Less Than Perfect Voters: A Public Choice Perspective”, Kyklos, vol 77. no 1.

Diamond, P. A. (1975). “A Many-Person Ramsey Rule”. *Journal of Public Economics*, 4, 335-342.

Diamond, P. A. & Mirrlees, J. A. (1971a). “Optimal Taxation and Public Production I: Production Efficiency”. *The American Economic Review*, 61(1), 8-27.

Diamond, P. A. & Mirrlees, J. A. (1971b). “Optimal Taxation and Public Production II: Tax Rules”. *The American Economic Review*, 61(3), 261-278.

Ebdon, C. (2005). “Tax Systems and Structures”. in: *Handbook of Public Sector Economics*, Robbins, D. (ed.), London: Taylor and Francis Group, 235-270.

Gentry, W. M. (2005). “Optimal Taxation”. in: *The Encyclopedia of Taxation and Tax Policy*. Cordes, J. J., Ebel, R. D., Gravelle, J. (ed.), Washington: The Urban Institute Press, 281-283.

Golosov, M. & Troskhin, M. & Tsyvinski, A. (2011). “Optimal Taxation: Merging Micro and Macro Approaches”. *Journal of Money, Credit and Banking*, 43(1), 147-174.

Gül, H. (2001). *Vergi Sistemlerinin Optimum Vergileme İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Hahn, F. (1973). “On Optimum Taxation”. *Journal of Economic Theory*, 6, 96–106.

Heady, C. (1993). “Optimal Taxation as a Guide to Tax Policy: A Survey”. *Fiscal Studies*, 14(1), 15-41.

Heilbroner, R. (1999). "The End of the Dismal Science?". *Challenge Magazine*. May–June.

Hillman, A. L. (2009). “Public Finance and Public Policy: Responsibilities and Limitations of Government”, New York: Cambridge University Press.

Holcombe, R. G. (2004). "Taxation, Production, and Redistribution". in: Handbook of Public Finance, Backhaus, J. G., Wagner, R. E. (ed.), Boston: Kluwer Academic Publishers, 139-164.

Howard, M. (2001). Public Sector Economics for Developing Countries, Jamaica: University of the West Indies Press.

James, S. & Nobels, C. (1992). The Economics of Taxation, Fourth Edition, New York: Prentice Hall International Ltd.

Just R. E. & Hueth, D. L. & Schmitz, A. (2004). The Welfare Economics of Public Policy, UK: Edward Elgar Publishing.

Karaş, E. (2020). Refah İktisadı Bağlamında Optimal Vergi Arayışı. Bursa: Ekin Basım Yayın.

Krugman, P. (1998). 'Two Cheers for Formalism', Economic Journal 108(451).

Lerner, A. P. (1970). "Optimal Taxes with an Untaxable Sector". The American Economic Review, 60(3), 284-294.

Mankiw, N. G. & Weinzierl, M. & Yagan, D. (2009). "Optimal Taxation in Theory and Practice." Journal of Economic Perspectives. 23 (4): 147–174.

Mirrlees, J. A. (1971). "An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation". The Review of Economic Studies, 38(2), 175-208.

Mirrlees, J.A. (1972). "On Producer Taxation". Review of Economic Studies, 39(1): 105-111.

Mirrlees, J.A. (1982). "Migration and Optimal Income Taxes". Journal of Public Economics, 18(3): 319-41.

Musgrave, R.A. (1959). The Theory of Public Finance. McGraw Hill, New York.
Pehlivan, M. (2021). "Tüketim ve Gelir Vergileri Açısından Optimal Vergileme". Maliye Çalışmaları Dergisi, 65, 91-113.

Pigou, A. C. (1920). The Economics of Welfare, London: Macmillan.

Pincus, J. (2013). "The Power to Tax, 33 Years Later," *Agenda - A Journal of Policy Analysis and Reform*, Australian National University, College of Business and Economics, School of Economics, vol. 20(2), pages 89-104.

Pirttila, J. & Schöb, R. (1999). "Redistribution and Internalization: The Many-Person Ramsey Tax Rule Revisited". *Public Finance Review*, 27(5), 541-560.

Ramsey, F. (1927). "A Contribution to Theory of Taxation", *The Economic Journal*, 37(145), 47-61.

Rosen, H. S. & Gayer, T. (2008). *Public Finance*. Singapore: McGraw Hill International Edition.

Sandmo, A. (1976). "Optimal Taxation", *Journal of Public Economics*, 6, 37-54.

Seade, J. K. (1977). "On the Shape of Optimal Tax Schedules". *Journal of Public Economics*, 7(2), 203-235.

Selen, U. (2017). "Refah İktisadı Bağlamında Optimal Vergileme Arayışı ve Türk Vergi Sisteminin Analizi". Yrd. Doç. Dr. Yaşar Methibay'a Armağan. Saraçoğlu, F., Çakır, M. (ed.), Ankara: Gazi Kitabevi, 329-364.

Slemrod, J. (1990). "Optimal Taxation and Optimal Tax System". *Journal of Economics Perspectives*, 4(2) 157-178.

Slemrod, J. (2006). "The Consequences of Taxation". *Taxation, Economic Prosperity, and Distributive Justice*, Paul, F. E., Miller, F. D., Paul, J. (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 73-88.

Stern, N. H. (1976). "On the Specification of Models of Optimum Income Taxation". *Journal of Public Economics*. 6(1-2), 123-162.

Stern, N. H. (1984). *Optimum Taxation and Tax Policy*. Staff Papers (International Monetary Fund), 31(2), 339-378.

Stiglitz J. E. (1987). “Pareto Efficient and Optimal Taxation And The New Welfare Economics”, Handbook of Public Economics”. Auerbach, A. J., Feldstein, M. (ed.), Volume 2, Amsterdam: Elsevier, 991-1042.

Stiglitz, J. E. (2015). “In Praise of Frank Ramsey’s Contribution to The Theory of Taxation”. The Economic Journal, 235-268.

Tenhunen, S. (2007). “Essays on the Theory of Optimal Taxation”. Tampere: Academic Dissertation.

Zee, H. H. (1995a). “Theory of Optimal Commodity Taxation”. in: Tax Policy Handbook. Shome, P. (ed.), Washington: International Monetary Fund, 71-74.

Zee, H. H. (1995b). “Theory of Optimal Income Taxation”. Tax Policy Handbook. Shome, P. (ed.), Washington: International Monetary Fund, 118-120.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

KUMKAPI'DAKİ GÖÇMEN GİRİŞİMCİLERİN TOPLUMA GİRİŞLERİNİ ANLAMAYA YÖNELİK ALAN ÇALIŞMASI*

Aleyna İLGÜN¹

Sosyolog & Aile Danışmanı

E-mail: aleynailgunn@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-8027-9191

Öz

İlk uygarlıklardan beri göç kavramı çok yaygın olmakla birlikte günümüze kadar etkisi devam etmektedir. Sebepleri değişiklik gösteren göç kavramının günümüzdeki yaygın karşılığı zorunlu göçlerle yer değiştirme hareketidir. Ülkeler arasında yapılan göç hareketlerinde Türkiye’de birçok göçmene ev sahipliği yapmıştır. Özellikle İstanbul’un ucuz yaşam yeri diye nitelendirilen Kumkapı’ya çok fazla göç hareketinin bulunmasının en etkileyici sebebi girişim faaliyetlerine hızlıca başlama imkanından kaynaklı olmuştur. Belirli bir ekonomik sermayeye sahip göçmenler Kumkapı’yı kendilerine yaşam ve iş bölgesi seçerek faaliyetlerini sürdürmeye başlamışlardır.

Bu araştırmada göç öncesi, süreci ve sonrasında bölgeye ve halka karşı olan toplumsal aidiyet duygularının nasıl kazanıldığı anlaşılmak istenmiştir. Bunun adına küçük bir araştırma grubu ile görüşmeler yapılmış ve sonuçlar analiz edilerek göçmen girişimci grubunun aidiyet duygusu çeşitli olay ve durumlarla araştırmaya sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Girişimci ve Girişimcilik, Göçmen Girişimci

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Bu çalışma yazarın lisansüstü tezinden üretilmiştir.

¹ **Sorumlu Yazar:** aleynailgunn@gmail.com

Atıf (APA): İlgün, A., (2025), Kumkapı’daki Göçmen Girişimcilerin Topluma Girişlerini Anlamaya Yönelik Alan Çalışması, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (1): 32-50.

Alan Tanımı: Girişimcilik

A FIELD STUDY TO UNDERSTAND THE ENTERING OF MIGRANT ENTREPRENEURS INTO THE SOCIETY IN KUMKAPI

Abstract

Migration events in the world have affected Turkey the most in recent years. As a result of this, a lot of migration movements have taken place to Kumkapi, which is described as Istanbul's cheap place of living. The main reason for this migration movement has been the initiative activities. Immigrants with a certain economic capital have chosen Kumkapi as their living and business area and have started to continue their activities.

In this research, it was aimed to understand how the feelings of social belonging towards the region and the people were gained before, during and after migration. In the name of this, interviews were conducted with a small research group and the results were analyzed and the sense of belonging of the immigrant entrepreneur group was presented to the research with various events and situations.

Key Words: Migration, Immigrant, Entrepreneurship, Immigrant Entrepreneur

JEL Codes: M19, M59

1.GİRİŞ

Günümüzde göç kavramı tüm dünyayı etkisi altına almakla birlikte bilinen çok yaygın bir durumdur. Göç kavramının yaygınlaşması teknolojinin gelişim göstermesine dayanır. Teknolojinin gelişmesi, ulaşım araçlarına erişimin kolaylaşması ve gelişmesi, insanların bilgiye daha hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmesi ve dünya nüfusunun artmaya başlaması göç kavramının hepimizin ilgi odağına girmesini sağlamıştır. Bireyler, küreselleşme ile kendi ülkesinde yaşadığı çeşitli sebepler nedeniyle başka ülkeleri tercih etme sebepleri artmıştır (Tamer, 2020). Göç etme sebepleri çeşitlilik göstermek ile birlikte en yaygın olanı ekonomik sebepler ve güvenlik arayışıdır (Erol ve Ersever, 2014: 48)

TÜİK verilerine göre, Türkiye'ye son yıllarda en çok doğu ülkelerinden gelen göçmenleri kabul etmekle birlikte yine göçlerin sebepleri değişiklik

göstermektedir. Bunun sonucu olarak ise göç hareketleri “Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2022 yılı Uluslararası Göç İstatistikleri’ne göre Türkiye’den yurt dışına göç edenlerin sayısı bir önceki yıla göre yüzde 62,3 artarken, yurt dışından Türkiye’ye göç edenlerin sayısı yüzde 33,2 oranında azaldı. Türk vatandaşları ile yabancılara ait idari kayıtlardan derlenen verilere göre 2022’de Türkiye’den yurt dışına göç edenlerin sayısı 466 bin 914’e ulaştı. Bunların 139 bin 531’i Türk vatandaşı, 327 bin 383’ü ise yabancı uyruklu kişilerdi.

Yurt dışına göç eden nüfusun yüzde 55,7’si erkek, yüzde 44,3’ü ise kadındı. Öte yandan 2022 yılında yurt dışından Türkiye’ye göç edenlerin sayısı 494 bin 52 şeklinde hesaplanmıştır.”

Önemli bir durum olan göç kavramı göç edilen ülkeleri önemli derece etkiler. Bu etkiler göçmenlerin ülkelere uyum süreci ve yerli halkın ülkeye gelen göçmenleri kabul etmesi açısından önemlidir. Dünya nüfusunun artması ile, teknolojinin, ulaşım araçlarının gelişip kolaylaşmasıyla, insanların bilgiye daha hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmeleri göç olgusunu popüler hale getirmiştir. Aile veya aile bireyleri, ekonomik statülerini iyileştirmek, eğitim kalitesini yükseltmek, refah ve güvenli bir yaşam sağlamak gibi çeşitli sebeplerle başka ülkeye taşınmaktadır. Gerçekleşen bu taşınma olayı göç olarak adlandırılır ve gidilen ülkede toplumun yapısını şekillendirerek ekonominin demografisini değişime uğratar.

Başka bir yere göç eden bireylere göçmen adı verilir. (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009, s.22) Göçmen kavramı, yasal olarak bulunduğu ülkeyi ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. unsurlar sebebiyle kendi isteği veya isteği dışında gelişen durumlardan dolayı terk ederek bir başka ülkeye yasal yollardan giriş yapan ve o ülkede yasalar çerçevesinde yaşayan birey olarak tanımlanır. “Uluslararası Göç Örgütü’ne göre göçmen hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır.” (2009:229) (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, 22)

Gerçekleşen göç olayında göçmenlerin başka bir yerde yaşamını sürdürmesi için çalışması ve para kazanması gerekmektedir. Göçmenlerin para kazanmak için girdiği iş teşebbüslerinde girişim önemli bir rol oynar. (Abdullatif ve Koç, 2022, 91) Çünkü göçmenleri gittikleri ülkeye entegrasyon sağlamaya çalışırken çeşitli engellerden (din, dil, ırk, kültür vs.) ve zorluklardan geçerler. Bu durum karşısında hem ekonomik hem sosyal olarak hayatlarını devam ettirebilmek için serbest

meslek seçeneği olan girişimciliğe yönelmişler ve kendi girişim faaliyetlerini başlatmışlardır.

Girişimci, bir bedel üzerinden satmak üzere üretim faktörlerini satın alan ve üretimi gerçekleştiren kişidir. (TÜ-GLAD 1993) Girişimci kavramı, var olan fırsatlardan yararlanma, potansiyel yeni olanaklar yaratabilmek için üretim seçeneklerini sunma ve risk alma özellikleri ile ilişkilendirilir. Girişimcilik ise, ekonomik büyümenin en önemli faktörlerinden biridir. Girişimciler, yeni ürün ve bunların üretim süreçleriyle çeşitli pazarlara girerek önemli yenilik getiren bireylerdir. Girişimcilik, ülkelerin ekonomik gelişimlerinde önemli rol oynar. Çünkü bir değer yaratma süreci ve yeni bir organizasyon içinde ekonomik faaliyet geliştirme sürecidir.

Girişimci olmanın ana teması sürekli kazanma isteği ve bu yönde var olan kararlılık seviyesidir. Girişimcilerin olmazsa olmaz özelliği bu iradesidir. İradeleri ve hırsları sayesinde girişimcilik faaliyetlerinde başarılı ve kalıcı olurlar. Günümüzde girişimciliğin sadece ekonomik tarafıyla değil, toplumsal ve kültürel bir yargı olarak da değer görmesi, girişimciliğin toplumsal boyutlarını da ifade eder.

Bir insanın girişimci özelliğe sahip olduğu farklı şekillerde açıklanır. Kimisinde girişimciliğin bireylerin kişisel özelliklerinden kaynaklandığı ileri sürülürken, kimisinde ise girişimciliğin bireylerin sosyo-kültürel özellikleriyle ilişkili olduğu öne sürülür. (Aytaç, 2006) Çünkü toplum içinde insanı insan yapan temel unsur kültürdür ve kültürel değerler ile girişimcilik faaliyetleri arasında çeşitli ilişkiler mevcuttur. (Baughn ve Neupert, 2003)

Kültürün girişimcilik üzerindeki etkisinin yanı sıra göç ettikleri yere kendi kültürel özelliklerini götüren bireylerin de girişimcilik davranışlarındaki farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

Günümüz dünyasının en çok öne çıkan unsurlarından biri olan girişimcilik kavramı göç hareketleri ile birleşerek göçmen girişimcilik kavramını ortaya çıkararak yeni bir kelime ortaya çıkarılmıştır. Göçmen girişimciler, ülkeye yeni gelenler olarak ekonomik hayatta kalma aracı olarak bir işe başlamak zorunda kalan bireylerdir. (Butler, Greene, 1997).

Göç ettikleri yerde girişim konusunda sorun yaşamayan göçmenlerin, daha önce o konuma göç eden yakınlarının bulunması, iş bulabilme olanaklarını arttırmış olup; göçmenler açısından kültürel yakınlık boyutunun önemi, ırk ayrımı olmaması veya

başlangıçta yeterli sermayenin olmaması gibi dezavantajlı durumlardan kurtulmanın bir çözümüdür.

Göçmen girişimcilik, göçmenlerin yaşadıkları bölgeyi kendilerine ait birtakım sebeplerle terk edip yerleştikleri ülkede girişimcilik faaliyetleri başlatan bireyler olarak tanımlanır. Göçmenlerin bu girişimcilik faaliyetleri, ekonomik olarak fırsatları belirleyip, oluşturup, değerlendirip ve kullandıkları bir süreç olarak görülür. (Shane, 2012:12).

Göçmen girişimciler; motivasyonu yüksek, bağımsızlığa önem veren, yenilikçi insanlardır. Ayrıca etkili iletişim kurma ve bu alandaki fırsatları yakalama yeteneklerine sahip, sürekli ilerleme isteğinde ve rekabetçi oldukları, aynı zamanda risk almaktan korkmadıkları bulgulanmıştır.

Butler ve Greene (2000: 268) göçmen girişimciyi “göç edilen ülkeye vardktan sonra ilgili ülkeye daha önce gelmiş ya da bir süredir zaten orada yaşamakta olan benzer kökenlerden kimselerle kişisel bağlarını kullanarak kendi işini kuran bireyler” şeklinde tanımlamaktadır. Böylece göçmen girişimci bireysel olarak çalışır ve başkalarını istihdam eden birey haline gelir. Özellikle son yıllarda gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki etnik azınlıkların ekonomiye dahil olmaya ve etkilemeye başlamasıyla göçmen girişimcilik kavramı daha da dikkat çeker hale gelmiştir. Göçmen girişimcilerin gittikleri ülkede ekonomiye dahil olmasının bir zorunluluk halini yansıttığını şu görüşlerinden çıkarabiliriz: “dürüst, güvenilir, katılımcı ve girişken olmak zorunda hisseden göçmen girişimciler yerli girişimcilerle aynı haklara ve bakış açlarına sahip olmadığını, bu yüzden girişimci kimliğine sahip olmanın kolay olmadığını ve dayanışmanın yetersiz kaldığını” savunmaktadırlar. Çünkü girişimcilerin içinde yaşadıkları toplum kültürüne bağlı olarak edindikleri değer yargılarıyla gerçekleştirdikleri girişimcilik faaliyetleri, başka bir kültürel arka plana sahip girişimcilerin faaliyetlerinden farklı olabilecektir. Girişimciliğin her alanında bu kültürel farklılıkların etkisi görülür. Aynı coğrafyada yaşasalar da farklı kültürel, ve ırksal kimliğe sahip bireylerin girişimcilik konusunda motive eden unsurlar coğrafi köken farklılıkları dolayısıyla değişiklik gösterir. Yapılan bu değerlendirme, aynı ulusal topraklarda farklı kültürel özelliklere sahip bireylerin iş yapma ve işe girişme biçimleri farklıdır açıklaması desteklenir. Böylece göçmen girişimcilik kavramı göçmen azınlıkların zayıf sosyo-ekonomik konumlarını kanıtlayabildikleri önemli bir öz-örgütlenme ilkesi olarak açıklanabilir.

Göçmen girişimciler yerli nüfusa kıyasla genellikle serbest meslek yürütürler ve sadece kendilerine iş yaratmakla kalmayıp, kendi etnik nüfusuna da iş fırsatı sağlarlar. Böylece göç ettikleri ülkede daha önce göç eden ve aynı kökenden gelen yerleşmiş kişilerle bireysel iletişimlerini kullanarak kendi işlerini devam ettirirler.

Göçmenlerin deneyimlerini etkileyebilecek birçok faktör vardır. “*Zafer (2016), göçmen deneyimlerini değerlendirmek için önemli olan faktörler olarak, “terkedilmiş ve göç edilmiş ülkelerin özellikleri; vatandaşların göçmenlere yönelik tutumları; göçmenlere sağlanan sosyal destek; iki ülkenin kültürleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar; göç etme nedenleri ve motivasyonları; ve göçmenlerin yeni konumları ve kişisel özelliklerinden” bahsetmektedir. (Zafer, 2016: 76)*

Göçmenlerin entegrasyon süreçleri ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Örneğin Almanya, Avusturya, İsviçre ve Fransa gibi kısıtlayıcı kurallara sahip ülkelerde yaşayan göçmenler daha hızlı entegrasyon performansı sergilerler. Fakat İsveç, Belçika ve Hollanda gibi daha kapsayıcı ve çok kültürlü politikalara sahip ülkelerde yaşayan göçmenlerin entegrasyon süreçleri daha zayıftır. (Koopmans, 2010).

Göçmenlerin uyum sürecine etki eden en önemli etken, ev sahibi toplumun göçmenleri kendilerine bir tehdit unsuru olarak görüp, dışlayıcı ve olumsuz davranışlarda bulunmasıdır. Çünkü yapılan araştırmalar göçmenler ile ev sahibi yerel nüfusun birbirleriyle olumlu bir şekilde etkileşime girmesinin entegrasyon süreciyle doğrudan bir ilişkisi vardır. (Rudiger ve Spencer, 2003).

Göçmenlerin entegrasyon ve uyum sürecinde oluşan göç deneyimleri sadece göçmenler tarafından değil, aynı zamanda göç edilen bölgede yaşayan yerli halk ile siyasi politikalar tarafından belirlenir. (Görgenli ve Karakuş, 2014).

Eğer göçmen yerel halka benzer bir kültüre sahipse adaptasyon ve entegre süreci kolaylaşır. Aksi takdirde bu süreç daha zorlu geçebilir. Yeni yaşam yeri oldukları ülke ile ev sahibi ülke arasındaki benzerlik ve farklılıklar göç deneyimlerini etkileyen temel faktörlerdir.

Göçmenlerin bölgede yaşadığı deneyimler, onların bölgeye yönelik duygu ve düşüncelerini etkiler. Bölgeye gelen göçmenlerin ilk iletişim kurdukları kişilerin veya toplulukların onlara karşı olan tutum ve davranışları, göçmenin gittiği bölgeye karşı duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde büyük rol oynar. Çünkü göçmenlerin deneyimleri yaşadıkları yani gittikleri bölgeye göre değişiklik gösterir.

Örneğin şehir merkezine yerleşen göçmenler ile kırsal alana yerleşen göçmenlerin deneyimleri farklı gerçekleşeceğinden farklı sonuçlara ulaşılır. Göçmenler başka bir gruba girip başka bir mekanı deneyimlediklerinden aidiyet duyguları, toplumsal ve mekânsal olarak yeniden üretilmektedir. Göçmenler deneyimleriyle dönüştürdüğü mekana ilişkin bir kimliğe ihtiyaç duyar. Birey, coğrafi olarak yerleşilebilir yerlere bağlılığı sayesinde bir aidiyet duygusu kazanabilir. Çünkü doğup büyüdüğü, içinde yaşadığı, hareket halinde bulunduğu yerlerle arasında derin bir bağ vardır.

Toplumsal aidiyet hissetme kısmı olumsuz deneyimlerle de karşılaşma sonucu elde edilebilir bir durumdur. Örneğin 2008 yılında yapılan bir araştırmada sığınmacıların göç sonrasındaki deneyimledikleri bazı zorluklar olarak: çevre idaresi, finansal zorluklar, sosyal izolasyon ve algılanan ırkçılığın etkisi olarak açıklanmıştır. (Khawaja vs., 2008). Göçmenlerin bu tür olumsuz deneyimlerle karşılaşmaları onların deneyimlerini hem ruh hem de bedensel sağlıklarını etkiler.

Bu çalışmada Kumkapı’da iş yapan göçmenlerin girişimcilik faaliyetleri sonucunda oluşan toplumsal aidiyetlerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Göçmen girişimciler yerleştiği mekân olan Kumkapı’da öncelikle yabancılaşma süreciyle başlayan girişimcilik faaliyetlerinin toplumsal aidiyete dönüşümü nasıl gerçekleşmiştir?

Çalışmaya yön veren araştırma soruları aşağıda verilmiştir:

- 1- Kumkapı’ya göç etme sebebiniz neydi?
- 2- Kumkapı’daki Göçmen Girişimcilerin Zaman İçerisinde Toplumsal Aidiyet Süreçlerinin Gerçekleşme Süreci nasıl gerçekleşmiştir?
- 3- Toplumsal Aidiyetin İçerilmesi ile Yaşanan Önemli Olay ve Durumlar nelerdir?

2.KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç

Göç, insan topluluklarının çeşitli sebeplerle hayatlarının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere yaşadığı yerden başka bir yere yerleşmesi olayıdır. (Tamer, 2020, 2) Bir devlet içerisinde veya uluslararası bir sınırı geçerek yer değiştirme şekli anlamına gelen göç kavramı, bir nüfus hareketi olayıdır. (Göç Terimleri Sözlüğü,

2009, s.22) Nüfus hareketlenmesi olayı hem göç alan hem de göç veren bölgelerin toplumsal yapılarını etkiler. (Tamer, 2020,1)

Göç gerçekleşince yaşanan mekânsal bir değişikliğin yanı sıra birey ve toplum açısından değer ve anlam dünyasında da değişim ve dönüşüm yaşanması kaçınılmazdır.

Göç olgusu, bireyin ve toplumun kendi iradesiyle gerçekleşen bir seçim olabilmesinin yanı sıra kendi iradesi dışında da zoraki bir süreç olarak da gerçekleşebilir. Bu duruma örnek olarak savaşlar verilebilir. Bu durumda göçün gerçekleşmesi bireysel değil, kitlesel bir şekilde gerçekleşir.

Geçmişten günümüzde insanların yaşamdaki hareketlilikleri, göç edilen ülkede meydana gelen önemli değişiklikler kadar, göç veren bölgede de sosyal, ekonomik ve siyasi değişimlere sebebiyet verir. Ülkelerin nüfusunu ve politikalarını önemli düzeyde etkiler. (Tamer, 2020, 1)

2.2. Göçmen

Yeni bir yaşam alanı veya ekonomik, sosyal, iktisadi, siyasi veya dini sebeplerle başka bir yerleşim yerine göç eden insan topluluğudur. “Birleşmiş Milletler’in göçmen tanımı, sebepli sebepsiz, gönüllü gönülsüz, düzenli düzensiz fark etmeksizin bir yıldan fazla yabancı bir ülkede ikamet eden bireyi göçmen olarak tanımlar.” (Fansa, 2021, 296) Yapılan bu tanıma göre bir yıldan az süre yabancı bir yerde seyahat edip yaşamını sürdürenler göçmen terimi ile bağdaştırılamaz. Bireyin göçmen olarak tanımlanabilmesi için bir yılı aşkın süredir yabancı bir yerde yaşamını sürdürmesi beklenir. Göçmen olarak adlandırılan kimseler yasal daimi ikamet eden yabancılar olarak gösterilir. (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009) Göçmen kavramını diğer (sığınmacı, mülteci vs.) kavramlardan ayıran temel fark bu olayın gönüllü gerçekleşiyor olmasıdır. Göçen birey olarak adlandırılan göçmenler, istedikleri zaman terk ettikleri yaşam alanlarına dönmekte özgürdürler. Daha iyi fırsatlar elde etmek amaçlı göç eden bireyler genellikle araştırıp, keşfedip, yaşam planını yapıp faaliyete geçerler.

2.3. Girişimci ve Girişimcilik

Girişimci, ekonomik kaynakların israfını önleyen, kaynakların düşük üretkenlik alanlarından yüksek üretkenlik alanlarına aktarılması sürecinde baş aktör olan kişidir. (Yalçıntaş, 2010: 95) Girişimci yeni düşüncelerin yaratılmasını, yayılmasını

ve uygulamasını hızlandırır. Ayrıca yeni endüstrilerin doğmasına yol açar, teknolojik verimliliği artırır ve hızla büyüyen sektörler yarattığı için ekonomik büyümeyi hızlandırır. (Yalçıntaş, 2010: 95)

Girişimci olan insan başkalarına kıyasla ortamdaki karışıklıklardan ziyade fırsatları gören ve fikirleri ortaya atarak çarpıcı çözümler üreten kişidir. (Yalçıntaş, 2010: 95) Hayal dünyasının geniş ve gelişmiş olması akla gelmeyecek yöntemleri kullanarak uygulamaya döker. Bu durum sonucunda girişimcinin rekabet etmesi kaçınılmaz olur. Girişimcinin bu rekabetten başarıyla sonuç alabilmesi için ise en inovasyon olan kişi bu rekabeti kazanan olur.

Girişimcilik, Fransa’da 17. yüzyılda “yerine getirmek” anlamında kullanılan “*entreprendre*” kelimesine dayanır. (Güler, 2008: 10) Girişimcilik, Baumol (1968) tarafından ekonomideki en ilgi çekici ama aynı derecede anlaşılması zor kavramlardan biri olarak doğru bir şekilde karakterize edilmiştir. Değerli bir şey yaratmak için kaynakların yeni yollarla birleştirilmesidir. (Keskin, 2018: 186)

Girişimcilik teriminin ekonomik bağlamda ilk kullanımı 1755’te Richard Cantillon’a atfedilir. Girişimciyi, harcamaların bilindiği ve kesin olduğu, ancak gelirlerin bilinmediği ve belirsiz olduğu koşullar altında çalışan herhangi bir birey olarak ifade eder ve gelecekteki piyasa demanının tam olarak tahmin edilmemesi nedeniyle gelir belirsizliği ortaya çıkar. (Binks ve Vale, 1990: 9-10).

Yeni bir işe imza atma sürecidir. Yeni bir kurum içinde ekonomik faaliyet geliştirerek belirli bir süreç içerisinde oluşur.

Girişimcinin ve Girişimciliğin bazı dikkat edilmesi gereken yönleri vardır. Özellikle yaşamak için düzenini başka bir yerde devam ettirmek üzere olan bölgeye yabancı kimseler için bu yönler daha da kritiktir.

Girişimci, maddi ve manevi risk alarak yer değişikliği yapmıştır. Yer değişikliği yaparak girişimci olan birey, iş hayatındaki denge değişmekle birlikte aile hayatındaki dengeyi de değiştirmiştir. Farkında olmadan iş anlamındaki başarı durumunu riske atmıştır ve bu durum kişinin kendisini daha fazla işe vermesine iterek odak noktasını başarılı olmaya adanmıştır. Buna çözüm yolu olarak bölgedeki diğer insanlarla, belki diğer girişimci olanlarla aktif olarak iletişimde bulunmak bu stres için bir çözüm yolu olabilir. Aktif iletişim sayesinde girişimci kendisini tanıtır ve ağını genişleterek iş fırsatlarının karşısına çıkmasına sebep olur.

Girişimci, bulunduğu konumun gelişmesini ve ilerlemesini sağlayan yenilikçi bireydir. (Yalçıntaş, 2010: 95)

2.4. Göçmen Girişimci

Göçmen girişimcilik yeni bir olgu değildir. Göçmen girişimcilik hakkındaki ilk teorilerin çoğu sosyoloji kökenlidir. (Abdullatif ve Koç, 2022: 91) “Göçmen girişimciliği ilk olarak 1970’li yıllarda ABD’de kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ülkelerinin göçmen işçi kabul etmeye başlamasıyla birlikte, ilk yıllarda vasıfsız işçi olarak giden göçmenler gittikleri ülkelerde yaşamaya başlamasından birkaç kuşak sonrasında girişimcilik özelliği göstermeye başlamışlardır. Yerleştikten bir zaman sonra ev sahibi ülkeye göre göçmenlerin farklı etnik kökene, milliyete, ırka ya da kültüre sahip olmalarından ötürü kendi etnik motifine uygun mülteci girişimciliği örnekleri (özellikle Avrupa’ya giden göçmenlerde) görülmeye başlanmıştır (Volery, 2007: 31).”

Zorunlu veya gönüllü olarak yerleşim yerini değiştiren göçmenlerin girişimci olma süreci kendi sermayelerini gittikleri yerleşim yerinde ekonomik olarak değerlendirmek amaçlı faaliyete geçme olayı ile başlar. Bu sayede gittikleri yerin tüketim alışkanlıklarını sermayelerini kullanarak faaliyete dönüştürürler. Göçmenlerin başka ülkede istihdam sağlayabilmesi amacıyla girişimciliğe yönelmesi, göçmen girişimcilik teorilerinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu sayede bölgedeki kültürel çeşitlilik, iletişim ve dayanışma ağları gelişerek göçmen girişimcinin bu girişimci faaliyetinde başarılı olmasına ve gelişmesine zemin hazırlar. Göçmen girişimcinin öncelikli olarak yaşadığı yere uyum süreci gerçekleşmesi ve uyum yakalaması gerekir. Tüm bunlar gerçekleştikten sonra göçmen girişimcinin sahip olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeleri gelişim gösterir.

Göçmen girişimcilerin başarılı bir şekilde istihdam kurabilmesi için sahip olması gereken bazı kişilik özellikleri vardır. Bunlar; motivasyonları yüksek, yenilikçi, iletişim kurma konusunda güçlü, olası fırsatları yakalama yeteneğine sahip, rekabetçi ve risk almayı bilendir. Kendilerini yerli halka kanıtlayabilmek için daha dürüst, güvenilir ve istikrarlı olmaları gerekmektedir.

Göçmen girişimcilik kavramı ilk olarak klasik yaklaşım modeli ile kendisini göstermiştir. Bu yaklaşıma göre göçmenlerin girişimciliğe yönelmelerinde kültürel,

dil vb. gibi özelliklerin yanı sıra gittikleri ülkeye kalıcı olarak yerleşmek için değil sadece para kazanıp dönme amacıyla hareket etmeleri etkilidir. (Zhou, 2004:1040; Ndofor, 2004).

Göçmen girişimcilikçe dair ilk çalışmalar ABD’de başlamıştır. Özellikle 1800’lü yılların sonlarında doğru ABD’de göçmenlerin çeşitli işlerde yoğun şekilde çalıştığı görülmektedir. Kıta Avrupası’nda ise özellikle 2. Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan büyük iş gücü ihtiyacının sonucunda göçmenler yerleştikleri yerlerde göçmen girişimcilik faaliyetlerinin birer parçası olmaya başlamıştır. (Volery, 2007:31).

3.YÖNTEM

3.1. Araştırma Yöntemi / Deseni

Bu araştırma var olan olay ve olguları kendi bağlamında çoklu gerçeklik yaklaşımı ile açıklamayı amaçladığından çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile araştırmada incelenen olay veya olgu hakkında derin bir algıya ulaşma gayreti söz konusudur. (Morgan, 1996).

Tüm bunlara dayanarak tercih edilen nitel araştırma yönteminde araştırma sonucuna ve bulgularına varabilmek için nitel araştırma yöntemi olarak kullanılan görüşme yöntemi ile katılımcılar ile sohbet havasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Özellikle çoklu gerçeklik durumları ile ilgili olay veya olguyu tecrübe eden kişilerin deneyimlerine dayanarak açıklamada fenomenoloji deseni tercih edilmektedir. (Yıldırım & Şimşek, 2018) Bu araştırmada göçmen girişimcilerin toplumsal aidiyetlerinin incelenmesinde girişimcilik faaliyetlerinin ve süreç içerisinde yaşadıkları olaylar önemli olduğundan araştırmanın amacına ve doğasına uygun düşen desenin fenomenoloji (olgu bilim) olduğuna karar verilmiştir.

3.2. Katılımcılar

Nitel araştırmalarda veri kaynaklarından biri de olay veya olguyu yaşayarak deneyimleyen bireyler ya da gruplardır. (Yıldırım & Şimşek, 2018) Katılımcıları Kumkapı’ya göçen girişimcilik faaliyetleri bulunan bireyler oluşturur. İlgili katılımcıların seçiminde ölçüt ve kolay anlaşılabilir örnekleme teknikleri bir arada

kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmaya 5'i yabancı uyruklu, 5'i ise Türk, toplamda 10 göçmen girişimci katılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen yapılandırılmamış görüşme formu ile göçmen girişimcilerin girişimcilik kurduğu yerlerde oluşan aidiyet duygusunun oluşum sürecinin tespit edilmesi ve bu doğrultuda aidiyet duygusunu elde ettikten sonra nelerin değiştiğine dair bulguların elde edilmesi amaçlanmıştır.

Veriler görüşme formu ile önceden hazırlanan birtakım sorular doğrultusunda elde edilmiştir. Görüşme formunda 3 adet kendini tanıtan, 3 adet göçmenlik ve girişimcilik sürecini açıklayan, 3 adet aidiyet duygusu ile ilgili, 1 adet ise tüm bu sürecin sonu ile ilgili sorular yer almaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sohbet havasında, konu konuyu açacak şekilde gerçekleşmiştir. bu durum görüşmenin ve çıkan sonucun güvenilirliğini artırmaya sebep olmuştur.

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri 2023-2024 akademik yılı döneminde toplanmıştır. Veriler yüz yüze yapılan görüşmeler ile elde edilmiştir. Ortalama 25 dakikalık oturumlar eşliğinde olmak üzere toplamda 10 kişi ile görüşülmüştür. Verilerin hepsi tek oturumda toplanmıştır. Katılımcıların onayı ile görüşmeler kayıt altına alındığından görüşme süreci boyunca herhangi bir veri kaybı olmamıştır.

3.5. Veri Analizi

Bu araştırmanın verileri betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Veri analizi aşamasından Neuman'ın (2014) önerdiği ve araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilen nitel analiz süreci takip edilmiştir. Buna ilaveten kayıtlarının bulunduğu ses dosyalarını metne dönüştüren bir yazılım kullanılarak uzun metinler elde edildikten sonra ilgili metinler MAXQDA 2022 nitel veri analizi yazılımı desteği ile birebir alıntılama yapılarak metinler tanımlanmıştır. Böylelikle araştırmada kullanılacak olan nitel veri çeşitli kategoriler çerçevesinde düzenlenmiş, sunulmuş ve yorumlanmıştır.

3.6. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı bu çalışmayı hazırlarken araştırmanın yapıldığı mekanda eski zamanda belirli bir süre vakit geçirdiğinden, katılımcıların bir çocuğunu tanımaktadır. Bu durum onun yabancılık çekmemesini sağlamış olduğundan araştırmacının çalışmadaki rolü orada büyüyen küçük bir kız çocuğunun büyüyünce makalesinde göçmen girişimcileri konu almasıdır.

3.7. Araştırma Soruları:

- 1- Kumkapı'ya göç etme sebebiniz neydi?
- 2) Kumkapı'ya göç ettikten ne kadar süre sonra girişimcilik faaliyetinde bulundunuz?
- 3) Sizi göç ettiren ve girişimciliğe adım attırtan temel sebep neydi?
- 4) Göçmen kategorisinden girişimci olmanın ne gibi avantaj ve dezavantajlarını gördünüz?
- 5) Kumkapı'ya kendinizi ne zaman ait hissetmeye başladınız veya ait hissediyor musunuz?

4.BULGULAR

Nitel araştırma yöntemi analiz türü olan betimsel analiz yöntemi kullanılarak araştırmada bulgular elde edilmiştir. Bu bölümde araştırma sorularının bulguları 5 başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar sırası ile “Kumkapı'ya Göç Etme Sebepleri, Kumkapı'daki Göçmen Girişimcilerin Zaman İçerisinde Toplumsal Aidiyet Süreçlerinin Gerçekleşme Süreci ve Toplumsal Aidiyetin İçerilmesi ile Yaşanan Önemli Olay ve Durumlar” dır.

4.1. Kumkapı'ya Göç Etme Sebepleri

Birinci ana tema olan Kumkapı'ya göçün sebepleri araştırılırken buradaki amaç öncelikle Kumkapı'ya göç edenlerin Kumkapı'yı seçme nedenlerini ele almak olmuştur. Çünkü Kumkapı'daki göçmen girişimcilerin öncelikli olarak neden Kumkapı semtini seçmeleri ve orada bir işletme kurup girişimciliğe adım atmalarını öğrenmek araştırmadaki başlıca sorumuza cevabı vermektedir. Araştırmada elde edilen bulgular sonucunda da Kumkapı'nın turistik bir bölgede yer alması, esnafın fazla olması ve diğer merkezi yerlere oranla kiraların daha makul fiyatta olması buna örnektir. Aynı zamanda göç hareketleri çok sık gerçekleştiğinden daha

önce yerleşen ve hayatını Kumkapı’da kuranların referansı ile de göç edip yaşam kuran çok olmuştur.

Genel olarak Kumkapı’ya göç eden göçmenlerin göç etme sebeplerine baktığımızda ekonominin buna başlıca sebep olduğunun altını çizebiliriz. Katılımcıların bu konudaki görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Kumkapı’nın Fatih’in en ucuz semti olması buraya gelmemizdeki sebepti. O zamanlar dışarıdan gelenler hep Fatih’e yerleşirdi.”

Ekonominin göç sebebi olmasını bir diğer katılımcı şu şekilde destekledi:

“Yerleştiğim yerde iş kurmam çok önemliydi. Baba mesleğini devam ettirebilmem için restoran açmam lazımdı. Kirası en uygun Fatih ilçesi Kumkapı olduğundan burada dükkân buldum.”

Özellikle 6 ve 7 Eylül olayları sonrasında bölgeyi oluşturan yerli halkın, Ermeni ve Rumların, bölgeyi terk etmesiyle yaşam yeri boş kalmış olup, yeni yerleşenleri ucuz fiyata bünyesine almıştır.

Bu durum Kumkapı’nın yeni gelen göçmenler tarafından benimsenmesine sebebiyet vermiştir. Bir süre ekonomik sermayelerini düzeltene kadar durup, sonrasında başka yaşam yerine geçenler de olmuştur: “İstanbul’a ilk geldiğimde Kumkapı’da oturacak yerler ve iş istihdamı vardı. Tabi ki bunu kendim değil, beni yönlendirenler tarafından öğrendim. Böylece İstanbul’a gelince ilk işim Kumkapı’da ev tutmak ve iş bulmak oldu. Sonrası para kazanıp, aile kurup başka yere taşınmak... Çünkü Kumkapı çok fazla ailenin yaşayabileceği bir yaşam yeri değildi. Tekinsizdi, hala biraz öyle ama şimdi daha fazla güvenliği sağlanıyor ve daha çok Türk göçmen var. Önceden çok sığınmacı gelip, kaçak olarak yaşardı. Şimdi o kadar fazla değil. Özellikle son 15 yıldır falan, benim gibi Doğu Anadolu’dan taşınan çok oldu. Önce bireysel geldiler sonra iş kurunca ailelerini getirdiler.” Aktarılan bu bulgular bize Kumkapı’nın ilk etapta yerleşim yeri olarak sonrasında sermaye güçlenince istihdam alanı olarak damgalanmasını göstermiştir.

4.2. Kumkapı'daki Göçmen Girişimcilerin Zaman İçerisinde Toplumsal Aidiyet Süreçlerinin Gerçekleşme Süreci

Kumkapı'ya yapılan göçün sonucunda göçmenler zaman içerisinde aidiyet duygusu hissetmeye başlamışlardır. Bu durumun gerçekleşme süreci o yıllarda daha kolay yaşanırdı. Günümüzde göçmen bir bireyin yabancı bir yere yaşamaya ve çalışmaya gelmesi ile bulunduğu konumda aidiyet duygusu hemen oluşum göstermez. Yerli halk ile iletişim gücü bunun sürecini belirlemiştir. Yerli halkın göçmenlerin toplumsal aidiyetlerinin oluşum sürecine olan etkisini bir göçmen şu şekilde bu durumu kanıtlamıştır:

“Biz buraya yerleşirken ve iş ararken burada çoktan varlığını kuran ve devam ettiren toplum tüm bu sürecimizde bize çok destek oldu. Açtığımız dükkânda alışveriş yaptık.”

Hal böyle olunca kentte yerli, yabancı ayrımını kaldıran yaşayan yerli halk olmuştur. Aralarında herhangi bir statü farkı barındırmayan yerli ve yabancı halk, kaynaşmış olup birlikte yaşama boyutunda eşitsizlik durumu yaşanmamıştır.

Yerleşirken ev bulmada sıkıntı çekmeden, Fatih'in diğer semtlerine kıyasla daha ucuza kirada oturan bir göçmen girişimci, “İstanbul'a yerleşmeden ve burada iş kurma düzeninin olması fikrine çevremdekilerin tepkisi “İstanbul çok pahalı” oldu. Fakat ben en iyi İstanbul'da iş kurabilirdim. Çünkü ben işletmeciyim ve işletme sahipleri metropol semtlerde daha rahat iş yapar. Bu yüzden gözümü kırpmadan bu büyük şehre yerleştim. Tüm mal varlığımı girişimciliğe verdiğimden ucuz evde oturmak zorundaydım. Bu yüzden girişimci olduğum semtte, Fatih'te, ev aradım. Ev almak o zamanlar benim için ultra lükstü, kirada oturmam şarttı. Fatih'in tüm sokaklarını, ilçelerini detaylıca inceledikten sonra şansına iş yerimi açtığım kısımda ev buldum, Kumkapı'da. O zamanlar burası terk edilmiş kent gibiydi. Türkler, Ermeni ve Rumlar semti terk etmiş, yerini buraya yeni göçmenlere bırakmıştı. Bu yüzden de ucuzdu. Ben de bu fırsattan yararlanarak burada eve çıktım.”

Kumkapı'nın diğer yerlere kıyasla görece daha uygun fiyatlı yaşam yeri olması, göçmen girişimcilerin buraya yerleşip toplumsal aidiyet kazanması yönünde oldukça etkili olmuştur. Özellikle bölgeyi terk eden yerli Türk halkı ve yaşanan 6-7 Eylül olaylarından sonra bölgede artık yaşamayan Ermeni ve Rumlar sayesinde

Kumkapı dışarıdan göç alan ve evlerin hep göçmenlere verildiği İstanbul'da göçmen girişimciler tarafından en fazla tercih edilen kent olmuştur.

Yerleşim yerini oluşturan yerliler kendi aralarında bir birlik oluşturmuş olduklarından aidiyet duygularını kazanmaları bu birlik sayesinde gerçekleşmiştir.

4.3. Toplumsal Aidiyetin İçerilmesi ile Yaşanan Önemli Olay ve Durumlar

Göçmenlerin bölgede aidiyet kazanması sonucu kültürel ve sosyal sermayeleri artmıştır. Bourdieu'ya göre sosyal sermayenin artışı sosyal eşitsizlikleri de arttırsa da kültürel sermayenin artmasıyla grup aidiyetinin de sağlanması ile göçmenlerin sosyal hayatını kolaylaştırmıştır.

Bireylerin ve ailelerin üretim ve tüketim eğilimlerinde referans gruplarının etkisi söz konusudur. Yerlisi olduğu yeri terk edip, bir başka yaşam yerinde aidiyet kurmaya çalışan göçmenler çoğunlukla referans yoluyla gelmiş olduklarından üretim ve tüketim faaliyetleri ona göre şekillenmiştir. Üretebilmesi için tüketebilmeli, tüketebilmesi için ise varlığını Kumkapı'da kanıtlaması gerektiğinden ailelerin bu süreçte sosyal çevreye uyum sağlamaya çalışması bu durumun temel göstergesi haline gelmiştir. Ulrich Beck'in risk toplumunun genel yapısında da ifade ettiği gibi bu dönemde var olan belirsizlik, tahmin edilemezlik ve kısmi endişe sonucu aileler tüketim ürünlerini tercih ederken sosyal çevrenin onayını almaya çalışarak tüketim süreçlerine uyum göstermeye çalışmakta ve böylece dışlanmanın ve yabancılaştırmanın da önüne geçileceği görüşü hakimdir (Beck, 2019).

Beck'in dışlanma ve yabancılaştırmaya olan yargısına yönelik ekonomik sermayesi güçlü bir göçmen girişimci kentte varlığını nasıl sürdürdüğüne yönelik şu açıklamayı yapmıştır: “Kumkapı çok göç alan ve göç veren kozmopolit bir semt. Bu yüzden burada yaşayanların, çalışanların çok fazla söz söylemeye hakkı yoktur. Çünkü kendisi de dışarıdan gelendir. Herkes yabancıdır. Bu yüzden herhangi bir sosyal, kültürel veya ekonomik dışlanma söz konusu olmamıştır Kumkapı'da. Herkes ekmeğinin derdinde. Hala da göç alıp vermeye devam ediyor. Özellikle alıyor, çünkü hala Kumkapı hane konusunda en ucuz yaşam yeri.”

“Eskiden buraların sahibi Ermeni ve Rumlardı. Biz Türkler olarak onlara yabancı olanlardır. Yani haliyle semte de sonradan gelen yabancılardık. Ama onlar bize o

kadar güzel misafirperver oldular ki. Dine, ırka, kültüre saygı sonsuzdu. Onların paskalyalarında biz onlara gider, bizim bayramlarımızda onlar bize gelirdi.”

Bir kentin olumlu bir şekilde kozmopolitliğini sürdürebilmesi işte bu duyulan saygı çerçevesinde gerçek olur. Müslümanın Hristiyanı ayırmadığı, beyazın zenciyi dışlamadığı bir dünyada yaşam çok daha kolay hale gelir. Böylece herhangi bir sosyal, kültürel veya ekonomik dışlanma gerçekleşmez.

5.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Türkiye, göç alan en fazla ülke konumuna gelmeye başlamıştır. Bu durum son yıllarda daha da artış göstermiş olsa da, geçmiş yıllardan beri süregelen bir göç hareketi söz konusudur. Kumkapı özelinde göç hareketi, 6-7 Eylül olaylarından sonra aktif olmaya başlamıştır. Bölgeyi terk eden Rum ve Ermenilerden sonra semt boş kalmış olup, uygun ücretleri duyan göçmenlerin tercih ettiği bir numaralı yaşam yeri haline gelmiştir.

Bu araştırmada, Kumkapı'daki göçmen girişimcilerin bölgede sağladığı toplumsal aidiyet anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda göçmenlerin girişimci olması yolunda attığı ilk adım Kumkapı'ya yerleşmek olması ve orada girişimci faaliyetlerini sürdürmesi olmuştur.

Sonuç itibariyle Kumkapı'ya yerleşen göçmen girişimcilerin Kumkapı'da oluşan toplumsal aidiyetleri, var olan ekonomik sermayeleri sayesinde gerçekleşmiştir ve bu doğrultuda kültürel ve sosyal sermayeleri gelişim göstermiştir. Her ne kadar ucuz diye Kumkapı tercih edilse de buraya yerleşen göçmenlerin hali hazırda ekonomik sermayeleri güçlü olduğundan herhangi bir zorluk gözlemlenmemiştir. Zorluk çekmemelerinin sonucu olarak yaşadıkları ve iş sahibi oldukları bölgede aidiyet kazanmaları kolay ve kalıcı hale gelmiştir.

Araştırma, Kumkapı'daki girişimcilik faaliyetlerinde bulunan veya buna yeltenen göçmenler ile sınırlandırılmıştır. Araştırma boyunca Kumkapı'daki göçmen girişimciler ile görüşmeler yapılmış olup, toplumsal aidiyetlerini anlaşılmaya çalışılmıştır. Diğer semtlerin aksine Kumkapı'da bu durum biraz daha farklı yaşandığından, toplumsal aidiyet söz konusu olduğundan neredeyse hiçbir katılımcı bir zorluk yaşayarak girişimcilik faaliyeti kurduğundan bahsetmedi. Bunun temel

sebebi Kumkapı'nın evvelden beri çok kültürlü, çok uluslu yapıya sahip tarihi bir kent olmasıdır.

5.2. TARTIŞMA

Sosyal içerilme ve sosyal dışlanma birbirinden zıt kavramlar olmasına rağmen ikisinin birbiriyle bağlantısı çok güçlüdür. Biri olmadan diğ erinin gözlemlenmesi imkansızdır. Özellikle sosyal içerilme kavramı günümüzdeki popüleritesini sosyal dışlanma kavramına borçludur.

Günümüzde en çok sosyal dışlanma yaşayan kişiler göçmenlerdir. Bu çalışmada da ana karakterler göçmenler olduğundan sosyal dışlanma kavramı bu çalışma için son derece önem taşımaktadır. Göçmenler dışlanarak kendi aidiyetlerini bulurlar. Nitekim Kumkapı semti özelinde bu durumun beklendiği şekilde yürümemesinin sebebi bölgeden ayrılan diğ er göçmenler sayesinde dir. Çünkü zaten bölgede Türklerin çoğunlukta olduğu bir zaman gözlemlenmemiştir. Hep bir göçmen yaşamı söz konusu olmuştur. Bu yüzden giden göçmenlerin yerini gelen göçmenler almıştır. Bu durumun sonucu olarak ise sosyal içerilme kavramı sosyal dışlanma yaşanmadan gerçekleşmiştir.

Göçmen girişimciler genellikle hali hazırda belli bir sermayesi bulunan, iş kurmaya meraklı, iletişimi kuvvetli insanlardır. Bu durum böyle olmasaydı Kumkapı'da girişimcilik faaliyetlerini sürdüren insanların çoğunluğunu göçmenler oluşturmazdı. Yine aynı şekilde yerli halk olarak konaklayan insanların büyük bir çoğunluğu göçmenlerden oluşmasının sebebi ucuz iş gücü ve konutların fiyat aralığıdır. Aksi halde iş kurmak bu kadar kolay olmazdı ve göçmenler girişimci olmak için Kumkapı'yı tercih etmezlerdi.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Beck, U., (2019), Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Butler R, (1997), Stories and Experiments in Social Inquiry.

Morgan, D. L. (1996), Focus Groups. Annual Review of Sociology, 22, 129-152.
Şimşek H, Yıldırım A., (2021), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık: 12.Baskı.

Neuman, W., (2014), Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. Pearson, Essex, UK.

Tamer M, (2020), Göç, Göçün Nedenler ve Uluslararası Göç Üzerine Kavramsal Bir Analiz, 7 (60).

Erol, M.& Ersever, O. G., (2014), Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale.Kara Harp Okulu Bilim Dergisi,24(1), 47-68.

Göç Terimleri Sözlüğü, (2009), IOM Uluslararası Göç Örgütü, İsviçre.

Körpe A., Behiye ve Koç, M., (2022), “Göçmen Girişimcilik Teorilerinin Mülteci Girişimcilik Bağlamında İncelenmesi”, Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi, S:1, s.91-103.

Göregenli, M. ve Karakuş, P, (2014), “Göç Araştırmalarında Mekan Boyutu”, Türk Psikoloji Yazıları, S: 17, s.101-115.

Kümbül Güler, B, (2008), “Sosyal Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir.

Yalçıntaş, M., (2010), “Çağımızda Girişimcilik”, Girişimcinin Gündemi, S: 95-98.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

ÇEVRE VERGİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA BİRLİĞİNİN KURUCU ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA*

Özden ŞENTÜRK¹

Dr. & Bağımsız Araştırmacı

E-mail: ozden.serturk@ogr.iu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6801-6530

Öz

Çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, vergi politikalarının tasarımı ve uygulanma şekline bağlı olarak önemli farklılıklar göstermektedir. Genel olarak, dolaylı vergiler kategorisine giren çevre vergileri, çevreye zarar veren faaliyetler üzerine mali yük getirerek, işletmeleri ve bireyleri daha çevre dostu uygulamalara yönlendirmeyi amaçlamaktadır; ancak bu vergilerin ekonomik büyümeyi teşvik etmedeki etkinliği, bazı temel faktörlere bağlıdır. Seçilmiş Avrupa Birliği'nin altı kurucu ülkesinde yapılan çalışma, çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemiş ve sonuçlar, bu vergilerin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin bulunduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada analiz edilen ülkeler; Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda olup, bu ülkelerde uygulanan çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki sonuçları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Çalışma, çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki çok yönlü etkilerini ortaya koymakta ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemenin yanı sıra iklim değişikliğiyle mücadele etmek için etkili bir politika aracı olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte; çevre

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Bu çalışma, yazarın “İklim Değişikliği Ekseninde Vergi Politikalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir

¹ **Sorumlu Yazar:** ozden.serturk@ogr.iu.edu.tr

Atıf (APA): Şentürk, Ö., (2025), Çevre Vergilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Avrupa Birliğinin Kurucu Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (1): 51-81.

vergilerinin etkinliği, verginin tasarımı, uygulanmasına ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Vergileri, Avrupa Birliği, Ekonomik Büyüme

Alan Tanımı: Vergi (Çevre Vergileri)

THE EFFECT OF ENVIRONMENTAL TAXES ON ECONOMIC GROWTH: AN APPLICATION ON THE FOUNDING COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Abstract

The impact of environmental taxes on economic growth varies significantly depending on the design and implementation of tax policies. In general, environmental taxes, which fall into the category of indirect taxes, aim to direct businesses and individuals to more environmentally friendly practices by imposing a financial burden on activities that harm the environment. However, the effectiveness of these taxes in stimulating economic growth depends on some key factors. The study, conducted in six selected founding countries of the European Union, examined in depth the effects of environmental taxes on economic growth, and the results revealed that these taxes have both positive and negative aspects. The countries analyzed in the study are Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg and the Netherlands, and the consequences of environmental taxes applied in these countries on economic growth are discussed comparatively. The study reveals the multifaceted effects of environmental taxes on economic growth and shows that they can be an effective policy tool to support sustainable economic growth as well as combat climate change. However, the effectiveness of environmental taxes may vary depending on the tax's design, implementation, and economic conditions.

Key Words: Environmental Taxes, European Union, Economic Growth

JEL Codes: A1, E0, Q5

1. GİRİŞ

Çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ekonometrik çalışmalar, farklı sonuçlar göstermektedir. Bu farklılıkların çeşitli nedenleri bulunmakta olup, seçilen verilerin niteliği, kullanılan metodoloji, ülkelerin zaman

faktörleri, politikaların uygulanış biçimi ve diğer kontrol değişkenlerinin dahil edilip edilmemesi gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Veri setinin zaman aralığındaki değişikliklerden, kullanılan ekonometrik yöntemlerin farklılığından, bazı modellerde çevresel vergilendirme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin daha iyi açıklanabildiğinden, bazı modellerin ise kısmi şekilde açıklayabildiğinden söz edilmektedir. Ülkelerin politik yapıları ve vergilerin uygulama şekillerindeki çeşitlilik, çevresel projelerde veya ekonomik teşviklerde kullanım, ülkelerin ekonomik yapılarında görülen değişiklikler (bazı ülkelerin ekonomileri sanayiye dayalıyken, diğerleri hizmet veya teknoloji odaklı olabilmektedir), çalışmalarda kullanılan kontrol değişkenler, kurumsal faktörler (yönetişim kalitesi, siyasi istikrar ve yasal sistem gibi kurumsal faktörler, çevre politikalarının uygulanması ve etkinliği üzerinde önemli bir rol oynamaktadır), ülkelerde yaşanabilecek kriz veya beklenmeyen gelişmeler (ekonomik krizler, pandemiler gibi sağlık krizleri ve diğer beklenmeyen olaylar) dolayı çalışma sonuçları, ülkeler üzerinde belirleyici olmaktadır.

Çalışmada, Avrupa Birliği'nin kurucu ülkelerinin iklim değişikliği ile mücadele kapsamında çevre vergilerine (enerji kullanımından alınan vergi, elektrik kullanımından alınan vergi, karbon vergisi ve emisyon ticaret sistemi) yer verilmiştir. Çevre politikalarının tasarlanması ve uygulanması sürecinde, ekonomik büyüme, çevresel vergiler ve enerji tüketiminin karbon emisyonları üzerindeki etkisinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu faktörler arasındaki dinamiklerin anlaşılması, daha etkili ve sürdürülebilir çevre politikalarının oluşturulmasında kritik öneme sahip olmaktadır. Her bir ülkenin özel koşulları ve ihtiyaçları, politika yapıcılarının bu faktörleri dikkate alırken özelleştirilmiş stratejiler oluşturmasını gerektirmektedir. Bu durum, hem ekonomik büyümenin devamını sağlamak hem de çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek için gereklidir. Bunun yanı sıra; bu süreç küresel iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir rol oynamaktadır.

Çalışma neticesinde, çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin çeşitli faktörlere dayandığı ve buna istinaden, iklim değişikliği ile mücadele ve ekonomik büyüme hedeflerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiği ve çevre vergilerinin bu süreçte kritik bir araç olarak işlev görebileceği sonucuna varılmıştır. Bu durum, çevre vergilerinin hem çevresel korumayı teşvik ettiği hem de sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkı sunduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, çevre vergileri, hükümetler ve politika yapıcılar için stratejik bir araç olmaya devam etmektedir. Çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin genellikle uzun vadede ortaya çıkabileceği ve bu nedenle uzun dönemli

analizlerin, politika sonuçlarının zaman içindeki değişimlerini anlamada önemli bir rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.

2. LİTERATÜR

Araştırmalar, çevrenin korunmasına yönelik önlemler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Çevre vergileri ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi inceleyen çalışmaların bulguları farklılık arz etmektedir. Literatürde yer alan bazı çalışmalar, çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır, ancak diğer araştırmalar bu vergilerin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedir. Bunun yanı sıra; çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemeyen çalışmalara da rastlanmıştır.

Tablo 1’de, çevre vergisi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan bazılarının özetlerine yer verilmiştir. Bu tablo, farklı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların bulgularını karşılaştırmalı bir biçimde sunmakta ve çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini çeşitli perspektiflerden değerlendirmektedir.

Tablo 1. Çevre Vergileri ile Ekonomik Büyüme Literatür Taraması

Yazar	Örneklem	Dönem	Yöntem	Sonuç
Dökmen (2012)	Avrupa Birliği (AB) ülkeleri	1996 – 2010	Panel vektör otoregresif model kullanılmıştır.	Çevre vergileri ile Gayri Safı Yurt İçi Hasıla (GSYİH) arasında pozitif ancak azalan bir ilişki bulunmaktadır.
Bekmez & Nakipoğlu (2012)	Türkiye	1994 – 2009	VAR modeli kullanılmıştır.	Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerden biri olan GSYİH’deki (GDP) bir birimlik şoka karbon dioksit emisyonları (CO ₂) ilk dönemde azalan bir şekilde hemen tepki vermekte, ancak uzun dönemde artarak azalmaktadır.
Gül & Akyol (2021)	OECD ülkeleri	1995 – 2019	Panel veri analizi kullanılmıştır.	Çevresel vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif yönlü olarak bulunmuştur.
Loganathan vd. (2014)	Malezya	1974 – 2010	Zaman serileri analizi kullanılmıştır.	Ekonomik büyüme ve karbon emisyonu arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanı sıra; ekonomik büyüme ile ilgili olarak Kuznets teorisine göre ters U şeklinde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bedir & Güneş (2016)	AB üyesi ülkeler	1995 – 2012	Panel veri analizi, eş bütünleşme ve nedensellik analizi kullanılmıştır.	Ekonomik büyüme ve çevre vergileri arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.
Rafique vd. (2022)	OECD ülkeleri	1994 – 2016	Sabit etkiler tahmincileri kullanılmıştır.	Çevre vergilerinin ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırımlar, enerji kullanımı, kentleşme ve sanayileşmenin uzun dönemde ekolojik ayak izini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Bayramoğlu & Yurtkur (2016)	Türkiye	1960 – 2010	Eşbütünleşme testleri kullanılmıştır.	Karbon emisyonları ve ekonomik büyüme arasında doğrusal bir ilişki bulunmamakta; ancak doğrusal olmayan eş bütünleşme testleri ile uzun dönemli pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.
Wang vd. (2011)	Çin	1995 – 2007	Panel eşbütünleşme analizi kullanılmıştır.	Karbon emisyonu, enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunmaktadır.
Halıcıoğlu (2009)	Türkiye	1960 – 2005	ARDL sınır testi kullanılmıştır.	Karbon emisyonu, gelir ve dış ticaret arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur.
Bayar & Şaşmaz (2016)	Finlandiya, Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç	1996 – 2011	Nedensellik analizi kullanılmıştır.	Karbon vergisi ile çevre kalitesi arasında bir ilişki bulunmazken; ekonomik büyümeden karbon emisyonuna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Polat & Polat (2018)	AB üyesi ülkeler	1995 – 2014	Dinamik panel veri analizi ve Panel eşbütünleşme analizi kullanılmıştır.	Karbon emisyonu, enerji tüketimi, kişi başı GSYİH ve çevre vergisi gelirleri arasında bir eşbütünleşme ilişkisi bulunurken; karbon emisyonu ile çevre vergisi gelirleri arasındaki ilişki negatif yönlüdür.
Meng, Siriwardana & McNeill (2013)	Avusturalya	2004 – 2015	Genel denge modeli	Çevre vergilerinden biri olan karbon vergisi, nominal GSYİH ve GSMH üzerinde pozitif büyüme meydana getirirken, reel GSYİH ve GSMH üzerinde azalma meydana getirmektedir.

Kaynak: Dökmeci, 2012: 43-65; Bekmez, S., & Nakipoğlu, F., 2012: 641-658; Akyol & Gül, 2021: 977-997; Bedir & Güneş, 2016: 9-21; Rafique, M. Z., Fareed, Z., Ferraz, D., Ikram, M., & Huang, S., 2022: 238; Bayramoğlu & Yurtkur, 2016: 31-46; Halıcıoğlu, 2009: 1156-1164; Polat & Polat, 2018: 639, Bayar & Şaşmaz, 2016: 2548; Meng, Siriwardana, & McNeill, 2013: 313-332)

Tablo 1 sonuçlarına göre, AB üyesi ülkeler düzeyinde gerçekleştirilen çalışmalarda, çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, araştırmalar çevre vergilerinin ve ekonomik büyüme unsurlarının karbon emisyonları ile diğer çevresel etkiler üzerinde farklı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Gökhan Dökmen'in 1996-2010 yılları arasında AB üyesi ülkeler üzerinde hazırladığı çalışmada, çevresel vergiler ve GSYİH (sera gazı yoğunluğu) arasında pozitif ancak azalan bir ilişki bulunmuştur (Dökmen, 2012: 43-65). Serap Bedir ve Hasan Güneş, çevresel vergiler ve ekonomik büyüme arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu, yani serilerin birlikte hareket ettiğini tespit etmişlerdir (Bedir & Güneş, 2016: 9-21). Aynı zamanda, ekonomik büyüme ve çevresel vergiler arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Rafique vd. ise, çevresel vergilerin ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırımlar, enerji kullanımı, kentleşme ve sanayileşme üzerinde uzun vadeli etkilerinin olduğunu belirtmişlerdir (Rafique vd., 2021: 238). Bu genel trende ek olarak, bazı çalışmalar belirli bir ülkenin koşullarına bağlı olarak farklı sonuçlar bulmuştur. Örneğin, Halıcıoğlu Türkiye'de karbon emisyonu, gelir ve dış ticaret arasında uzun vadeli bir ilişki bulmuştur (Halıcıoğlu, 2009: 1156-1164). Öte yandan, Bekmez ve Nakipoğlu Türkiye'de kişi başına milli gelir, çevresel vergiler ve karbon emisyonu arasında bir eşbütünleşme ilişkisi bulmuşlardır (Bekmez & Nakipoğlu, 2012: 641-658). Bayar ve Şaşmaz, Finlandiya, Hollanda, Danimarka, İsveç ve Norveç gibi ülkelerde karbon vergisi ve çevre kalitesi arasında bir ilişki bulunmadığını, ancak ekonomik büyümeden karbon emisyonuna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir (Bayar & Şaşmaz, 2016: 2548). Polat ve Eş Polat'ın AB Üyesi Ülkeler üzerinde yaptığı çalışmada ise, karbon emisyonu, enerji tüketimi, kişi başına GSYİH ve çevresel vergi gelirleri arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu; ancak karbon emisyonu ile çevre vergisi gelirleri arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu bulmuşlardır (Polat & Polat, 2018: 1101-1115).

Yapılan incelemeler, çevresel vergilerin, ekonomik büyüme faktörlerinin, enerji tüketimi ve karbon emisyonları ile olan ilişkilerinin karmaşık ve çok boyutlu olduğunu ortaya koymaktadır. Farklı ülkeler ve dönemler üzerinde gerçekleştirilen analizler, bu faktörler arasındaki dinamiklerin kısa ve uzun vadeli etkilerinin değişken olabileceğini göstermektedir. Ekonomik büyüme ile çevresel vergilerin karbon emisyonları üzerindeki etkisi ülkeden ülkeye farklılık göstermekte ve enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, karbon emisyonları üzerinde önemli bir etkiye sahip bulunmaktadır. Bu doğrultuda; çevre politikalarının tasarım ve uygulama süreçlerinde, ekonomik büyüme, çevresel vergiler ve enerji

tüketiminin karbon emisyonlarına olan etkileri dikkate alınmalıdır. Bu unsurların dinamiklerinin anlaşılması, daha etkili ve sürdürülebilir çevre politikalarının geliştirilmesinde hayati bir öneme sahiptir. Her ülkenin kendi özgün koşulları ve gereksinimleri, politika yapıcılarının bu faktörleri değerlendirirken özelleştirilmiş stratejiler oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu yaklaşım, hem ekonomik büyümenin devamını sağlamak hem de çevresel sürdürülebilirliği desteklemek açısından kritik bir rol oynamakta ve aynı zamanda küresel iklim değişikliği ile mücadelede de etkili bir katkı sağlamaktadır.

2.1. Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkelerinin Çevre Vergisi Uygulamaları ve Ekonomik Büyümelerine Etkisi

Çevre vergileri, çevresel politikaların tamamlayıcı bir unsuru olarak değerlendirilmekte ve dikkatli bir şekilde uygulandığında inovasyonu teşvik edebileceği, çevresel kirliliği azaltabileceği, yatırım kararlarını yönlendirebileceği, tüketici alışkanlıklarını yeniden şekillendirebileceği ve gelir dağılımı ile sağlık üzerinde olumlu etkiler yaratabileceği AB ülkeleri tarafından da kabul edilmektedir; ancak yalnızca bir ülkenin bu tür vergileri uygulamasının çevresel kirlilikle etkin bir şekilde mücadele etmek için yeterli olmayacağı da vurgulanmaktadır (Environmental Tax Reform in Europe: Opportunities For The Future, 2014:1).

Avrupa Birliği, çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik büyüme arasında denge kurmayı amaçlayan bir bölgesel işbirliği ve entegrasyon modeli olarak öne çıkmaktadır. Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg gibi AB'nin altı kurucu üyesi, çevre politikalarının önemini erken dönemde benimsemiş ve çevresel sorunlarla mücadelede liderlik üstlenmiştir. Bu doğrultuda; çevre vergileri, çevresel etkileri olan faaliyetlerin maliyetini artırmak amacıyla uygulanan etkili bir ekonomik araç olarak kullanılmaktadır.

- **Gelir dağılımına etkisi:** Çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki tesiri, farklı gelir gruplarına göre değişiklik arz etmekte ve genellikle regresif bir nitelik taşımaktadır. Bu vergiler, enerji, yakıt ve çevreyle ilişkili diğer mal ve hizmetlerin fiyatlarını artırarak, düşük gelirli hanelerin bütçeleri üzerinde daha büyük bir yük oluşturmaktadır. Enerji tasarrufu ve yenilenebilir enerji kaynaklarına erişim ve yatırım yapma kapasitesinin sınırlı olması, düşük gelirli kesimlerin bu vergi artışlarına karşı daha savunmasız kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum, gelir dağılımındaki eşitsizliği derinleştirebilir

ve sosyal adaleti olumsuz yönde etkileyebilmektedir; ancak politika yapıcılar, çevre vergilerinden elde edilen gelirleri sosyal transferler gibi stratejilerle kullanarak, bu olumsuz etkileri hafifletmeye yönelik adımlar atabilmektedir (Akkaya, 2011: 3-4).

- **Teknolojiye etkisi:** Çevre vergileri aracılığıyla elde edilen mali kaynak, doğal kaynakların etkin kullanımı için gerekli teknolojilerin geliştirilmesine önemli bir finansal katkı sağlayabilmektedir. Bu teknolojilerin geliştirilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından kritik bir adımı temsil etmektedir. Bunun yanı sıra; yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı enerji üretim teknolojilerinin geliştirilmesi hususunda ekonomik aktörlerin teşvik edilmesi için de önemli bir finansal destek sağlanmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, üretimin birim başına daha az atık üreterek gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır. Yüksek gelir düzeylerinde, ekonomik yapıda imalat sektöründen hizmet sektörüne veya yüksek teknoloji endüstrilerine kayma, kişi başına düşen çevresel kirliliği azaltmaktadır (Çakmak, 2018: 58).
- **Rekabet gücüne etkisi:** Günümüzde hızla gelişen teknolojik ilerlemeler ve bu gelişmelere bağlı olarak değişen beklentiler ile gereksinimler, ülkelerin artan rekabet koşullarına uyum sağlayabilmeleri için yeni teknikler kullanmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda; insanların beklentileri ve gereksinimlerinin karşılanması sürecinde bu taleplere uygun stratejilerin uygulanması rekabet kavramıyla ilişkilendirilmektedir (Yavuz, 2014: 3). Rekabet gücü, bir ülkenin veya kurumun diğer rakiplerine göre daha cazip fiyat ve kalite unsurlarıyla mal ve hizmet üretim ve pazarlama kabiliyetidir. İşletmelerin güçlü ve zayıf yanlarını fark etmeleri açısından rekabet gücü kavramı önemlidir. Kısa vadede çevre vergileri, enerji ve doğal kaynak yoğun sektörlerde maliyet artışlarına sebep olarak kurumlar üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu artış, üretim maliyetlerini yükselterek, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin daha büyük rakiplerine kıyasla uyum sağlama konusunda zorlanmasına yol açabilir (Zhang & Baranzini, 2004: 17-18).
- **Çevreye etkisi:** İklim değişikliği ile mücadelede önemli bir araç olan çevre vergileri, çevre sorunlarını minimize etme noktasında etkili bir ekonomik enstrümandır. Piyasa mekanizması içerisinde maliyetleri fiyatlar üzerinden artırarak, vergilerin caydırıcı etkisi tüketici ve üretici davranışlarında değişikliklere yol açmaktadır. Çevre vergileri, enerji ve doğal kaynak kullanımının daha verimli hale gelmesini teşvik ederek, enerji tüketiminin ve kaynak israfının azalmasına katkıda bulunmaktadır (Yavuz & Ergen, 2022: 122). Bu süreç, enerji verimliliği, tasarrufu ve yenilenebilir enerji

yatırımlarının artmasına olanak sağlayarak, enerji üretimi ve tüketiminde daha sürdürülebilir bir yapıya geçişi mümkün kılacaktır

Tablo 2. Çevre Vergisi Türleri

Vergi Türleri	Belçika	Hollanda	Almanya	İtalya	Lüksemburg	Fransa
Atık ve emisyon azaltılmasına yönelik çevre vergileri;						
Karbon vergileri		Var		Var		
Enerji vergileri		Var	Var (Elektrik vergisi şeklinde uygulanıyor)			
Ulaşım vergileri						
Su kirliliği vergileri		Var	Var	Var (Bölgesel olarak uygulanıyor)		Var
Katı atık vergileri		Var		Var		Var
Ürün vergileri						
Geri dönüşümü sağlamaya yönelik çevre vergileri;						
Atık pil ve akümülatör vergileri						
Ambalaj vergileri	Var					
Diğer çevre vergileri;						
Akaryakıt vergisi		Var				
Avlanma ve balıkçılık vergisi			Var			
Tütün vergisi			Var			
İl çevre koruma vergisi				Var		
Su çıkarma vergisi						Var
Turizm üzerinden alınan çevre vergileri						
Gürültü vergileri						
Yeşil bina teşvikleri						
Gayrimenkul vergileri						

Kaynak: OECD, Database on Policy Instruments for the Environment.

2.1.1. Çevre Vergilerinin Belçika Ekonomisine Etkisi

Belçika, çevre vergilerini 1993 yılından bu yana uygulamaktadır. Bu tarihten itibaren Belçika, akaryakıt, doğal gaz, elektrik ve fuel oil gibi enerji kaynakları üzerinden enerji vergisi uygulamaktadır. Bu vergilerin temel amacı, özellikle istihdamla ilgili vergi yüklerini hafifleterek işverenler üzerindeki işgücü maliyetlerini azaltmaktır. Böylece, Belçika Avrupa Birliği içindeki rekabet gücünü yeniden kazanmayı hedeflemektedir. İşçilik maliyetlerini düşürme gereksinimi, bu süreçte ülkenin bütçe açığını kapatmak için yeni gelir kaynaklarına, özellikle çevre ve enerji vergilerine olan ihtiyacı artırmıştır (Saygı, 2015: 62-96).

Belçika, Çevresel Performans Endeksi'nde yüksek performans gösteren ülkeler arasında yer almaktadır ve enerji vergileri, taşıt ve ulaşım vergileri gibi çeşitli çevresel vergileri uygulamaktadır. Bunlar arasında kirlilik vergilerinden biri olan ambalaj vergileri de dikkate değerdir. Ambalaj vergileri, kullanılan ambalajın içeriğine göre belirlenmekte olup, geri dönüştürülebilen, depozito sistemiyle toplanabilen veya geri dönüşüm olanağı bulunduğu gösteren ürün ambalajlarına yönelik vergi indirimleri uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra; kullanılan ambalaj en az yedi kez doldurulabilir nitelikteyse, bu durumda ambalaj vergisi muafiyeti sağlanmaktadır (Yıldırım, 2012: 38-39).

2.1.2. Çevre Vergilerinin Hollanda Ekonomisine Etkisi

1988 yılından itibaren çeşitli çevresel vergilendirme uygulamaları devreye sokulmuştur. 1992 yılında bir CO2-Enerji vergisi hayata geçirilirken, 1996 yılında daha geniş kapsamlı bir ekolojik vergi reformu uygulanmıştır. Bu çerçevede, Avrupa Birliği'nin de onayıyla, belirli vergiler yürürlüğe konmuştur. Fuel oil, doğal gaz ve elektrik kullanımı üzerinden alınan vergiler bu uygulamalar arasındadır. Hollanda, 1990'lı yılların başında fosil yakıt kaynaklı karbon salınımı için karbon vergisi uygulamaya başlamıştır. Hollanda, Çevresel Performans Endeksi'nde Belçika gibi güçlü performans gösteren ülkeler kategorisinde yer almaktadır (Saygı, 2015: 112-113). Hollanda, çevre vergileri açısından zengin bir ülkedir. Ülkede gelir vergisi üzerinden alınan vergilerin bir kısmı çevre için harcanmaktadır. Çevre vergisi kapsamında toplanan bir diğer vergi yakıt vergisidir ve tüm yakıtlar, mineral yağlar, kömür, doğalgaz, kömür gazı, rafineri gazı ile fuel oil gibi unsurları içermektedir.

Bu yakıtları satın alıp kullanan veya satışını gerçekleştiren herkes vergi mükellefi olmaktadır. Ülkede mevcut olan bir diğer çevre vergisi ise düzenleyici enerji vergisidir. Bu vergi, doğalgaz ve elektrik kullanımına yönelik olarak tarh

edilmektedir. Hane halkı veya ticari kuruluşlar tarafından enerji amaçlı gaz yerine kullanılan madeni yağlar da bu verginin kapsamı içine girmektedir. Madeni yağlara uygulanan vergi ise Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) olarak uygulanmaktadır. Diğer enerji kaynaklarına yönelik vergiler ise dağıtıcı firmalar tarafından devlete ödenmektedir.

Atık vergisi olarak tanımlanan bir diğer çevre vergisi, yakılan ve dökülen atıklar üzerinden alınmaktadır. Hollanda'da ayrıca evlerdeki çeşme suları için çeşme suyu vergisi, çevresel tarım faaliyetlerinden doğan hukuki işlemlerden alınan hukuki işlem vergisi, emlak vergisi ve yeraltı suları vergisi gibi çevresel vergiler uygulanmaktadır. Özetle; Hollanda'da karbon, enerji, akaryakıt, katı atık ve su kirliliği vergileri gibi çeşitli çevresel vergiler yürürlüktedir (Yıldırım, 2012: 62).

2.1.3. Çevre Vergilerinin Almanya Ekonomisine Etkisi

Almanya, çevre vergileri alanında reform yapmış ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek amacıyla çeşitli vergilendirme politikalarını hayata geçirmiş bir ülkedir. Ülke, çevre kirliliğini azaltmayı hedefleyen çok sayıda çevre vergisi uygulamakta olup, bu durum Almanya'nın ekolojik vergilendirme politikalarına yansımaktadır. Örneğin; enerji vergileri kapsamında fosil yakıtlar ve elektrik tüketimi üzerinden alınan vergiler, hem bireysel hem de kurumsal kullanıcıları enerjiyi daha bilinçli ve verimli kullanmaya teşvik etmektedir. Bunun yanı sıra; Almanya enerji verimliliğini artırmak ve sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçişi hızlandırmak amacıyla çeşitli finansal teşvikler ve sübvansiyonlar sağlamaktadır. Bu politikalar, Almanya'nın çevresel sürdürülebilirlik alanında önde gelen bir örnek olmasını desteklemektedir.

Ülkede uygulanan vergiler arasında avlanma ve balıkçılık vergisi, madeni yağlara uygulanan ÖTV ve Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV), tütün vergisi ve elektrik vergisi gibi dolaylı vergiler yer almaktadır. Bunun yanı sıra; karbon vergisi uygulaması ile Almanya, sera gazı emisyonlarını kontrol altına almayı ve azaltmayı hedeflemektedir.

Özellikle sanayi sektöründeki büyük emisyon üreticileri, karbon emisyonlarını sınırlandırmak amacıyla belirli standartları karşılamaya zorlanmaktadır (Yıldırım, 2012: 62). Almanya'da su kirliliği vergisi de çevre vergisi olarak değerlendirilmektedir. Su çıkarma vergisi ise bölgesel düzeyde uygulanmaktadır. Almanya'da uygulanan bir diğer çevre vergisi, biyoçeşitlilik vergisidir. Biyoçeşitlilik kompanzasyon vergisinin, 1960'lı yıllarda yaşanan hızlı kentleşme sürecinde Almanya'nın toprak kayıplarına yönelik endişelere yanıt olarak ortaya

konulduğu varsayılmaktadır. Bu programın hedefi, “kirleten öder” ilkesi doğrultusunda çevreyi kirleten şirketleri, çevresel kirliliğin maliyetinden sorumlu tutmak ve bu maliyeti biyoçeşitlilik kompanzasyon vergisi ile telafi etmektir.

2.1.4. Çevre Vergilerinin İtalya Ekonomisine Etkisi

İtalya’da çevreyle ilgili olarak karbon vergisi, ulaşım vergileri, tütün vergileri ve avlanma vergileri uygulanmaktadır (Saygı, 2015: 114). Ülkede ayrıca, yasa ile geri dönüşüm faaliyetlerini düzenlemek amacıyla bir örgüt kurulmuştur. Çevre vergilerinden elde edilen gelir, çevre dostu projelerin finansmanı, çevresel altyapının geliştirilmesi ve doğal kaynakların korunması gibi alanlarda kullanılabilir. Bu durum, ekonomik büyümeyi teşvik edebilir ve istihdam yaratma potansiyeline sahiptir; ancak çevre vergisi uygulamalarının ekonomi üzerindeki etkileri bazı zorluklar içermektedir. Özellikle, çevre vergilerinin belirli sektörlerde eşitsizlikler yaratma riski bulunmaktadır. Bazı sektörler, çevre vergileri nedeniyle rekabet güçlerini yitirebilmekte veya maliyetlerini artırmak zorunda kalırken, diğer sektörler çevresel avantajları sayesinde rekabet üstünlüğü elde edebilmektedir. İtalya’da ise en önemli çevre vergisi, il çevre koruma vergisi olarak öne çıkmaktadır (Yıldırım, 2012: 63). Bu doğrultuda; çevre vergisi, çevresel etkileri azaltmak ve sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlamak amacıyla kaynakların etkin kullanımını teşvik eden bir araç olarak kullanılmaktadır.

2.1.5. Çevre Vergilerinin Lüksemburg Ekonomisine Etkisi

Çevre vergisi uygulamalarının Lüksemburg ekonomisi üzerindeki etkileri çeşitli açılardan incelenebilmektedir. Bu uygulamalar, çevresel etkileri azaltmayı hedefleyen bir araç olarak kullanılarak çevre dostu davranışları ve politikaları teşvik etmektedir. Öncelikli olarak, çevre vergisi, Lüksemburg’un doğal kaynaklarının etkin ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Lüksemburg’un sınırlı doğal kaynaklara sahip olması, bu tür vergilendirme politikalarının önemini artırmakta ve kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayarak sürdürülebilir ekonomik büyümenin yolunu açmaktadır.

Lüksemburg’un çevre vergisi uygulamaları, farklı sektörlerde sürdürülebilirlik ilkesinin benimsenmesini sağlarken, ülkenin genel çevresel performansını iyileştirmeyi hedeflemektedir. Enerji, atık yönetimi ve ulaşım gibi çeşitli alanlarda uygulanan vergiler ve finansal teşvikler aracılığıyla, bu küçük AB ülkesi, ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasında dengeli bir ilişki kurmaya çalışmaktadır.

2.1.6. Çevre Vergilerinin Fransa Ekonomisine Etkisi

Fransa’da çevre vergisi uygulaması, çevreye zararlı faaliyetlere ekonomik bir yük getirerek bu faaliyetlerin maliyetini artırmakta ve çevre dostu alternatiflere yönelimi teşvik etmektedir. Fosil yakıt kullanımına dayalı faaliyetlerin maliyetini yükselten bu vergi, çevresel maliyetleri içeren bir politika olarak, çevre kirliliğini azaltmayı ve sürdürülebilir üretim ile tüketim alışkanlıklarını teşvik etmeyi hedeflemektedir.

Fransa ekonomisi üzerindeki etkileri incelendiğinde, çevre vergisinin çevre dostu teknolojilere ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımları artırdığı gözlemlenmektedir. Bu durum, yeşil teknoloji sektörünün büyümesine katkıda bulunmakta ve yeni iş imkanlarının doğmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra; çevre dostu üretim yöntemlerinin benimsenmesi yoluyla çevresel verimliliği artırmakta ve doğal kaynakların daha verimli kullanılmasını teşvik etmektedir. Öte yandan; Fransa’da su çıkarma vergisi de uygulanmakta olup, bu verginin amacı, nehir havzalarının yönetimine maddi destek sağlamaktır (Yıldırım, 2012: 62-63).

3. METODOLOJİ

Çevre politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin önem kazanmasıyla birlikte, önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Özellikle çevre vergileri, politika yapıcılar tarafından çevresel etkileri yönetmek amacıyla sıklıkla kullanılan araçlar arasında yer almaktadır. Bu çalışma, AB’nin altı kurucu ülkesi olan Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’daki çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemeyi hedeflemektedir. 1994-2021 yıllarını kapsayan bu analiz, çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki olası etkilerini daha iyi anlamaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Analiz sonuçlarının, çevre politikalarının, özellikle de çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine dair daha geniş bir kavrayış sunacağı ve bu sonuçların, politika yapıcıların çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik büyüme arasındaki dengeyi daha etkin bir şekilde yönetmelerine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmada kullanılan test ve tahmin yöntemleri, teorik temellerle desteklenmektedir. Panel veri modelleri, *N* birimlik yatay kesitler ve bu birimlere karşılık gelen *T* zaman gözlemleri üzerinden oluşturulmaktadır. Bu modeller, yatay kesit ve zaman boyutlarının büyüklüğüne ve model varsayımlarının sağlanıp sağlanmadığına bağlı olarak çeşitli tahmin yöntemleri ile analiz edilmektedir.

3.1. Veri Seti

Veri seti, her bir ülkenin çevre vergilerinin GSYİH içindeki payını (çevre vergileri/GSYİH) ve yıllık ekonomik büyüme oranlarını içermektedir. Bu veriler, Dünya Bankası, OECD ve Eurostat gibi uluslararası kuruluşlardan temin edilmiştir. Çalışmanın analiz kısmında, Avrupa Birliği'nin altı kurucu ülkesi olan Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un 1996-2021 yılları arasındaki çevre vergileri ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Bu altı kurucu ülkenin seçilmesinin çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır:

- **Tarihsel rol:** Bu ülkeler, 1957 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kurmuş ve daha sonra Avrupa Birliği'ne dönüşen yapının temelini atmıştır. Kurucu ülkeler, AB'nin çevre politikalarının ve ilgili mevzuatlarının oluşturulmasında önemli bir rol oynamışlardır.
- **Ekonomik ve politik güç:** Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkeler, AB ve küresel ekonominin önde gelen aktörleri olup, ekonomik politika ve strateji geliştirme süreçlerinde öncü konumda bulunmaktadır. Bu ülkelerin, AB'nin başlangıç dönemlerinde kurdukları ekonomik ve politik bağlar, günümüz AB politikalarının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin; Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC) ve Roma Antlaşmaları, bu ülkeler arasında imzalanmış olup ekonomik işbirliğinin derinleşmesine önemli katkılar sağlamıştır.
- **Çevre politikaları ve vergi uygulamalarındaki çeşitlilik:** Kurucu ülkeler, çevre koruma konusunda farklı politikalar ve uygulamalar benimsemiştir. Hollanda, “yeşil vergi” uygulamalarıyla öne çıkarken, Almanya daha çok düzenleyici politikalara odaklanmaktadır. Bu çeşitlilik, çevre vergilerinin etkinliği ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri konusunda geniş bir perspektif sunmaktadır. Genel olarak, bu ülkeler çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde oldukça aktif ve bilinçli adımlar atmaktadırlar.
- **Veri erişebilirliği:** AB'nin kurucu ülkeleri, kapsamlı ve standartlaştırılmış veri toplama süreçlerine sahip oldukları için bu ülkeler üzerine yapılan analizler, sağlam ve kapsamlı veri setlerine dayanmaktadır.

Altı kurucu ülkenin seçilmesi, çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini anlamak açısından geniş bir analiz imkanı sunmaktadır. Bu ülkelerin tarihsel ve ekonomik önemi, farklı sektörlerdeki uygulamalar ve vergilendirme

yaklaşımlarındaki çeşitlilik, zengin bir veri seti oluşturarak, hem politika oluşturma süreçlerine hem de akademik araştırmalara değerli bir katkı sağlamaktadır.

3.2. Modelin Kurgulanması ve Bulgular

Çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemek için basit bir formülasyon aşağıdaki gibidir:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X + \epsilon$$

Bu formülde:

- **Y:** Ekonomik büyüme oranı (örneğin, GDP büyüme hızı, GSYİH artışı vb.)
- **X:** Çevre vergilerinin GSYİH içindeki payı
- β_0 : Sabit terim (modelin yatay eksenini kestiği noktayı ifade eder)
- β_1 : Katsayı (çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmektedir)
- ϵ : Hata terimi (modelin açıklayamadığı, diğer faktörlerin etkilerini temsil eder)

Bu formülasyon, çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki doğrudan ilişkiyi ölçmeyi amaçlamakta ve çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini değerlendirmede temel bir yapı sunmaktadır. Bu modelde, çevre vergilerinin toplam gelir içindeki payı (CEV) kullanılarak ekonomik büyüme oranı (BUY) tahmin edilmeye çalışılmıştır. Katsayı (β_1) çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini göstermektedir. Pozitif bir katsayı, çevre vergilerinin ekonomik büyümeyi artırıcı bir etkisi olduğunu, negatif bir katsayı ise çevre vergilerinin ekonomik büyümeyi azaltıcı bir etkisi olduğunu ifade etmektedir.

Bu basit model formülasyonu, istatistiksel yöntemlerle tahmin edilebilir ve katsayıların istatistiksel anlamlılığını belirlemek için testler uygulanabilmektedir.

- **BUY** değişkeni, her bir ülkenin belirli bir yıldaki ekonomik büyüme oranını temsil etmektedir. Genellikle bu değer, yıllık GSYİH büyüme yüzdesi olarak ölçülmektedir.
- **CEV** değişkeni ise çevre vergilerinin GSYİH'ya oranını ifade etmektedir. Bu oran, çevre vergilerinin toplam GSYİH içindeki payı olarak hesaplanmaktadır.

Bu şekilde tanımlanan değişkenler, modelin çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmesine olanak tanımaktadır.

Model varsayımları, çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz eden bu modelin geçerliliğini sağlamayı amaçlamaktadır. İlk olarak, modelde kullanılan bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusallık varsayımına uygun olduğu kabul edilmektedir. Katsayılar ise zaman içinde ve birimler arasında sabit kabul edilmekte, bu da homojenlik varsayımını ifade etmektedir.

Hata terimlerinin özellikleri de modelin geçerliliği açısından kritik öneme sahiptir. Hata terimlerinin sabit bir varyansa sahip olduğu (homoskedastisite) ve hata terimleri arasında otokorelasyonun bulunmadığı varsayılmaktadır. Bunun yanı sıra; hata terimlerinin normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir.

Son olarak, modelde birimler arasında yatay kesit bağımsızlığı varsayımı yapılmaktadır; bu durum da bir birimin hata teriminin diğer birimlerinkinden bağımsız olduğunu ifade etmektedir. Bu varsayımlar, modelin doğruluğunu ve istatistiksel geçerliliğini sağlamak adına kritik rol oynamaktadır.

Tablo 3. Tamamlayıcı İstatistikler Tablosu

Değişkenler	Ort.	Std. Hata	Min.	Max.
Çevre Vergisi Oranları (Cev)	2.528	0.65	1.19	3.7
Büyüme Oranları (Buy)	1.693	2.563	-9.03	8.17

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri arasındaki farkın çok yüksek olmadığı gözlemlenmektedir. Her bir değişkende toplamda 198 adet gözlem bulunmaktadır. Değişkenlerin standart hatalarının kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, bu değişkenlerin parametre tahminlerinde kullanılmasının uygun olduğu değerlendirilmiştir.

3.3. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Panel veri analizinde, yatay kesit bağımlılığı, diğer bir ifadeyle birimler arası korelasyon, panel veri modelinin her bir birimi için tahmin edilen modellerden elde edilen kalıntılar arasında korelasyon olduğunu belirtmektedir. Yatay kesit bağımlılığı testleri, paneli oluşturan yatay kesitlerin, belli bir dönemde meydana gelen şoklardan aynı ölçüde etkilenip etkilenmediğini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu nedenle, yatay kesit bağımlılığı, panel veri modelleri için kullanılacak tahmin yöntemlerinin seçiminde büyük öneme sahiptir. Yatay kesit bağımlılığı göz ardı edildiğinde, tahminciler etkili olmamaktadır. Bunun yanı sıra; serilerin durağanlığını belirlemek amacıyla kullanılacak birim kök testlerinin seçiminde de yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmalıdır. Yatay kesit bağımlılığı mevcut olduğunda, ikinci nesil panel birim kök testleri tercih edilirken; yatay kesit bağımlılığı bulunmadığında birinci nesil panel birim kök testleri uygulanmaktadır (Tataloğlu, 2016: 3).

Tablo 4. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Tablosu

Değişken	CD	Olasılık Değeri	Ort. Joint T	Ort. ρ	Ort. abs ρ
CEV	3.72	0.000	26.00	0.19	0.49
BUY	15.79	0.000	26.00	0.8	0.8

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Pesaran CD yatay kesit bağımlılığı testi sonuçlarına göre, yatay kesit bağımlılığının bulunmadığını belirten temel hipotez reddedilmiştir ve birimler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunduğu kabul edilmiştir. Bu durum, panelleri oluşturan ülkelerde ortaya çıkabilecek şokların diğer ülkeler üzerinde etkili olmasının beklendiğini göstermektedir. Paneller arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için, ikinci nesil birim kök testleri uygun görülmüştür.

3.4. Homojenlik Testi

Panel veriyi oluşturan birimlerin benzer özelliklere sahip olup olmaması, yani değişkenlerin eğim katsayılarının homojen veya heterojen olması, panel veri analizinde kullanılacak yöntemlerin seçimi açısından büyük önem taşımaktadır. Eğim katsayılarının homojen veya heterojen olması, tahmin yöntemlerinde teorik farklılıklara yol açmaktadır. Bu nedenle, parametrelerin (eğim katsayılarının)

homojenliğinin test edilmesi, yapılacak testlerin ve tahminlerin etkinliğini sağlamak açısından son derece kritiktir.

Tablo 5. Katsayı Homojenlik Testi Tablosu

Testler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Δ	-0.671	0.502
Δ_{adj}	-0.713	0.476

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Swamy-S homojenite testinin sonuçları Tablo 5’te yer almaktadır. Test sonuçlarına göre, modelde yer alan sabit ve eğim katsayılarının homojen olduğunu belirten sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilememiştir. Bu durum, modeldeki sabit ve eğim katsayılarının homojen olarak belirlendiğini göstermektedir. Dolayısıyla, eşbütünleşme testinin homojenlik varsayımı altında yorumlanmasının daha uygun olacağı tespit edilmiştir.

3.5. Panel Kök Birim Testi

Panel veri analizinde, hem yatay kesit hem de zaman serisi özelliği taşıyan verilerde, serilerin durağan olup olmaması, sahte regresyon probleminin ortaya çıkıp çıkmayacağı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, panel veri modellerinin tahminine geçmeden önce serilerin durağanlığı test edilmeli ve serilerin birim kök içerip içermediği belirlenmelidir. Panel birim kök testleri, paneli oluşturan yatay kesitler arasında korelasyon olup olmamasına veya yatay kesit bağımlılığı bulunup bulunmamasına göre birinci nesil ve ikinci nesil panel birim kök testleri olarak iki gruba ayrılmaktadır.

Tablo 6. Panel Birim Kök Testi Tablosu

Sabit		CADF		Trend+ Sabit	CADF	
		t-stat	Prob		t-stat	Prob
CEV	Düzey	-1.502	0.743	Düzey	-1.785	0.917
	Birinci Fark	-2.685***	0.01	Birinci Fark	-3.132**	0.015
BUY	Düzey	-2.382*	0.06	Düzey	-2.678	0.166
	Birinci Fark	-3.254***	0.000	Birinci Fark	-3.25***	0.007

*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Pesaran CD yatay kesit bağımlılık testi sonucunda, birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu belirlendikten sonra, serilere ikinci nesil birim kök testlerinden biri olan Pesaran CADF birim kök testi uygulanmıştır. Birim kök analizlerinin hipotezleri şu şekilde sunulmuştur:

- H_0 : Serilerde birim kök bulunmaktadır (Seriler durağan değildir).
- H_1 : Serilerde birim kök bulunmamaktadır (Seriler durağandır).

Bu hipotezler doğrultusunda, serilerin durağan olup olmadığı değerlendirilerek panel veri modelinin uygunluğuna karar verilmektedir.

Yapılan birim kök analizi sonuçları Tablo 6’da gösterilmektedir. Değişkenlerin düzey değerlerinin olasılıkları, hem sabit hem de sabit ve trend durumlarında istatistiksel olarak kritik değer olan 0.05’in üzerinde bulunmaktadır. Diğer taraftan, birinci farkları alınarak yapılan birim kök testlerinin olasılık değerleri ise 0.05 kritik değerinin altında tespit edilmiştir. Buna göre, serilerin tümü sabit ve sabit + trend durumlarının her ikisinde de düzeyde birim kök içerirken, birinci farkları alındığında birim kökten kurtuldukları, yani durağan hale geldikleri gözlemlenmiştir.

3.6. Panel Eş Bütünleşme Testi

Çalışmada, Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen panel eşbütünleşme testi kullanılmaktadır. CCE modeli, $T > N$ koşulunu sağladığında ve küçük örneklemelerde kullanıldığında daha güvenilir sonuçlar elde edebilen bir modeldir. Bunun yanı sıra; bu model, panelin tamamının ve paneli oluşturan kesitlerin sonuçlarını da sağlayabilme özelliğine sahiptir.

Tablo 7. Panel Eş Bütünleşme Testi Tablosu

İstatistik	Değer	Z-Değeri	P-Değeri	Robust P-Değeri
G_{τ}	-2.813	-2.824	0.002	0.02
G_a	-23.138	-7.198	0.000	0.000
P_{τ}	-6.785	-3.258	0.001	0.05
P_a	-19.943	-8.67	0.000	0.000

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Panel Eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 7’de gösterilmektedir. Westerlund (2007) testi sonucunda temel hipotez “eşbütünleşme bulunmamaktadır” şeklinde kurulmaktadır ve homojen eğim katsayılarının belirlenmesi nedeniyle P_a ve P_t testleri dikkate alınacaktır (Doğanay ve Değer, 2017: 127-145). Bu çerçevede, P_a ve P_t test istatistikleri, yüzde 5 düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığına dair kurulan temel hipotezi reddetmektedir. Bu tabloda, modelde yatay kesit bağımlılığının olması nedeniyle bootstrap ile test edilen robust P-değerleri dikkate alınmıştır. Bu nedenle, panel eşbütünleşme testi sonucunda temel hipotez reddedilmekte ve alternatif hipotez olan seriler arasında “eşbütünleşme ilişkisi vardır” hipotezi kabul edilmektedir. Diğer bir ifade ile, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı test edilmiş ve bu ilişkinin varlığı değerlendirilmiştir. Bir sonraki aşamada, homojen eğimli serilerde panelin tümü ve ayrı ayrı her bir grup için uzun dönem katsayılarının belirlenmesine olanak sağlayan Pesaran CCE (Common Correlated Effects Mean Group Estimator) tahmincisi kullanılacaktır.

Tablo 8. Pesaran CCE Tahminci Sonuçları

Bağımlı Değişken: Buy	Coef.	Std.Err.	Z	P>Z
CEV	-0.518	0.413	-1.250	0.209
CONS	-1.017	2.894	-0.350	0.725
Almanya				
CEV	0.737	1.344	0.550	0.583
CONS	2.399	11.002	0.220	0.827
Belçika				
CEV	-0.974	1.553	-0.630	0.530
CONS	-6.986	7.107	-0.980	0.326
Fransa				
CEV	-1.824	1.534	-1.190	0.234
CONS	-9.624	7.570	-1.270	0.204
Hollanda				
CEV	0.517	1.572	0.330	0.742
CONS	0.729	9.142	0.080	0.936
İtalya				
CEV	-0.331	0.718	-0.460	0.644
CONS	-2.736	8.778	-0.310	0.755
Lüksemburg				
CEV	-1.232	1.787	-0.690	0.491
CONS	10.116	14.779	0.680	0.494

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ülke bazında yapılan tahmin sonuçları incelendiğinde, Almanya ve Hollanda’da çevre vergilerinin artırılmasının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Almanya için çevre vergilerinde bir birimlik artışın, büyüme oranını 0.737 birim artırması beklenirken, Hollanda’da bu artışın 0.517 birim düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmüştür. Bu sonuçlar, Almanya ve Hollanda’nın çevre

vergileri ile büyüme arasında pozitif bir ilişkiyi deneyimlediğini ortaya koymaktadır. Diğer ülkeler açısından, çevre vergilerinin (*CEV*) ekonomik büyüme (*BUY*) üzerinde beklenen negatif etkisinin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Belçika için *CEV*'deki bir birimlik artış, *BUY* değişkenini 0.974 birim azaltırken, Fransa'da bu değer 1.824 birim azalmaya yol açmakta ve bu çalışmada yer alan ülkeler arasında en yüksek negatif etkiyi göstermektedir. Lüksemburg için bir birimlik *CEV* artışı, *BUY* üzerinde 1.232 birimlik bir azalma ile sonuçlanırken, İtalya'da bu azalma 0.331 birim olarak belirlenmiştir.

Tüm tahmin sonuçları için olasılık değerleri, istatistiksel anlamlılık sınırı olan 0.05'in üzerinde bulunmuştur; ancak literatürde bazı çalışmalar (Ehigiamusoe ve Lean, 2019: 22611–22624; Wang vd., 2016: 375–380), *CCE* tahmincisi kullanılarak yapılan panel eşbütünleşme testi sonucunda uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesi durumunda, katsayıların olasılık değerlerinden bağımsız olarak yorumlanabileceğini savunmaktadır. Bu doğrultuda; ilgili katsayılar, olasılık değerlerine rağmen uzun dönemli ilişkinin varlığı temel alınarak değerlendirilmelidir.

3.7. Vektör Hata Düzeltme Modeli ve Nedensellik Analizi

CEV değişkeninin *BUY* üzerinde uzun dönemli etkisinin belirlenmesinin ardından, bu iki değişken arasında kısa dönemli etkileşimin incelenmesi için Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) oluşturulmuş ve bu model çerçevesinde tahminler gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, kurulacak VECM Modeli'nin kaç gecikmeye sahip olması gerektiği belirlenmelidir.

Tablo 9. Gecikme Uzunluğu Belirleme

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-444.0770	NA	2.953493	6.758742	6.802421	6.776491
1	-221.5198	434.9982*	0.107693*	3.447269*	3.578306*	3.500517*
2	-219.7421	3.420750	0.111387	3.480940	3.699335	3.569686
3	-217.7195	3.830652	0.114790	3.510901	3.816653	3.635145
4	-213.5315	7.804970	0.114489	3.508052	3.901162	3.667794

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

* belirtilen kritere göre lag seçimini göstermektedir

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

Gecikme uzunluğunun belirlendiği test incelendiğinde, en düşük değerlerin SC hariç tüm testlerde 1. gecikmede olduğu görülmektedir. Bu nedenle, VECM modeli değişkenlerin bir gecikmeli değerleri ile kurulacaktır. Kurulan VECM modeli Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Vektör Hata Düzeltme Modeli

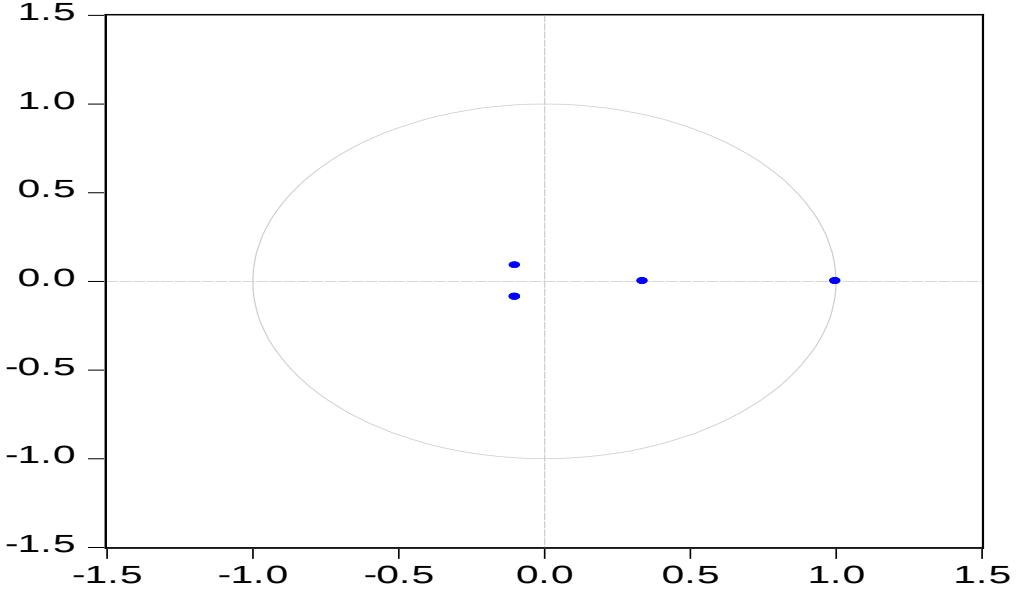
	D (BUY)	D (CEV)
Hata Düzeltme Denklemi	-0.903 (0.131) [-7.46]	-0.011 (0.005) [-1.963]
D(Y)(-1)	-0.033 (0.114) [-0.295]	0.003 (0.005) [0.611]
D(X)(-2)	-2.714 (1.923) [-1.411]	0.078 (0.088) [0.888]
C	0.012 (0.225) [0.054]	-0.021 (0.010) [-1.957]
R2	0.448	0.043
Düzeltilmiş R2	0.436	0.022
F-statistic	37.901	2.086
Akaike AIC	4.797	-1.369
Schwarz SC	4.879	-1.287

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

VECM modeli sonuçlarına göre, dengede oluşacak bir birimlik sapmanın %90.3'ünün bir dönem sonra düzeleceği değerlendirilmektedir. Sonraki aşamada, VECM modelinin tutarlılık varsayımı incelenmelidir. Bu varsayımın geçerli

olmaması, VECM modeline bağlı olarak yapılan tahminlerde sapmalara neden olabilecektir.

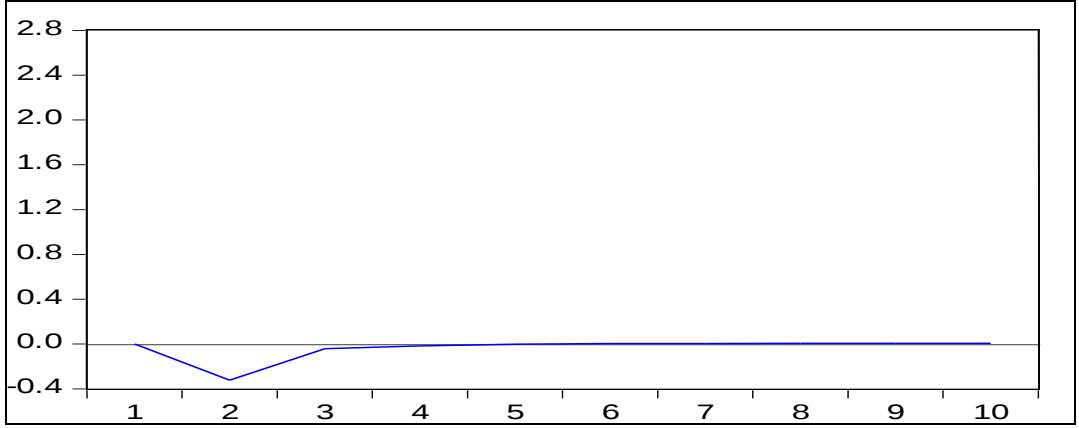
Şekil 1. VAR Modelinin Polinom Köklerinin Dağılımı

Modelin polinom kökleri incelendiğinde, tüm serilerin çember içerisinde olduğu görülmekle birlikte, bir kökün sınırda olduğu belirlenmiştir. Polinom kökün tam sınırda olması durumunda, VECM modelinin durağanlık şartını sağladığı değerlendirilmektedir (Phillips, 1998: 21-56). Dolayısıyla, VECM modeli istikrarlıdır.

Yapılacak etki-tepki analizi çerçevesinde, iki değişken arasındaki ilişkinin yönü, şiddeti ve bu ilişkinin sahip olduğu trend belirlenebilecektir. Şekil 2’de, her iki değişkenin birbirlerine verdikleri karşılıklı tepkiler gösterilmiştir.

Şekil 2. *CEV* Değişkenindeki Bir Şokun *BUY* Değişkeni Üzerindeki Etkisi

Şekil 2 incelendiğinde, vergi oranında ortaya çıkacak bir değişimin büyüme üzerinde kısa dönemli, yaklaşık iki yıllık, azaltıcı bir etki yaratacağı gözlemlenmektedir; ancak bu etkinin ikinci dönemden sonra ortadan kalkarak tekrar normalleşme eğilimine döneceği değerlendirilmektedir. Tablo 14’de ise varyans ayrıştırma sonuçları yer almakta olup, büyümede ortaya çıkabilecek bir değişimin hangi dönemlerde ve hangi oranda çevresel vergi ile açıklanabileceği gösterilmektedir.

Buna ek olarak; modelde otokorelasyonun olup olmadığını belirlemek için Breusch-Godfrey LM testi uygulanmıştır.

Tablo 11. Breusch-Godfrey LM Testi Sonuçları

Gecikme	LM İstatistiği	p-Değeri
1	0.842	0.359
2	1.156	0.282

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Modelde otokorelasyonun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Breusch-Godfrey LM testi sonuçlarına göre, birinci gecikme için LM istatistiği 0.842 ve buna karşılık gelen p-değeri 0.359 olarak bulunmuştur. İkinci gecikme için ise LM istatistiği 1.156 ve p-değeri 0.282 olarak elde edilmiştir. Her iki gecikme düzeyinde de p-değerleri 0.05 anlamlılık düzeyinden büyük olduğu için, temel hipotez olan "modelde otokorelasyon yoktur" hipotezi reddedilememektedir. Bu durum,

modelin hata terimlerinin birbirleriyle ilişkili olmadığını ve dolayısıyla otokorelasyon sorununun mevcut olmadığını göstermektedir. Otokorelasyonun olmaması, modelin tahminlerinin güvenilir ve etkin olduğunu, standart hata tahminlerinin doğru olduğunu ve t-istatistikleri ile p-değerlerinin güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak, Breusch-Godfrey LM testi, modelin otokorelasyon problemi taşımadığını ortaya koymuş olup, bu durum da modelin istatistiksel açıdan geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

Modelde ayrıca heteroskedastisitenin olup olmadığını test etmek için White testi uygulanmıştır.

Tablo 12. White Testi Sonuçları

Test İstatistiği	p-Değeri
15.472	0.114

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Modelde heteroskedastisitenin olup olmadığını belirlemek amacıyla White testi uygulanmıştır. Elde edilen test istatistiği 15.472 ve buna karşılık gelen p-değeri 0.114 olarak bulunmuştur. White testi, regresyon modelinin hata terimlerinin varyansının sabit olup olmadığını test etmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu testin hipotezleri şu şekildedir:

H₀ (Temel Hipotez): Modelde heteroskedastisite yoktur (hata terimlerinin varyansı sabittir).

H₁ (Alternatif Hipotez): Modelde heteroskedastisite vardır (hata terimlerinin varyansı sabit değildir).

P-değerinin 0.05 anlamlılık düzeyinden büyük olması (%11.4), temel hipotezin reddedilemeyeceği anlamına gelmektedir. Yani, modelde heteroskedastisitenin olmadığı sonucuna varılmaktadır. Bu durum, hata terimlerinin sabit bir varyansa sahip olduğunu ve modelin homoskedastisite varsayımını sağladığını göstermektedir. Heteroskedastisitenin olmaması, regresyon katsayılarının standart hatalarının güvenilir olduğunu ve t-istatistikleri ile p-değerlerinin doğru bir şekilde hesaplandığını ifade etmektedir. Sonuç olarak, White testi sonuçları modelimizin istatistiksel açıdan geçerli ve güvenilir olduğunu desteklemektedir.

Bu doğrultuda; VECM ile gerçekleştirilen analizlerde, modelin güvenilir ve geçerli sonuçlar üretebilmesi için belirli istatistiksel varsayımların sağlanması gerekmektedir. Bu varsayımların en önemlilerinden biri, modelin tutarlılık ve istikrar koşullarını sağlamasıdır. Bu kapsamda, modelin durağanlık şartını sağlayıp sağlamadığını belirlemek amacıyla çeşitli testler uygulanmıştır.

İlk olarak, modelin karakteristik polinom köklerinin birim çember içinde yer alıp almadığı incelenmiştir. Bu test, modelin dinamik yapısının zaman içinde istikrarlı olup olmadığını değerlendirmek için kritik bir öneme sahiptir. Şekil 1'de gösterildiği üzere, tüm köklerin birim çemberin içinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durum, modelin durağanlık şartını sağladığını ve zaman içinde patlamayan, istikrarlı bir davranış sergilediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra; modelde otokorelasyonun olup olmadığını belirlemek için Breusch-Godfrey LM testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, her iki gecikme düzeyinde de p-değerlerinin 0.05 anlamlılık düzeyinden büyük olduğunu göstermiştir (1. gecikme için p-değeri 0.359, 2. gecikme için p-değeri 0.282). Bu bulgular, modelin hata terimlerinin birbirleriyle ilişkili olmadığını ve otokorelasyon sorununun bulunmadığını ortaya koymaktadır. Otokorelasyonun olmaması, modelde kullanılan tahminlerin güvenilir ve etkin olduğunu, yani sapmasız ve tutarlı sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Modelin hata terimlerinin sabit bir varyansa sahip olup olmadığını test etmek amacıyla White testi uygulanmıştır. Test istatistiği 15.472 ve p-değeri 0.114 olarak bulunmuştur. P-değerinin 0.05'ten büyük olması, heteroskedastisitenin olmadığını ve hata terimlerinin varyansının sabit olduğunu göstermektedir. Heteroskedastisitenin bulunmaması, standart hata tahminlerinin güvenilirliğini ve dolayısıyla t-istatistikleri ile p-değerlerinin doğru bir şekilde hesaplandığını ifade etmektedir.

Yapılan tüm bu testler modelin istikrar, otokorelasyon ve heteroskedastisite varsayımlarını sağladığını göstermektedir. Bu durum, VECM modelinin tutarlı ve güvenilir olduğunu, elde edilen tahminlerin ve sonuçların istatistiksel açıdan geçerli olduğunu kanıtlamaktadır. Modelin varsayımlarının sağlanması, ekonomik büyüme (BUY) ile çevre vergileri (CEV) arasındaki ilişkilerin doğru bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, çalışmada elde edilen bulgular ve yapılan çıkarımlar güvenilir olup, politika yapımcılar ve akademisyenler için değerli bilgiler sunmaktadır.

Buna ek olarak; panel veri analizi esnasında nedensellik ilişkisinin araştırılması, Granger nedensellik mantığına dayanmaktadır. Panel veri kullanılarak yapılacak olan bu analiz, standart yapıdan farklı olarak birimler arasındaki heterojenlik durumunu da içermektedir. Heterojenliğin dikkate alınmaması durumunda, nedensellik analizinden elde edilen sonuçlar yanıltıcı olabilmektedir (Güriş, Akay & Güriş, 2020: 286-287).

Tablo 13. Granger Nedensellik Analizi

Hipotez	Gözlem	F-İst.	Olasılık
CEV değişkeni BUY değişkeninin Granger nedeni değildir.	150	9.9E-06	0.9975
BUY değişkeni CEV değişkeninin Granger nedeni değildir.	150	5.14316	0.0248

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Granger Nedensellik analizi sonuçlarının gösterildiği Tablo 13'e göre, çevre vergisinin ekonomik büyümenin Granger nedeni olduğu hipotezi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Diğer taraftan, büyümenin çevre vergisinin Granger nedeni olduğunu belirten hipotez ise kabul edilmiştir.

Tablo 14. Varyans Ayrıştırma Analizi

	S. E.	BUY	CEV
1	2.627464	100.0000	0.000000
2	2.652617	98.52785	1.472151
3	2.657387	98.50947	1.490528
4	2.657820	98.50586	1.494141
5	2.657856	98.50586	1.494135
6	2.657861	98.50570	1.494303
7	2.657866	98.50533	1.494672
8	2.657872	98.50487	1.495127
9	2.657879	98.50439	1.495614
10	2.657887	98.50389	1.496111

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Varyans ayrıştırması, iktisadi değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Güriş, Akay & Güriş, 2020: 204). Tablo 12’de gösterilen varyans ayrıştırma analizi neticesinde anlaşıldığı üzere, *BUY* değişkenindeki değişimin büyük bir kısmı ilk beş dönemde kendi varyansındaki değişimden kaynaklanmaktadır. Altıncı dönem ve sonrası incelendiğinde ise, bu değişimin çok az bir kısmının *CEV*’deki değişimler tarafından açıklandığı gözlemlenmektedir.

3.8. Bulguların Değerlendirmesi

Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, değişkenler arasında minimum ve maksimum değerler arasındaki farkın çok büyük olmadığı gözlemlenmiştir. Her bir değişken için toplamda 198 gözlem bulunmaktadır ve değişkenlerin standart hatalarının uygun düzeyde olması, bu değişkenlerin parametre tahminlerinde kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Pesaran CD (Cross-Section Dependence) testi sonuçları, yatay kesit bağımlılığının bulunmadığına dair temel hipotezi reddetmiş ve birimler arasında yatay kesit

bağımlılığının var olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, paneli oluşturan ülkelerde meydana gelebilecek şokların diğer ülkeler üzerinde de etkili olabileceği anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak, birinci nesil birim kök testleri yerine, panelde yatay kesit bağımlılığını tespit etmek üzere ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması gerekmiştir.

Swamy-S homojenite testi sonuçlarına göre, modelde yer alan sabit ve eğim katsayılarının homojen olduğunu belirten sıfır hipotezi, %5 anlamlılık düzeyinde reddedilememiştir. Dolayısıyla, modeldeki sabit ve eğim katsayılarının homojen olduğu kabul edilmiş ve bu nedenle eşbütünleşme testi homojenlik varsayımı altında yorumlanmıştır. Pesaran CADF (Cross-Section Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi, birim kök analizlerinin yapılmasına olanak tanımış ve değişkenlerin düzey değerlerinin olasılık değerlerinin, hem sabit hem de sabit ve trend durumlarında, 0.05 kritik değerinden yüksek olduğunu göstermiştir; ancak değişkenlerin birinci farkları alındığında yapılan birim kök testlerinde, olasılık değerlerinin 0.05'in altına düştüğü tespit edilmiştir. Bu durum, serilerin düzeyde birim kök içerdiğini, ancak birinci farklarının durağan olduğunu ifade etmektedir.

Panel eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, temel hipotez olarak “eşbütünleşme bulunmamaktadır” ifadesi kurulmuş, ancak %5 anlamlılık düzeyinde bu hipotez reddedilmiştir. Yani, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu kabul edilmiştir. Pesaran CCE (Common Correlated Effects) tahmincisi kullanılarak, panelin tümü ve her bir ülke için ayrı ayrı uzun dönem katsayıları tahmin edilmiştir. Sonuçlar, genel panelde çevre vergilerindeki bir birimlik artışın ekonomik büyümeyi 0.518 birim azalttığını göstermektedir; ancak Almanya ve Hollanda gibi bazı ülkelerde çevre vergilerinin artmasıyla birlikte ekonomik büyümenin arttığı görülmüştür. Almanya’da çevre vergilerindeki bir birimlik artış, büyümeyi 0.737 birim artırırken, Hollanda’da bu artış 0.517 birim olarak gerçekleşmiştir. Diğer ülkelerde ise, çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Örneğin; Belçika’da çevre vergilerindeki bir birimlik artış, büyümeyi 0.974 birim azaltırken, Fransa’da bu azalma 1.824 birim olarak gerçekleşmektedir. Benzer şekilde, Lüksemburg ve İtalya’da da çevre vergilerindeki artışın büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Bu farklı sonuçların ortaya çıkmasının nedenleri arasında, ülkelerin çevre vergilerine gösterdiği esnekliğin farklı olması bulunmaktadır. Almanya ve Hollanda’da firmalar ve tüketiciler, çevre vergilerine çevresel inovasyon ve enerji verimliliğine yatırım yaparak yanıt verebilirken; diğer ülkelerde bu tepki, üretim ve tüketimin azalması şeklinde olabilmekte ve bu durum ekonomik büyümenin

yavaşlamasına yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra; ülkelerin çevresel inovasyon kapasiteleri ve bu alandaki duyarlılıkları da vergiye karşı verilen tepkilerde farklılık yaratmaktadır. Ülkelerin ekonomik yapıları—sanayi ya da hizmet sektörü ağırlıklı olup olmaları—ve çevre vergilerine uyum kapasiteleri de bu farkları açıklayan diğer önemli faktörlerdir.

Panel eşbütünleşme testi sonucunda elde edilen bu bulgular, literatürde çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda elde edilen çeşitli sonuçlarla paralellik göstermektedir. Çalışmalar arasındaki farklılıkların nedenleri arasında, veri setlerinin özellikleri, kullanılan metodolojik yaklaşımlar, ülkelerin ekonomik yapıları ve çevre vergilerinin uygulanış biçimindeki çeşitlilik yer almaktadır. Bu faktörler, literatürde yer alan sonuçların farklı olmasına ve bulguların ülkeden ülkeye değişkenlik göstermesine yol açmaktadır.

Panel veri analizi sonuçları, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerde çevre vergilerinin ekonomik büyümeyi desteklediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Jules-Eric Tchapchet-Tchouto vd.'nin (2022) Avrupa ülkeleri üzerine yaptığı çalışmayla uyumludur; çalışma, çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini göstermektedir. Öte yandan, Fransa ve Belçika gibi ülkelerde çevre vergilerinin büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgu da, Slavickiene ve Ciuleviciene'nin (2014) AB-15 ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmada elde edilen çevre vergilerinin ekonomik büyümeyi azaltıcı etkisini gösteren bulgularla uyumludur.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

İklim değişikliğinin etkileri her geçen gün daha belirgin hale gelirken, kaynak verimliliğine dayalı ve çevresel duyarlılığa sahip bir ekonomik modele geçiş küresel bir hareket haline gelmiştir. Bu kapsamda, AB öncülüğünde, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Birleşik Krallık gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, sürdürülebilir kalkınma stratejilerini hızla hayata geçirmektedir. Bunun yanı sıra; sanayi ve ticaret politikalarının yeşil ve dijital dönüşümle uyumlu bir şekilde yeniden yapılandırıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, ekonomik büyümeyi çevresel sürdürülebilirlikle uyumlu hale getirerek küresel iklim hedeflerine ulaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Hem kamu sektörünün hem de özel sektörün çevre vergilerini etkin bir şekilde kullanarak bu vergilerin çevresel ve ekonomik hedeflere ulaşmadaki başarısını

sağlamak için doğru ve kapsamlı bilgiye dayalı değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Çevre vergileri, dolaylı vergilerden biri olarak ekonomik büyümeyi farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, vergi politikalarının büyüme üzerindeki etkilerinin doğru bir şekilde belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tür değerlendirmeler, politika yapıcıların çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik kalkınma hedefleri arasındaki dengeyi sağlıklı bir şekilde kurmalarına yardımcı olacaktır.

Seçilmiş AB'nin altı kurucu ülkesine ait çevre vergileri ve ekonomik büyüme verileriyle yapılan analizler, çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin karmaşık ve çok yönlü olduğunu ortaya koymuştur. Bu etkilerin doğru bir şekilde anlaşılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Çalışma, çevre vergilerinin uygulanmasının, politika yapıcıların kararlarına rehberlik etme potansiyeli taşıdığını göstermektedir; ancak bu etkilerin tam anlamıyla kavranabilmesi için daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabileceği görülmüştür. Özellikle, çevre vergilerinin ekonomik büyümeye katkıda bulunabileceği, ekonomik verimliliği artırabileceği ve çevresel korumayı teşvik edebileceği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda; çevre vergilerinin uygulanmasıyla elde edilen sonuçların, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda önemli kazanımlar sunabileceği değerlendirilmektedir.

Panel veri analizi sonuçları, incelenen ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının bulunduğunu göstermektedir; bu durum, bir ülkede uygulanan çevre politikalarının diğer ülkeleri de etkileyebileceği anlamına gelmektedir. Birinci nesil birim kök testleri, değişkenlerin düzeyde birim kök içerdiğini, ancak birinci farklarının durağan olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemek için sağlam bir temel sunmaktadır. Panel eşbütünleşme testi ise çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Pesaran CCE tahmincisi kullanılarak yapılan analizler, çevre vergilerindeki bir birimlik artışın ekonomik büyümeyi belirli bir oranda azalttığını göstermiştir. Bu sonuçlar, çevre politikalarının ve dolaylı olarak çevresel vergilerin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda; çevre vergilerinin ekonomi üzerindeki etkisinin doğru anlaşılması, politika yapıcıların sürdürülebilir büyüme ve çevresel koruma hedeflerini daha etkin bir şekilde yönetmelerine olanak tanıyacaktır.

Çevre vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, bir dizi faktöre bağlı olarak değişkenlik göstermektedir; ancak iklim değişikliği ile mücadele ve ekonomik büyüme hedeflerinin birlikte ele alınması gerektiği ve çevre vergilerinin bu süreçte önemli bir araç olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, çevre vergilerinin hem çevresel koruma hem de sürdürülebilir ekonomik büyüme için kritik bir araç olduğunu göstermektedir. Çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri genellikle uzun vadede ortaya çıktığı için, uzun dönem analizlerin bu politika araçlarının etkilerinin zaman içinde nasıl değiştiğini anlamaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sayede, vergi temelli politikaların iklim değişikliği üzerindeki etkileri ve çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki uzun vadeli sonuçları daha iyi anlaşılabilir. Bu tür bir anlayış, politika yapıcıların çevre ve ekonomi arasında daha etkin bir denge kurmasına yardımcı olacaktır.

Bu doğrultuda; çalışmanın bulguları, çevre vergilerinin ekonomik büyümeyi destekleme potansiyelinin ülkeler arası farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ganda ve Garidzirai (2021) çalışması, çevre vergilerinin enerji ve ulaşım sektörlerine odaklanarak daha sürdürülebilir sonuçlar elde edilebileceğini göstermektedir. Bu nedenle, politika yapıcıların çevre vergilerini, yeşil teknolojiler ve yenilenebilir enerji projelerine yatırım yapmak için kullanmaları önerilmektedir. Bunun yanı sıra; Ciuleviciene (2014) çevre vergilerinin doğru tasarlanması ve gelirlerin inovasyon projelerine yönlendirilmesinin, ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda; diğer AB ülkeleri, Almanya ve Hollanda gibi çevre vergilerinden elde edilen gelirleri çevresel yenilik ve enerji verimliliği alanlarına yatırarak ekonomik büyümeyi artırıcı stratejiler geliştirebilirler.

Çalışmada elde edilen bulgular, AB ülkeleri arasında çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tablo 15, bu ülkeler arası farklılıkları ve dikkat çeken bulguları özetlemektedir.

Tablo 15. AB Ülkelerinde Çevre Vergileri ve Ekonomik Göstergeler

Ülke	Çevre Vergisi (% GSYİH)	Çevre Vergisi (% TSC)	Ana Bulgular
Almanya	2.2	4.9	Çevre vergileri, enerji verimliliğine odaklanıyor ve emisyonları azaltma hedeflenmektedir.
Fransa	3.0	5.0	Sanayi sektöründe çevre vergilerinin maliyet artışına neden olarak ekonomik büyümeyi yavaşlattığı görülmektedir.
Hollanda	2.7	5.5	Yenilenebilir enerji yatırımlarıyla çevre vergileri ekonomik büyümeyi teşvik edilmektedir.

Kaynak: EUROSTAT (2022).

Tablo 15'e göre; Almanya ve Hollanda, çevre vergilerini (%2,2 ve %2,7 GSYİH) stratejik olarak enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji yatırımlarına yönlendirerek ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Bu ülkelerde, çevre vergileri hem çevresel sürdürülebilirliği artıran hem de ekonomik faaliyetleri destekleyen bir araç olarak işlev görmektedir. Buna karşın, Fransa ve Belçika'da (%3,0 ve %2,8 GSYİH) çevre vergilerinin yüksek sanayi maliyetlerine yol açtığı ve bu durumun büyümeyi olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. İtalya ve Lüksemburg gibi ülkelerde ise (%1,9 ve %2,1 GSYİH) çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerinde sınırlı etkisi olduğu, hizmet ve sanayi sektörü arasındaki farklılıkların bu etkiyi şekillendirdiği görülmektedir. Bu analiz, çevre vergilerinin etkilerinin ülkelerin ekonomik yapısına, sektör dağılımına ve politika tasarımlarına bağlı olarak değiştiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bulguları, çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ülkeden ülkeye önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Almanya ve Hollanda gibi ülkelerde çevre vergilerinin enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji yatırımlarına yönlendirilmesi, bu vergilerin ekonomik büyümeyi destekleyici bir araç haline gelmesine olanak tanımaktadır. Bu ülkelerde, çevre vergileri ekonomik faaliyetleri azaltmak yerine, çevresel inovasyon ve sürdürülebilir üretim süreçlerini teşvik etmektedir. Öte yandan, Fransa, Belçika ve Lüksemburg gibi ülkelerde, çevre vergilerinin sanayi sektöründeki maliyet artışlarına ve rekabet zorluklarına yol açarak ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yarattığı görülmektedir. Bu durum, çevre vergilerinin etkili olabilmesi için vergilerin toplandığı alanların

dikkatli bir şekilde belirlenmesi ve elde edilen gelirlerin stratejik olarak yönlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ülkeler arası farklılıklarını göz önünde bulundurarak, ülkelerin kendi ekonomik yapılarına ve çevresel ihtiyaçlarına uygun vergi politikaları geliştirmeleri sürdürülebilir büyüme açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu yaklaşım, iklim değişikliği ile mücadelede de daha etkili ve dengeli sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Akkaya, Ş. (2011). Çevre Vergileri ve Gelir Dağılımı. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 46(1).

Akyol, H., & Gül, K. (2021). Çevresel Vergi Politikaları Sürdürülebilir Kalkınmayı Desteklemede Ne Kadar Etkilidir: OECD Ülkeleri Örneği. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(46), 977-997. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.896534>.

Bayar, Y., & Şaşmaz, M. (2016). Karbon Vergisi, Ekonomik Büyüme ve CO2 Emisyonu Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç ve Norveç Örneği. International Journal of Applied Economic and Finance Studies, 1(1), 32-41.

Bedir, S., & Güneş, H. (2016). Çevre Vergileri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: AB Ülkeleri için Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizleri. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, 53(616), 10-21.

Bekmez, S., & Nakıpoğlu, F. (2012). Çevre Vergisi-Ekonomik Büyüme İkilemi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), 641-665.

Ciuleviciene, V. (2014). Environmental Taxes Reform Effects on The Tax Burden. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 36(1), 34-44.

Çakmak, H. (2018). Çevresel vergilerin ekonomik etkileri: Karbon vergisi. (Doktora tezi, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).

Doğan, S., Doğan, E., & Tüzer, M. (2020). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği: Bilimsel Uzlaşmadan Politik Ayrışmaya. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 1469.

Dökmen, G. (2012). Environmental Tax and Economic Growth: A Panel VAR Analysis. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40, 43-65.

Environmental Tax Reform in Europe: Opportunities for the Future. (2014). Institute for European Environmental Policy. http://www.ieep.eu/assets/1397/ETR_in_Europe_Final_report_of_IEEP_study_-_30_May_2014.pdf.

Ganda, F., & Garidzirai, R. (2021). The Environmental Influence of Tax Regimes in Selected European Union Economies. *Green Computing Technologies and Computing Industry in*.

Güriş, S., Akay, E. Ç., & Güriş, B. (2020). R ile Temel Ekonometri. *Der Yayınları*.

Halıcıoğlu, F. (2009). An econometric study of CO2 emissions, energy consumption, income and foreign trade in Turkey. *Energy Policy*, 37(3), 1156-1164. <https://doi.org/10.1016/j.enpol>.

Polat, O., & Eş Polat, G. (2018). Avrupa Birliği Ülkelerinde Karbondioksit Emisyonu ve Çevre Vergileri: Panel Veri Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 55(639), 101-115.

Rafique, M. Z., Fareed, Z., Ferraz, D., Ikram, M., & Huang, S. (2022). Exploring The Heterogeneous Impacts of Environmental Taxes on Environmental Footprints: An Empirical Assessment from Developed Economies. *Energy*, 238, 121753. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2021.121753>.

Saygı, H. E. (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Vergisi Uygulamaları ve Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak), 62, 96.

Slavickiene, A., & Ciuleviciene, V. (2014). Comparative Assesment of Environmental Taxes in the European Union states. European scientific journal, 10(14).

Tataloğlu, F. (2016). Panel Veri Ekonometrisi – Stata Uygulamalı. Beta Yayınevi.

Tay Bayramoğlu, A., & Koç Yurtkur, A. (2016). Türkiye’de Karbon Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Analizi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(4), 31-46. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.455402>.

Tchapchet-Tchouto, J. E., Kone, N., & Njoya, L. (2022). Investigating The Effects of Environmental Taxes on Economic Growth: Evidence From Empirical Analysis in European Countries. Environmental Economics, 13(1), 1.

Yavuz, E., & Ergen, E. (2022). Çevre vergilerinin çevre kirliliği üzerindeki etkisi: Seçilmiş G20 ülkeleri üzerine bir uygulama. International Journal of Public Finance, 7(1), 113-136.

Yavuz, M. (2014). Rekabet Stratejilerinin Demiryollarındaki Uygulamaları: Serbestleşme Sürecindeki Türkiye İçin Durum Analizi ve Öneriler. (Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).

Yıldırım, K. E. (2012). Çevre Vergilerinin Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki Uygulamaları ve Mükelleflerdeki Çevre ve Çevre Vergisi Bilinci Üzerine Erzurum İlinde Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum), 339.

Zhang, Z., & Baranzini, A. (2003). What do we know about carbon taxes? An inquiry into their impacts on competitiveness and distribution of income. Environmental Change, Vulnerability and Governance Series, 56, 1-45.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

KARA PARA AKLAMANIN ÖNLENMESİNDE VE MÜCADELEDE DİJİTAL TEKNOLOJİNİN ROLÜ*

Fereshteh SHADEMANPOOR¹

Av. Dr.

E-mail: fshademan08@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6273-8751

Öz

Kara para aklama, yasa dışı yollardan elde edilen gelirlerin yasal bir görünüme kavuşturulması süreci olarak tanımlanır ve günümüz dünyasında ciddi bir zorluk oluşturmaktadır. Bu durum, yalnızca geleneksel denetim ve izleme yöntemleriyle değil, aynı zamanda yenilikçi teknolojilerin kullanımını gerektiren bir tehdittir. Dijital teknolojiler, özellikle veri analitiği, yapay zekâ, blockchain, biyometrik doğrulama, görüntüleme ve dijital soruşturma araçları, bu alanda suçun tespit edilmesi ve önlenmesinde büyük bir potansiyele sahiptir.

Bu teknolojiler, şüpheli finansal işlemleri veya ticari anormallikleri tespit etmeye yardımcı olurken, aynı zamanda doğru ve zamanında raporlamalar yapılmasını da kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, kara para aklamaya karşı mücadelede farklı kurumlar ve departmanlar arasındaki işbirliğini ve bilgi paylaşımını güçlendirerek koordinasyonu artırmaktadır.

Sonuç olarak, mali kontrol ve denetim hedeflerine ulaşmak için dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Suçun işlenmeden önce tespiti ve durdurulması açısından dijital araçlar, yüksek doğruluk ve hız sunmakta, adli sistemde mali ve ekonomik suçlarla mücadeleyi kolaylaştırmaktadır. Bu makalede, kara para aklama suçunun tanımını yaparak, dijital teknolojilerin bu suçun tespit etme ve önleme süreçlerindeki rolünü incelemeyi amaçlıyoruz.

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** fshademan08@gmail.com

Atıf (APA): Shademanpoor, F., (2025), Kara Para Aklamanın Önlenmesinde ve Mücadelede Dijital Teknolojinin Rolü, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (1): 89-125.

Anahtar Kelimeler: *Kara Para Aklama, Yasal Sözleşmelerde Kara Para Aklama, Dijital Teknolojiler, Kara Para Aklamanın Tespiti, Kara Para Aklamayla Mücadele*

Alan Tanımı: *Uluslararası Hukuk*

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGY IN PREVENTING AND FIGHTING MONEY LAUNDERING

Money laundering, defined as the process of giving illicitly obtained funds a legitimate appearance, presents a significant challenge in today's world. This threat requires not only traditional monitoring and auditing methods but also the use of innovative technologies. Digital technologies, particularly data analytics, artificial intelligence, blockchain, biometric verification, imaging, and digital investigative tools, hold great potential in detecting and preventing such crimes.

These technologies not only assist in identifying suspicious financial transactions or commercial irregularities but also facilitate accurate and timely reporting. Additionally, they enhance coordination by strengthening cooperation and information sharing between different institutions and departments in the fight against money laundering.

Ultimately, the development and use of digital technologies have become indispensable in achieving financial control and oversight objectives. In terms of preventing crime before it occurs, digital tools offer high accuracy and speed, making it easier for judicial systems to combat financial and economic crimes. This paper aims to provide a definition of the crime of money laundering and analyze how digital technologies serve as a powerful tool in detecting and preventing this crime.

Key Words: *Money Laundering, Money Laundering In Legal Documents, Digital Technologies, Detection Of Money Laundering, Combating Money Laundering*

JEL Codes: *K20*

1.GİRİŞ

Kara para aklama, günümüz dünyasında mali suçlar ve yolsuzlukların artışına sebep olan önemli ekonomik ve sosyal sorunlardan biridir. Bu tür sağlıklı ilişkiler, güçlü bir ekonomiyi içten zayıflatmakta ve uzun vadede ekonomik istikrarı tehdit

etmektedir. Suçun uluslararası boyutu ise sınırları kolayca aşarak birçok ülkenin ekonomik yapısını yozlaştırıp zayıflatmaktadır. Kara para aklamanın önlenmesi ve bu sorunla mücadelede dijital teknolojilerin kullanımı, suçun tespiti, analizi ve takibi açısından yenilikçi ve etkili bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Bu makale, dijital teknolojilerin bu süreçte nasıl bir rol oynadığına dair çeşitli yöntemleri ele almaktadır.

Bu çalışmanın hedefi, dijital teknolojinin kara para aklama suçlarıyla olan ilişkisini vurgulamak ve bu suçların dijital araçlar vasıtasıyla engellenmesinin yollarını analiz etmektir. Dijital teknolojilerin, finansal sistemlerin güvenliğini ve güvenilirliğini artırmanın yanı sıra, kara para aklamayı izleme ve engellemede finansal ve düzenleyici kurumlar için güçlü bir araç olduğu belirtilmektedir.

2.KARA PARA AKLAMA NEDİR?

Kara para aklama, ülkelerin ekonomik ve ticari yapılarına ciddi zararlar veren önemli bir suç olarak tanımlanır. Bu suç faaliyeti, ceza hukuku, ticaret hukuku, ve vergi hukuku gibi çeşitli disiplinler tarafından farklı bakış açılarıyla incelenmiş ve tanımlanmıştır. Kara paranın aklanması, yasa dışı yollarla elde edilen paranın meşru bir görünüm kazanması için uygulanan yöntemleri içerir. Bu süreç, şüpheli ve kirli paraların meşrulaştırılarak yasal sistemde şüphelerden arındırılmasını amaçlar. İngilizcede "kara para aklama" terimi "money laundering" olarak bilinir.

Ticaret hukuku ve iş ilişkilerinde kara para aklama, suç gelirlerinin gizlenip meşru hale getirilmesi ve ticari işlemler aracılığıyla bu fonların aktarılması süreci olarak tanımlanır. Mali Eylem Görev Gücü (FATF), bu süreci iş kaynaklı kara para aklama olarak değerlendirir ve aynı zamanda bu tanım terörizmin finansmanını da kapsar. Benzer şekilde, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın uyuşturucu kontrolüne dair stratejik raporunda da iş temelli kara para aklama, suç gelirlerinin yasa dışı kökenini gizleyip yasal hale getirmek için ticaret üzerinden taşınması süreci olarak tanımlanmaktadır. (Mirzaei ve diğerleri, 2023: 259)

Bazı ekonomi araştırmacıları kara para aklamayı, suçtan elde edilen gelirlerin yasa dışı kaynaklarının gizlenmesi olarak yorumlarken, diğer araştırmacılar bunu şüpheli paraların yasal hale getirilmesi amacıyla yürütülen ekonomik operasyonlar olarak tanımlarlar. (Gholami ve Azadfar, 2021: 281) Mart 1990 tarihli "Avrupa Toplulukları Planı ve İlkeleri"nin 1. Maddesi ise kara para aklama suçunu şu şekilde tanımlar: "Ciddi bir suçtan elde edilen bir mülkün saklanması, dönüştürülmesi veya

devredilmesi ve bu işlemlerin amacı, suçu işleyen kişinin fiilinin hukuki sonuçlarından kaçınmak, mülkün gerçek niteliğini, kaynağını ya da hareketini gizlemek veya yanlış yönlendirmektir." Ayrıca, suçtan elde edilen mülkiyeti saklamak veya meşrulaştırmak da kara para aklama suçu kapsamında değerlendirilmektedir. Suça yardımcı olmak ya da malın yasa dışı kaynağını gizlemek de bu kapsama girer; çünkü bu tür mülkiyet veya mülkiyete ilişkin haklar, ciddi bir suç sonucu elde edilmiştir. (Khoini ve diğerleri, 2018: 135)

Genel olarak kara para aklama, uyuşturucu ticareti, dolandırıcılık, silah ve insan kaçakçılığı gibi yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin, suçlular tarafından meşru bir görünüme kavuşturulması süreci olarak tanımlanabilir. Bu yasa dışı kazançların yasal hale getirilmesi işlemi kara para aklama olarak adlandırılır. (Moradi Ghaleh, 2022: 272)

Kara Para Aklama adlı kitabın yazarları Rowan Bosworth ve Graham Saltmarsh ise kara para aklamayı şu şekilde tanımlar: "Kara para aklama, yasa dışı yollarla elde edilen paranın gizlenerek farklı bir biçimde kullanılmasını ifade eder. Bu süreç, suç gelirlerinin kaynağını saklamak amacıyla neredeyse bir sihirbazlık gösterisi gibi şekillendirilen bir dönüşümden geçer."

(<https://www.unp.ir/article/university/marketing>)

Kara para, kısaca, yasalarca suç olarak tanımlanan fiillerin sonucunda elde edilen maddi menfaatler biçiminde tanımlanabilir. Suçtan elde edilen bu menfaatlerin yasal bir kaynaktan elde edilmiş gibi gösterilmediği sürece, suçlular bu gelirlerin kaynağını gizlemek zorundadır. Aksi takdirde, suçtan elde edilen menfaatlerin müsadere edilmesi ve suçlunun cezai kovuşturma ile karşı karşıya kalması riski mevcuttur. Özellikle sıkı finansal denetim mekanizmalarının olduğu, nakit kullanımının düşük olduğu ve büyük nakit işlemlerinin dikkat çektiği ülkelerde, suçlular suçtan elde edilen kazanç ile yasa dışı faaliyetler arasındaki bağlantıyı koparma ve kazanca yasal bir görünüm kazandırma ihtiyacı hissederler. (Coşkun, 2003: 230)

2.1.KARA PARA AKLAMANIN KISA TARİHİ

Kara para aklama, dünya genelinde uzun bir geçmişi olan bir kavram olup, günümüzde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu suç faaliyeti, yolsuzluk ve yasa dışı kazançların gizlenmesi ihtiyacıyla birlikte tarih boyunca gelişmiştir. Suçlular, elde ettikleri yasadışı fonları doğrudan kullanmaktan kaçınarak bu fonları

meşru gösterme çabası içinde olmuştur. Araştırmacılar, kara para aklama teriminin tam olarak nerede ve ne zaman ortaya çıktığı konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Günümüzdeki anlamıyla kara para aklama kavramının, 1991 yılında Palermo Havaalanı'nda içinde altı yüz milyon dolar nakit bulunan bir çantayla dikkat çektiği söylenmektedir. Bu olayla birlikte kara para aklama daha belirgin bir şekilde uluslararası bir suç olarak ele alınmaya başlanmıştır. Ayrıca, İtalyan-Amerikan mafyasına ilişkin "pizza bağlantılı dava" olarak bilinen önemli bir kara para aklama davası 1985 yılında açılmıştır.

Başka bir teoride ise kara para aklama teriminin Amerika'da, mafyanın jetonla çalışan çamaşırhaneleri işletmesinden türediği öne sürülmektedir. 1920'lerde gangsterler, gasp, fuhuş, kumar ve kaçakçılık gibi yasadışı faaliyetlerden elde ettikleri büyük miktardaki parayı yasal göstermek amacıyla bu çamaşırhaneleri kullanmıştır. Jetonla çalışan çamaşır makineleri, yüksek nakit akışı sağlaması nedeniyle dikkat çekmeden kara para aklama işlemlerinde tercih edilmiştir.

Bir diğer yaygın görüş, kara para aklama ifadesinin ilk kez 1973 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Watergate skandalıyla ilgili olarak gazetelerde yer aldığı yönündedir. Bu olayın ardından, kavram 1982 yılında ABD'deki US v \$4,255,625.39 davasında hukuki bağlamda kullanılmış ve o tarihten bu yana dünya çapında kabul görerek yaygınlaşmıştır. (Nasiri, 2016; Shashwat, 2013)

2.2.KARA PARA AKLAMANIN SUÇ SAYILMASI

Kriminalizasyon, hükümetin eylemleri, vatandaşların özgürce davranış sergileyebileceği bir alanın dışına çıkararak kendi kontrolü ve hakimiyeti altına aldığı bir süreci ifade eder ve bu süreçte ilgili kişiyi acı ve sıkıntı vermekle tehdit eder. (Rezai, 2021: 76). Kriminalizasyon, ceza hukuku alanında sıklıkla kullanılmakta ve bir eylemin yasa metinlerinde suç olarak tanınmasını ifade etmektedir. Suç tanımlamaları, faili suçlu ve eylemi de cezalandırılabilir nitelikte değerlendirir. Kanun koyucu, yasalar ve düzenlemeler hazırlarken, hukuk ve ceza siyasetini göz önünde bulundurarak toplumun tarihi, kültürel ve ideolojik birikiminden faydalanır. Bunun sonucunda, belirli eylem ve ihmalleri suç olarak tanımlar ve bunların ağırlığını dikkate alarak cezalandırma yoluna gider. Burada önemli olan, kanunların oluşturulmasında suça karşı caydırıcılığı artırmaya çalışırken, suçluların ve sanıkların insan haklarını koruma ilkesinin göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Bu süreçte insan yaşamı ve insan haklarına büyük önem verilir ki bu, bir yasanın caydırıcılığının yanı sıra toplumun mutluluğunu, mükemmelliğini ve refahını desteklemede ne kadar etkili olduğunu gösterir. Sonuç

olarak, bir yasama organının asıl amacı, halkın temel ideallerine ve ortak hedeflerine uygun düzenlemeler yaparak toplumun mutluluğunu sağlamaktır. Faydacılık ve hukuki faydacılık konularında, hukuk ekollerinin en önemli filozoflarından biri sayılan ve modern faydacılığın kurucusu olan İngiliz hukuk filozofu Jeremy Bentham'dan bahsetmek mümkündür. Bentham, 1748'den 1832'ye kadar yaşamıştır. Genel yaklaşımı, analitik pozitivizm, gönüllü pozitivizm, rasyonalist reformist ve ahlakçı bir tür olarak tanımlanabilir. Bentham, toplumun çıkarlarını bireylerin çıkarlarından ayrı görmeyip, her zaman çok sayıda insan için en büyük mutluluğu neyin sağladığını önemsemiştir ve bu konuda ısrarcı olmuştur.

Jeremy Bentham'a göre en temel ahlaki kavramlar zevk ve acıdır. Bentham, hazzı kişisel ve bireysel çıkarlarla ilişkilendirir ve bu bakış açısını Hobbes gibi benmerkezci bir perspektifle temellendirir. Ona göre, insanlar yalnızca kendi iyilikleri için zevk arzularken, başkalarının mutluluğunu düşünemezler. Ancak başkalarının mutluluğunu istediğimizde, bu durum dolaylı olarak bizim de hoşnut olmamıza katkı sağlar. Birçok düşünür, Bentham'ın faydacılığını hedonizmle eşdeğer görür; çünkü insan her durumda haz peşinde koşar ve acıdan kaçır. Eğer bu temel motivasyonları göz ardı edersek, mutluluğun yanı sıra adalet, görev ve sorumluluk gibi kavramları da anlamsız hale getiririz. John Stuart Mill gibi düşünürler, hedonizmin kökeninde arzu olduğunu ve sonucunda haz elde edildiğini belirtmişlerdir. Bazı ahlak teorisyenleri ise farklı hedonizm türleri ve iynin arzu ile ilgili olduğunu ileri süren teorilerin öznelcilik kapsamına girdiğini kanaatindedir.

Bentham, "*Fayda İlkesi Üzerine*" başlıklı "*Etik veya Yasama İlkelerine Giriş*" kitabının ilk bölümünde ana görüşü olarak bir ilkeyi öne sürer; bu da zevki kabul etmek ve acıyı reddetmektir. Bu yaklaşıma göre zevk doğası gereği iyidir, acı ise kötüdür. Bentham, faydacılık okulu aracılığıyla yasaların ve sosyal düzenlemelerin faydalarını ve zararlarını ölçmek için basit bir prensip geliştirmeyi amaçlamıştır. Böyle değerlendirildiğinde, İngiltere'deki yasalar ve toplumsal kurumlar açısından faydacılık, liberalizm hareketinin temeli olmuş ve demokrasinin şekillenmesi için oldukça fayda sağlamıştır; bu nedenle Batılı ülkeler bu ilkeleri yasa yapımında rehber olarak benimsemişlerdir. (Avani, 2012: 14)

Bugüne kadar kara para aklama, ulusal ceza ve ekonomi politikalarına dayalı olarak kontrol altında tutulmuş ve gerekli durumlarda ulusötesi hukuki önlemlerle desteklenmiştir. Bu süreçte suçun potansiyel aşamasında izlenmesi, önlenmesi ve gerçekleştiğinde cezalandırılması hedeflenmiştir. Her ülkenin kara para aklamayı önleme ve mücadeleye yönelik kendi yasaları ve tedbirleri bulunduğundan, bu suçla mücadele yöntemleri de ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir.

Kara para aklama yöntemleri, çeşitli stratejiler ve teknikler içerir; bu durum, ihlalin türü, ekonomik sistem, ihlalin gerçekleştiği ülkenin yasaları ve paranın gönderildiği ülkeye göre değişiklik gösteren düzenlemelere bağlıdır. En yaygın ve önemli yöntemlerden biri, kara para aklayıcıların kolluk kuvvetlerinin dikkatini dağıtmak amacıyla büyük miktardaki nakit parayı küçük parçalara bölerek bankaya yatırması ya da çeşitli finansal araçlar kullanmasıdır. Bu yöntem, yasa dışı gelirin kaynağını gizlemek ve yasal görünüm kazanmasını sağlamak için tercih edilmektedir.

Kara para aklayıcıları, örneğin çek gibi finansal araçlar olarak farklı yerlere yatırımlar yapabilir. Diğer yaygın yöntemler arasında hisse senedi ve menkul kıymet piyasalarına yatırım yapmak, geçici olarak üretim kurumlarına yatırım yapmak, sahte yardım kuruluşları oluşturmak, altın piyasasına yatırım yapmak, sanat ve antika müzayedelerine katılmak ve İsviçre gibi zengin ülkelere para transferi yapmak bulunmaktadır.

Kara para aklama sürecinde sıkça kullanılan hileli ve sahte işlemler, suçluların bankacılık sistemi üzerinden "yıldız patlatma tekniği" olarak bilinen yöntemi uygulamalarına olanak tanır. Bu yöntemde, kirli ve temiz parayı birleştirmek amacıyla, bankalarda ve finansal kurumlarda ardışık işlemler gerçekleştirilir. Ayrıca, yazılı, telgraf, telefon ve faks yoluyla farklı ülkelerdeki birden fazla hesaba havale işlemleri yaparak para aktarımını gerçekleştirirler. (Hashimi ve Bolandnazar, 2020: 69)

Yukarıda belirtilen tanıma göre, her ülke kendi ulusal yargı ve ekonomik sistemine ek olarak, uluslararası piyasaların kanun ve standartlarına uyum sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Önemli bir husus, dijital ve elektronik teknolojilerin ekonomik sistemlerde artan etkisi nedeniyle, ülkelerin oluşturdukları yasaların düzenli olarak gözden geçirilmesi veya güncellenmesi gerekliliğidir. Bu durum, kara para aklamayı önleme ve tespit etme sürecinde verimlilik ve etkinlik açısından kritiktir.

Bu bağlamda şu soru akla gelir: Kara para aklama, neden ülkelerin yargı sistemlerinde suç sayılır ve cezalandırılması gereken bir eylem olarak kabul edilir? Hukuki açıdan, kara para aklamayı suç olarak değerlendirmeli miyiz? Kara para aklama istikrarsız bir ekonomiye yol açmakta, banka güvenliğini zayıflatmakta ve uluslararası piyasalarda yargı kurumları ile devlet bankacılığı sistemleri arasında dengesizlik yaratmaktadır.

Ceza kanunları, kara para aklama suçunu genellikle uluslararası bir çerçevede tanımlayıp değerlendirmektedir. Günümüzde dijital teknolojiler, elektronik para ve dijital para birimleri hızla artmakta ve gelişmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak, kara para aklama artık sınırları aşarak daha az kısıtlamayla ve daha hızlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir.

Bu suçun tanımlarına baktığımızda, en belirgin özelliklerinden birinin ikincil bir nitelik taşıması olduğu görülmektedir. Yani, kara para aklamanın gerçekleşmesi için, gelir sağlayan bir ön suçun (temel suç) işlenmiş olması şarttır. Örneğin, kadın ve çocuk ticaretinden elde edilen gelirlerin aklanması durumunda, burada temel suç, bu ticaretten elde edilen gelirlerin kaynağını gizlemek amacıyla yapılan kara para aklama işlemidir.

Kara para aklamanın karakteristik yönü, mutlak doğada olmasıdır. Mutlak suçlar, belirli bir durumla sınırlı olmaksızın yalnızca kötü niyetle gerçekleştirilen eylemleri ifade eder. Burada kritik olan husus, eylemin mutlak bir suç olmasıdır; bu durum, psikolojik unsurların gerekli olmadığı anlamına gelmez. Suçun işlenebilmesi için failin veya paranın sahibinin, eylemin suç olduğunu bilmesi ve bu eylemi gerçekleştirme niyeti taşımaları gerekmektedir. Aksi takdirde, suçun varlığını kanıtlamak ve faile mal etmek zor bir iş haline gelir. (<https://lawmingo.com/mag>)

2.3.SUÇ SAYILMANIN GEREKLİLİĞİ VE NEDENİ

Kanun ve ceza süreçleri, kara para aklamanın etkilerini hafifletmeye çalışmaktadır. Bu yıkıcı mali suç, ülkenin ekonomik döngüsünü ve bankacılık sektörünü olumsuz etkilediği gibi, mağdurlara da ciddi maddi ve manevi zararlar verir. Suçla mücadele ise oldukça karmaşık bir süreçtir. Özellikle elektronik para ve kripto para birimlerinin ekonomik ve finansal sistemlere girmesi, dijital teknolojilerin ve elektronik bankacılığın büyümesiyle birlikte, bu süreçleri açıklamak ve tanımlamak daha da zorlaşmaktadır.

Kriminalizasyon süreciyle ilgili en tanınmış modellerden biri, ünlü ceza hukuku filozofu Jonathan Shensek'in geliştirdiği iyileştirme modelidir. Bu modele göre, bir davranışın suç sayılabilmesi için önemli sebeplerin bulunması gereklidir ve davranışın üç farklı filtreden başarıyla geçmesi şarttır. Bu filtreler şu şekildedir: ilkeler filtresi, varsayılanlar filtresi ve işlevler filtresi. İlkeler filtresine göre, bir davranışın toplumun çoğunluğunun temel veya saygı duyulan ilkelerini ihlal etmesi gerekir. İhlal edilen ilkeler ne kadar önemliyse, bu ilkeleri çiğneyen davranışların suç olarak kabul edilme gerekçesi de o kadar güçlü olur. Bu filtreye göre kara para

aklama, toplumun ilkelerini ciddi bir şekilde bozmaktadır. Metinde açıklanan zarar ilkesi, liberal ülkelerin suçlandırma sisteminin temel taşlarından biri olan en önemli ilkeyi vurgulamaktadır. Bu prensibe göre, kara para aklama toplumdaki insanların mal varlıklarına ciddi zararlar vermektedir. Aslında yasa dışı paranın meşru iş görünümü altında topluma enjekte edilmesi, ekonomiyi ciddi şekilde zor duruma sokmaktadır. Vergi kaçakçılığı ve beklenmedik kazançlar, toplumda rekabet ortamını zayıflatır ve ekonominin mafya ağları tarafından tekelleşmesine yol açar. Kara para aklamanın suç kabul edilmesinin arkasındaki ikinci neden ise güvenlik ilkesidir. Toplum düzeyinde ortaya çıkan gizli etkileri yüzünden kara para aklama, hükümetlerin korumakla yükümlü olduğu güvenlik ilkesini tehdit eder ve dolayısıyla bu eylemin suç sayılmasını meşru kılar. Ekonomik, sosyal ve siyasi güvenliği zedeleyen kara para aklama, bu fiili savunmaya yönelik herhangi bir gerekçe bırakmamaktadır. İyileştirici kriminalizasyon modelindeki diğer bir öge ise temerrütlerin filtrelenmesidir. Bu filtre, hükümetlerin suç unsuru taşımayan yöntemlerle suç davranışlarını önlemeye yönelik çabalarını yansıtır. Yani, hükümetler cezai yollara başvurmadan, etkili alternatif yollar bulmaya çalıştıklarında durumu özetler. Kara para aklama da bu süreçten rahatlıkla geçebilmektedir; bunun nedeni, suç içermeyen stratejilerin hukuki destek sağlandığında etkili olabilmesidir. Aslında, bu filtrede kara para aklamanın suç sayılması, aynı zamanda çalıntı mülk satın almanın suç olarak kabul edilmesine de zemin hazırlar. Engelleme suçlarından biri olarak değerlendirilen bu suç, bağlı olduğu diğer suçların önlenmesi amacıyla suç kabul edilmektedir. Böylesi bir durumda, profesyonel suçluların maddi kazançlarını hızlandıran kara para aklama, suçların ortaya çıkışı ve sürdürülmesine dair yatırımların artmasına yol açmakta ve bununla suç sayılmanın ötesinde başa çıkılması mümkün olmamaktadır. Üçüncü filtre, işlevler filtresi olarak adlandırılır ve kriminalizasyonun avantajlarının dezavantajlarına üstün gelip gelmediğini değerlendirir. Bu aşamada, bir olgunun kriminalize edilmesinin olumlu veya olumsuz etkileri olup olmadığı incelenir. Her iki etki de mevcutsa, olumlu etkilerin olumsuzları aşması durumunda, bu eylemin suç sayılması haklı olabilir. Bu aşamada, kara para aklamanın suç olarak değerlendirilmesinin sonuçları dikkate alınarak karar verilir ve gerekli izin alınabilir. Kara para aklamanın suç kabul edilmesi, aksine suç olmaktan çıkarılmasıyla kıyaslandığında daha olumlu sonuçlar doğurur. Böyle durumlarda, kara para aklama kapsamında değerlendirilen tüm işlemler, masumiyet ilkesini ihlal etme riskini taşır. Ancak suçluluğun kesin olarak kanıtlanabildiği durumlarda bu sorun çözülmüş olur. Dolayısıyla toplumun ekonomik, sosyal ve politik varlığını sürdürmesi gerektiğinde, birçok kişinin çıkarı, az sayıda kar amacı güden bireyin çıkarlarıyla çeliştiğinde, başka çıkarlara yer kalmaz. Çok sayıda insanın hayatı, malı

veya refahı tehdit altında olduğunda, organize veya terör suçlarının doğası gereği, kara para aklamanın suç olarak kabul edilmesi, bazen masumiyet ilkesinden ve suçluluk karinesinden bir sapma olarak değerlendirilebilir. (Janipour ve Maroufi, 2020: 149)

2.4.YASAL VE ULUSLARARASI BELGELER AÇISINDAN SUÇ SAYILMASI

Kara para aklama, neredeyse tüm ülkeler tarafından mali ve cezai bir suç olarak tanımlanmakta ve bu suç için cezalandırma yöntemleri geliştirilmiştir. Kara para aklama, mali piyasaları zayıflatma, döviz ve faiz oranlarının istikrarını bozma, özel sektörde üretkenliği azaltarak iflasa yol açma ve bir ya da daha fazla ülkenin mali ve ekonomik yapısına zarar verme amacı güden organize ve uluslararası bir suç niteliğindedir.

Kara para aklamanın en etkin yolu, paranın finansal sistem içerisine yönlendirilmesidir. Dünya genelindeki farklılıklar ve teknolojik gelişmeler, paranın çeşitli hesaplar ve ülkeler arasında dolaşımını kolaylaştırmakta; bu durum, paranın ilk kaynağını tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Ekonomik ve finansal küreselleşme, aklama işlemlerini daha da kolay hale getirmiştir. Yüksek meblağlardaki yasal paranın arasında kirli paranın daha az görünür hale gelmesi, finansal kuruluşların yasal düzenlemenin yoğun olduğu bir sistemden daha az düzenlenmiş bir sisteme kolayca geçiş yapmalarını sağlamaktadır. Bu durum, kara para aklama ile mücadele için ortak bir uluslararası otoritenin varlığını gerektirmiştir.

1980'lerin başında, ülkeler uluslararası düzeyde kara para aklamaya karşı mücadele için önlemler geliştirmeye başlamışlardır. Bu çerçevede, G7 ülkeleri 1987 zirvesinde, aklama tehdidinin farkında olarak, kara para aklayan organizasyonlar ve bireylerin finansal sistemi kötüye kullanmalarıyla mücadele etmek amacıyla uluslararası bir eylem planına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Mali Eylem Görev Gücü (FATF), kara para aklama ile mücadelede dünya çapında standartları oluşturmak amacıyla faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca, Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü (OECD), FATF'ın kurulmasına öncülük etmiş ve bu kurumun kara para aklama ile mücadeleye yönelik önlemlerde aktif olmasını sağlamıştır. FATF, sadece aklama tehdidine karşı önleyici tedbirler almakla kalmayıp, aynı zamanda ülkelerin yasalarındaki düzenlemeleri nasıl yapacaklarına dair somut öneriler geliştirmektedir. Bu durum, bazı uluslararası kurum ve kuruluşların

harekete geçirilmesini sağlarken, bazı ülkeler de bu gelişmelerden esinlenerek kara para aklama ile mücadeleyle yönelik özel yasalar çıkarmışlardır.

FATF, Nisan 1990'da ulusal yasal sistemleri geliştirmek, finans sektöründeki rolünü artırmak ve aklamayla mücadelede işbirliğini güçlendirmek amacıyla üye ülkelere yönelik 40 adet öneri yayınlamıştır. Bu öneriler, 1996 ve 2003 yıllarında aklama teknikleri ve yöntemlerindeki değişiklikleri yansıtmak amacıyla güncellenmiştir. Özellikle 2003'te yapılan güncellemeler, müşterinin tanınması ve şüpheli işlemlerin tespiti gibi önlemleri daha da detaylandırmıştır. FATF, aklama ile mücadele kapsamında sadece aklama fiilinin suç haline getirilmesini yeterli görmemiş, aynı zamanda birçok önleyici tedbirin uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. FATF'ın 40 önerisi üç temel noktada yoğunlaşmaktadır:

- Ülkelerin yasal sistemlerinin kara para aklama ile mücadele alanında daha güçlü hale gelmesi,
- Mali sistemin aklama ile mücadele konusundaki etkinliğinin artırılması,
- Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi.

Son yıllarda, bankacılık sektörü ve diğer finansal kurumlar açısından kara paranın aklanmasının önüne geçilmesi ve kontrolünde önemli gelişmeler kaydedilmiş olsa da, terörizmin finansmanı amacıyla yasa dışı yollarla elde edilen kâr ve fonların aklanmasının önlenmesinde yetersiz kalmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terör saldırıları öncesinde, terörizmin finansmanı konusu FATF'ın gündeminde bulunmamaktaydı; ancak bu saldırıların ardından, FATF'ın misyonu sadece aklama ile mücadeleye yönelik önlemler geliştirmekle sınırlı kalmamış, terörizmin finansmanı ile mücadeleyi de kapsayacak şekilde görev alanını genişletmiştir. FATF Genel Kurulu, Ekim 2001'de olağanüstü toplanarak; aklamanın önlenmesine yönelik öneriler içerisine, tüm ülkelerin kabul edip uygulamalarını istediği terörün finansmanı ile mücadeleye yönelik 8 özel öneriyi eklemiştir. Daha sonra, 22 Ekim 2004 tarihinde gerçekleştirilen Genel Kurul toplantısında ise dokuzuncu özel öneri kabul edilmiştir. FATF'ın başarıları göz ardı edilemeyecek düzeydedir; günümüzde FATF önerileri tüm ülkeler tarafından kabul edilmektedir. FATF'ın politika sistemi, ülkelere kara para aklama suçunu kökünden halletme yolunda süreklilik ve kalıcılık sağlamaktadır. (Miynat ve Duramaz, 2013: 319)

Kara para aklamanın suç olarak kabul edilmesi, 1988 yılında kabul edilen Narkotik İlaçlar ve Psikotrop Madde Ticaretiyle Mücadeleye İlişkin Viyana Sözleşmesi ile başlamıştır. Bu sözleşmenin 3. maddesi, uyuşturucu ve psikotrop madde

kaçakçılığından elde edilen gelirlerin aklanmasının yasaklanmasını kapsar; bu durum, dar anlamda "kara para aklamanın suç sayılması" ya da bazı yazarlara göre "özel arınma" olarak nitelendirilebilir. Bu gelişme, 2000 yılında kabul edilen ve Palermo Sözleşmesi olarak bilinen Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme ile tamamlanmıştır. Sözleşmenin 6. maddesi, suçtan elde edilen gelirlerin aklanmasının cezai bir eylem sayılması gerektiğini vurgular. Böylece, kara para aklama fiili geniş bir kapsamda suç niteliği taşır veya genel bir arınma süreci olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca, 2003'te onaylanan ve Merida Sözleşmesi olarak adlandırılan Birleşmiş Milletler Yolsuzluğa Karşı Sözleşme hükümleri, Palermo Sözleşmesi'nin 29 Eylül 2003'te yürürlüğe girmesinden sonra üye devletler tarafından kabul edilen önemli bir adımdır. Madde 23, kara para aklamanın suç olarak kabul edilmesi gerekliliğini vurgular; bu durum, üye devletlerin iç hukukunda belirtilen suçlardan elde edilen gelirler için geçerlidir. Teknolojik ilerlemeler, hukuk sistemlerini zorlamış; toplumsal gelişmeler ise ceza hukukunun evrimini ve modernleşmesini sağlamıştır. Bu sözleşmenin 14. maddesinin 3. fıkrasının A bendi, para ve sermaye transferine ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır. Kara para aklama, geniş bir şekilde suç sayılmış ve her türlü suçtan elde edilen gelirlerin aklanması genel bir çerçevede değerlendirilmiştir. Ayrıca, kara para aklamaya dair ilk kez tutarlı ve spesifik bir tanım getirilmiştir.

Bölgesel düzeyde, Avrupa Birliği Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi tarafından 2005 yılında onaylanan Suç Gelirlerinin Aklanması, Denetlenmesi, Zapt Edilmesi ve Müsaderesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi'nin çeşitli biçimlere odaklanan 9. maddesi, kara para aklamayla ilgili başvurulabilir hükümler içermektedir. (Ghannad, 2008: 20)

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin genel hükümlerine aykırı düşse de, kara para aklamanın suç olarak kabul edilmesi, üye devletlerin kendi kara para aklama düzenlemelerini iç hukuklarının temel ilkelerine uygun hale getirmesini sağlamak amacıyla 23. madde kapsamında gereklidir. Bu durum, üye devletlere kara para aklamayla ilgili aşağıdaki cezai suçları tanımlama sorumluluğu yükler:

- 1) Suç gelirlerinin dönüştürülmesi veya transferi,
- 2) Suç gelirlerinin saklanması veya gizlenmesi,
- 3) Suç gelirlerinin edinilmesi, bulundurulması veya kullanılması,
- 4) Bu suçlardan herhangi birine katılmak, iştirak etmek ya da komplo kurmak, işlemeye teşebbüs etmek.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 14. maddesi uyarınca, üye devletler kara para aklamayı kontrol etmek için yeterli önlemleri almakla yükümlüdür. Üye devletlerin, para veya değer transferi yapan bankalar ve banka dışı finans kuruluşları (gerçek veya tüzel kişiler dâhil) ile uygun durumlarda diğer kuruluşlar için kapsamlı bir iç düzenleme ve denetleme rejimi oluşturmaları oldukça önemlidir. Bu rejim, yetkiler çerçevesinde kara para aklamayı önlemek ve tespit etmek amacıyla müşteri ve gerekirse gerçek sahibinin kimliklerinin doğrulanmasını, kayıtların tutulmasını ve şüpheli işlemlerin raporlanmasını vurgulamalıdır. (Anichebe, 2020: 6)

Basel Bankacılık Komitesi, Aralık 1988'de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Haziran 1980'deki banka işbirliğinin bankacılık sektöründeki etkilerine odaklanan 80-10 (R) sayılı beyanını vurgulamıştır. Bu doğrultuda, adli ve emniyet makamlarının suç teşkil eden eylemlerle mücadele etmesi için kara para aklamaya karşı bazı ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkelere göre, bankalar öncelikle müşterilerinin kimliklerini kesin ve doğru bir şekilde tespit etmeli, ardından yasa dışı ve şüpheli işlemlerden kaçınmalıdır. Bu süreçte gayri meşru işlemlerden uzak durulması ve yasal makamlarla etkili işbirliği yapılması hedeflenmektedir. (Khammamizade, 2003: 14)

Avrupa Birliği'nin kara para aklamayla mücadele hukukunun evrimini incelerken, bu alandaki standartların gelişiminin küresel ve bölgesel düzeydeki standart belirleme çabalarının dikkate değer bir birleşimini yansıttığını hatırlamak önemlidir. Avrupa Birliği, uluslararası anlaşmalar geliştiren çeşitli uluslararası forumlarda aktif bir rol oynamaktadır. Bu çabalar arasında en öne çıkanlar, Birleşmiş Milletler tarafından imzalanan 1988 Viyana Sözleşmesi (uyuşturucu kaçakçılığından elde edilen gelirlerin aklanmasına odaklanır) ve 2000 tarihli Ulusötesi Organize Suç Sözleşmesi (Palermo Sözleşmesi olarak da bilinir) ile Avrupa Konseyi'ndeki faaliyetlerdir. Avrupa Birliği'nin kara para aklamayla mücadele yasal çerçevesinin geliştirilmesinde Mali Eylem Görev Gücü (FATF) çalışmaları kilit bir rol oynamıştır. 1989 yılında OECD himayesinde G7 tarafından geçici bir organ olarak kurulan FATF, üyelerini seçerken oldukça titiz davranmaktadır. Başlangıçta sadece OECD ülkelerini kapsayan üye listesi, zamanla stratejik olarak önemli ülkeleri de içerecek şekilde genişleyerek finansal küreselleşmeye uyum sağlamıştır. Günümüzde, FATF üyeliğine bakıldığında, komisyondaki tüm eski 15 AB Üye Devleti'nin tam üye statüsünde olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, 2004 ve 2007 yıllarında AB'ye katılan Üye Devletlerin hiçbirisi FATF üyesi değildir. Fakat hepsi 1997 yılında Avrupa Konseyi çatısı altında oluşturulan Kara Para Aklamayı Önleme Tedbirlerinin Değerlendirilmesi Uzmanlar Komitesi MONEYVAL'e üyedir. Bu parça parça üyelik, Avrupa

Komisyonu'nun FATF standartlarının şekillendirilmesi ve bu standartlara uyum sağlanması konusunda belirli Üye Devletlerle birlikte etkili olabileceği anlamına gelir. Aynı zamanda, küresel standartlara daha ileri düzeyde uyum sağlamak için Avrupa Konseyi gibi bölgesel forumlara katılımın AB için aynı derecede önemli olduğu ifade edilmektedir. MONEYVAL ölçütleri, yalnızca Avrupa Konseyi standartlarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda FATF, BM ve AB'nin kara para aklamayla mücadele standartlarını da içermektedir.

FATF'nin temel normatif çıktısı, zaman içinde gelişen ve kara para aklamaya karşı mücadelenin çeşitli yönlerini içeren bir dizi Tavsiye olmuştur. 1990 yılında hazırlanan 40 FATF Tavsiyesi, uyuşturucu kaçakçılığı, organize suç ve terörizm gibi çeşitli yeni tehditlere karşı kara para aklamayla mücadele önlemlerinin gerekliliği doğrultusunda 1996, 2003 ve 2012 yıllarında yeniden gözden geçirilmiştir. FATF Tavsiyelerinin bu revizyonları, kuruluşun yetkisinin yenilenip zamanla genişlemesiyle uyum içinde, kara para aklama, terörizmin finansmanı ve artık yayılma karşıtı eylemleri de kapsayacak şekilde gelişmiştir. FATF'nin standartları ve üyelik yapısındaki hızlı değişim ve gelişim, esneklik ve adaptasyonu hedefleyen gayri resmi yapısına ve ağ sistemine dayandırılabilir. FATF'nin ortaya koyduğu Tavsiyeler, her ne kadar 'yumuşak hukuk' olarak anılsa da, Avrupa Birliği'nin kara para aklamaya karşı hukuksal düzenlemelerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. AB'nin tüm kara para aklama karşıtı direktifleri, FATF Tavsiyelerinin Avrupa Birliği hukuk sistemine entegrasyonu için gerekli olduğu iddiasıyla savunulmuştur. Bu strateji, özellikle AB'nin kara para aklama karşıtı çerçevesinin genişletilmesine katkı sağlamıştır. İlk AML Direktifi, öncelikle FATF Tavsiyelerinin önleyici yapısını AB hukukuna tanıtmayı amaçlamıştır. 1996 tarihli revize edilmiş FATF Tavsiyelerini uygulamak amacıyla Komisyon tarafından gerekçelendirilen İkinci AML Direktifi, bu tavsiyelerin ötesine geçmeyi de hedeflemiştir. Direktifin getirdiği iki ana değişiklikten biri, kara para aklama öncül suçlarının kapsamının genişletilmesidir (Mitsilegas ve Vavoula, 2016: 262).

2.5.KARA PARA AKLAMA SUÇUNUN AŞAMALARI

Kara para aklama süreci, üç temel aşamaya ayrılmıştır: Yerleştirme, Katmanlama ve Entegrasyon.

A) Yerleştirme (Placement): Kara para aklama sürecinin ilk aşaması olan yerleştirme, suç faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin başka bir biçime dönüştürülerek mülkiyetinin değiştirilmesini ifade eder. Bu aşamada, genellikle büyük miktarlardaki nakit paralar, daha küçük tutarlara bölünerek finansal sisteme dâhil edilir. Bu yöntemde yatırılan fonlar sıkça, raporlama sınırının altında işlemler yapılarak hızlı bir şekilde çekilmektedir. Çoğu ülkede nakit işlemleri için belirli bir tavan olmamakla birlikte, suçlular bu yöntemi yaygın bir şekilde kullanmaktadır. Yerleştirme aşamasında dikkat çeken özelliklerden biri, hızlı ve sık işlem yapılmasıdır. Bu sayede, paranın kaynağının izlenmesi zorlaştırılmaktadır.

B) Katmanlama (Layering): Katmanlama aşaması, yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirin kaynağının gizlenmesi amacıyla çeşitli finansal işlemlerle gerçekleştirilir. Bu süreçte, bir dizi karmaşık işlem uygulanarak, elde edilen gelirlerin kaynağını tespit etmek zor hale getirilir. Örneğin, hisse senedi ve tahvil yatırımları gibi yatırım araçları kullanılabilir. Elektronik para transferleri, bu paraların satın alan kurumlar ile aracılara aktarılması da kara para aklamanın yaygın yöntemleri arasında yer alır. Katmanlama aşaması, paranın izini kaybettirmek ve denetimleri atlatmak için kritik bir süreçtir.

C) Entegrasyon (Integration): Entegrasyon aşaması, yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin yasal hale getirilmesi sürecini içerir. Bu süreçte aklanan para, ekonomiye yeniden entegre edilir. Örneğin, aklanan paralarla mal, araba, iş yeri veya gayrimenkul satın almak gibi işlemler, bu aşamada gerçekleştirilen yasal işlemlere örnek olarak gösterilebilir. Kara paranın sermaye piyasasına girişi için başlıca araç, bankacılık sistemi olsa da, finans kurumlarının nakit almayı reddetmesi nedeniyle kara para aklama genellikle katmanlama ve entegrasyon aşamalarında yoğunlaşmaktadır. Entegrasyon, kara paranın yasallaştırılması ve ekonomik sisteme dâhil edilmesi açısından son derece önemli bir aşamadır. (Hajiyen, 2023: 51)

Bu aşamaların her biri, kara para aklama suçunun niteliğini ve karmaşıklığını artırmakta; aynı zamanda suçun önlenmesi ve takibi için gereken önlemlerin geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, yasalar ve uluslararası düzenlemeler, bu aşamaların her birine yönelik etkili stratejiler geliştirilmesine odaklanmaktadır.

3.DİJİTAL TEKNOLOJİ

Dijital teknoloji, verileri genellikle sıfır ve bir şeklinde işleyip saklayan çeşitli teknolojileri kapsamaktadır. Bu teknolojiler arasında bilgisayarlar, internet, akıllı telefonlar, akıllı saatler, navigasyon sistemleri ve dijital iletişim cihazları gibi birçok veri tabanlı cihaz ve hizmet yer alır. Dijital teknoloji, iletişimden çalışma şekillerine, alışverişten eğlenceye, hatta yaşam tarzımıza kadar köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu teknolojiler, bilgiye hızlı ve kolay erişim sağlayarak çeşitli endüstrilerde verimlilik ve üretimi artırmıştır. Ayrıca bilgi ve bilginin paylaşımını kolaylaştırarak inovasyon ve yaratıcılığı desteklemiş; toplum, ekonomi ve insan kültürü üzerinde derin etkiler bırakmıştır. (<https://mupra.ir/blog>)

Günümüzde dijital cihazların, iletişim araçlarının ve teknolojinin kullanımı o kadar yaygın hale gelmiştir ki, temel bilgilere sahip olmayan ve bu konularda eğitim almayan bir kişi, okuma yazma bilmeyen biriyle eşdeğer kabul edilebilir. Bu durum, kişinin günlük yaşamında birçok sorunla karşılaşmasına neden olmaktadır. Dijital teknolojiler, insanlığa hizmet eden birçok alan arasında yer alır. İletişimi kolaylaştıran internet, cep telefonları ve sosyal ağlar, hızlı ve etkili iletişim olanakları sunarak insan ilişkilerini geliştirir.

Eğitim alanında, dijital teknoloji, kaynaklara ve içeriklere erişimi kolaylaştırarak her zaman ve her yerde öğrenme imkanı sağlar. Sağlık alanında ise su kirliliği izleme sistemleri, aktivite takip cihazları ve dijital tıbbi teknolojiler, bireylerin sağlık durumlarını en iyi şekilde yönetmelerine katkı sağlar. İş dünyasında dijital teknoloji, yeni iş fırsatları yaratma, şirket performansını artırma, süreçleri izleme ve maliyetleri düşürme konularında büyük bir rol oynar. Bunlar, dijital teknolojinin insanlığa sunduğu hizmet ve yardımların sadece birkaç örneğidir.

Bahsedilen açıklamalara göre, dijital dünya her ne kadar insan yaşamının her alanında etkili olsa da bu makale, özellikle çeşitli ekonomi, bankacılık ve finans konularında dijital teknolojilere odaklanmaktadır. Bu kapsamda; bilgi işleme, kripto para birimleri, siber güvenlik, blockchain teknolojisi, elektronik ödemeler, elektronik ticaret, para transferi, krediler ve banka belgeleri gibi konuların yanı sıra, kara para aklama sürecinin dijital yöntemlerle tespiti ve izlenmesi gibi konulara kısaca değineceğiz.

Dijital teknolojinin ekonomik ve finansal alanlardaki etkileri oldukça geniştir. Bu bölümde, dijital teknolojilerin bankacılık sistemine, ticaretin dijitalleşmesine ve kripto para birimlerine olan katkıları ele alınacaktır.

A) Bankacılık ve Finans Sektörü: Dijital bankacılık, geleneksel bankacılığa göre daha hızlı ve verimli hizmetler sunmaktadır. İnternet bankacılığı ve mobil uygulamalar sayesinde, kullanıcılar hesaplarını anlık olarak yönetebilir, ödemelerini yapabilir ve finansal işlemlerini gerçekleştirebilir. Bu durum, bankacılık işlemlerinin daha az zaman ve maliyetle yapılmasını sağlamaktadır.

B) Elektronik Ticaret: Dijital teknolojiler, e-ticaretin yaygınlaşmasını destekleyerek, tüketicilerin ürün ve hizmetlere daha kolay erişmesini sağlamıştır. Online mağazalar, ürün karşılaştırmaları ve kullanıcı yorumları, alışveriş deneyimini iyileştirerek, tüketici davranışlarını değiştirmiştir.

C) Kripto Para Birimleri: Kripto para birimleri, dijital teknolojilerin en yenilikçi örneklerinden biridir. Blockchain teknolojisi üzerinde çalışan bu para birimleri, merkezi otoritelere bağımlı olmadan işlem yapmayı mümkün kılmaktadır. Kripto paralar, yatırım fırsatlarının yanı sıra, yeni finansal sistemlerin de kapısını aralamaktadır.

D) Siber Güvenlik: Dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşması, siber güvenlik tehditlerini de artırmıştır. Finansal bilgilerin güvenliği, dijital ortamda büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, siber güvenlik önlemleri ve uygulamaları, bireylerin ve kurumların dijital dünyadaki güvenliğini sağlamak adına kritik bir rol oynamaktadır.

E) Kara Para Aklama ile Mücadelede Dijital Yöntemler: Dijital teknolojiler, kara para aklama süreçlerinin tespiti ve izlenmesinde de önemli bir araçtır. İşlemlerin dijital ortamda kaydedilmesi ve analiz edilmesi, yasa dışı finansal hareketlerin izlenmesini kolaylaştırmaktadır. Finansal kurumlar, çeşitli yazılımlar ve algoritmalar kullanarak şüpheli işlemleri tespit edebilmekte ve yasaların gerektirdiği bildirimleri zamanında gerçekleştirebilmektedir.

Sonuç olarak, dijital teknolojiler, ekonomik ve finansal alanlarda devrim niteliğinde değişikliklere yol açmakta; bu değişiklikler, toplumun tüm katmanlarını etkilemektedir. Dijitalleşme, sadece ekonomik verimliliği artırmakla kalmayıp,

aynı zamanda sosyal etkileşimleri ve bireylerin yaşam kalitesini de yükseltmektedir.

3.1.BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİ

Blockchain teknolojisi, işlemlerin kayıtlarını "bloklar" halinde saklayarak ve eşten eşe (peer-to-peer) bağlantıyla "Node" adlı düğümlerden oluşan bir ağda, "Zincir" adı verilen bir veri tabanı biçiminde sunan bir yapıdır. Bu bütünlük, "Dijital Defter" olarak adlandırılır. Blockchain'i basit bir şekilde tanımlamak gerekirse, onu uzun bir veri zinciri olarak düşünebiliriz. Bu veriler aslında ağda gerçekleşen işlemlerden gelir. İşlemler, blok adı verilen paketlerde tutulur ve her blok tamamlandıktan ve doğrulandıktan sonra zincirin sonuna eklenir. Bu blok zinciri yapısı, ağın düğümlerinde depolanır. Düğümler, tüm ağ verilerinin saklanmasını sağlayan bilgisayarlardır ve her biri tüm verilerin bir kopyasını barındırır. (<https://nobitex.ir/mag/blockchain>)

Bir blok zincirinde veriye erişildiğinde veya değiştirildiğinde, bu veriler, diğer işlemlerle birlikte bir "blok" içinde saklanır. Saklanan bu işlemler, benzersiz ve değişmez karmalar kullanılarak şifrelenir. Yeni veri blokları, önceki blokların üzerine yazılmaz; bunun yerine bu bloklar birbiriyle "zincirlenir", bu da herhangi bir değişikliğin takibini mümkün kılar. Bu şifrelenmiş veri blokları kalıcı şekilde birbirine bağlanır ve işlem sırası ile sürekli olarak kaydedilir. Bu yöntem, blok zincirinin geçmiş sürümlerinin izlenmesine olanak sağlayan eksiksiz bir denetim geçmişi oluşturur.

Ağa yeni veriler eklendiğinde, çoğu düğüm bu verilerin meşruiyetini doğrulamak için fikir birliği mekanizmaları veya ekonomik teşviklere dayanır. Fikir birliğine ulaşıldığında yeni bir blok oluşturulur ve zincire eklenir. Ardından, tüm düğümler blockchain defterini güncellemek üzere senkronize edilir. Halka açık bir blockchain ağında, bir işlemin meşruiyetini ilk doğrulayan düğüm ekonomik bir ödül alır. Bu süreç "madencilik" olarak adlandırılır.

Blockchain teknolojisinin nasıl işlediğini anlamanızı kolaylaştıracak bir senaryo düşünelim: Birisinin ikinci el piyasasından konser bileti almayı planladığını varsayalım. Daha önce sahte bir biletle dolandırılan bu kişi, son yıllarda popüler hale gelen blockchain tabanlı merkeziyetsiz bilet değişim platformlarından birini kullanmayı tercih eder. Bu platformlarda her bilet, gerçek bir kişiye bağlı olarak benzersiz ve doğrulanabilir bir kimlikle tanımlanır. Konser katılımcısı bileti almadan önce, ağdaki birçok düğüm satıcının güvenilirliğini kontrol eder ve biletin

geçerliliği onaylanır. Sonuç olarak, bileti satın alır ve konserin keyfini çıkarır. (Carson, 2024: 2)

Blockchain teknolojileri, gelecekte finans sektörü üzerinde derin etkiler yaratabilecek yeni dijital ekonomi için bir altyapı sağlayıcı olarak nitelendirilebilir. Bu teknolojinin uygulanmasıyla birlikte, halkın finans ve muhasebe verilerine güveninin önemli ölçüde artması beklenmektedir. Ayrıca, mali tablolarla ilgili bazı taleplerin bağımsız denetim hizmetine ihtiyaç duyulmaksızın kabul edileceği tahmin edilmektedir. Genel anlamda, blockchain teknolojisi muhasebe, denetim ve mali ilke ve kurallardaki mevcut sınırlamaların bir kısmını ortadan kaldırarak bu mesleklerin kamu nezdindeki güvenilirliğini artıracaktır. (Sedighian ve diğerleri, 2020: 49)

Blockchain teknolojisinin temel unsurlarından biri kripto para birimleridir. Kripto para birimleri, bu teknolojiye dayalı olarak geliştirilen ve şifreleme algoritmaları kullanılarak, finansal ve bankacılık araçlarına gereksinim duymaksızın bireyler arasında mal ve bilgi transferi sağlayan dijital para birimleridir. En tanınmış kripto para birimleri arasında Bitcoin, Ethereum, Ripple ve Litecoin yer almaktadır.

Blockchain teknolojisinin sunduğu bu yenilikler, finans sektöründe şeffaflık, güvenlik ve verimlilik sağlarken, aynı zamanda yeni iş modellerinin ve fırsatların da kapısını aralamaktadır.

3.2. ELEKTRONİK TİCARET

Elektronik ticaret (e-ticaret), 1960'ların ortalarında tüketicilerin ATM'lerden para çekip kredi kartlarıyla alışveriş yapmaya başlamasıyla gündeme gelmiştir. 1990'ların başında internet tabanlı teknolojilerin gelişmesinden önce, büyük şirketler kendi aralarında ticari bilgi alışverişi sağlamak amacıyla belirli, sınırlı ve standartlaştırılmış iletişime sahip bilgisayar ağları kurmaya başladılar. Bu süreç, Elektronik Veri Değişimi (EDI) olarak adlandırıldı. O yıllarda e-ticaret, elektronik veri alışverişi ile eşanlamlıydı. İnternetin ve dünya genelindeki ağların yaratılıp geliştirilmesi, e-ticaretin altyapılarını ve uygulamalarını geliştirmeye büyük olanaklar sağladı. Uzmanlara göre, bilgi teknolojisindeki bu atılım üç dönemden geçmiştir ve şu anda üçüncü dönemindedir:

1955-1974: Elektronik Veri İşleme Çağı (EDP)

1975-1994: Yönetim Bilişim Sistemleri (MIS) Çağı

1995-2014: İnternet Çağı

Her yirmi yılda bir, o dönemin bilişim teknolojileri, elektronik iş imkanları sunarak önemli değişimlere yol açmıştır. İlk yirmi yılda ATM makineleri ve kredi kartları tanıtılmışken, sonraki dönemde elektronik veri alışverişi, uluslararası bankacılık sistemi (SWIFT) ve elektronik para transferi gibi yenilikler kullanıma girmiştir. Ancak internetin ve ticari uygulamalarının gelişimi, bu süreçte köklü bir değişiklik yaparak e-ticaretin evriminde geleneksel e-ticaret ile internet tabanlı tür arasında ayırt edilebilir bir fark ortaya çıkarmıştır. (Zeraati, 2016: 3)

E-ticaret, genç olmasına rağmen küresel düzeyde tanınıyor ve son yıllarda hızla artan, öngörülemeyen bir büyüme sergiliyor. Bu olağanüstü büyüme, internetin bir araç olarak kullanılmasının sonucudur. Ancak, e-ticaret yalnızca belirli göstergeler ya da ülkelerde kurulup yaygınlaşmaktadır (Şimşek ve Yay, 2023: 37). Örneğin, 1997'de seyahat ve turizm sektörü sanal satışların yüzde 27 ila 97'sini gerçekleştirmiştir. Pizza Hub, çevrimiçi ödemelerde kredi kabul eden ilk firmalardan biri olarak dikkat çekmiştir. 1994 yazında e-ticaret bölümleri olan PizzaNet'i başlattılar. Başlangıçta bu teknoloji yavaş ve hantaldı, ancak e-ticaret alanında öncü olmaları rekabet avantajı sağlamalarını mümkün kıldı. Kredi kartıyla çevrimiçi ödemenin basitleştirilmesine de katkıda bulundular.

Benzer bir durum, Bitcoin ve diğer altcoin işlemleri için de geçerlidir. Perakendeciler, Orastock ve dijital para birimlerini benimseyen diğer şirketler, erken hareket etmenin avantajını elde edeceklerdir. Pareto Network'ün kurucu ortağı Ted Lanfer, kripto para konusunda gayri resmi bir bilgi kaynağı olarak şöyle demektedir: “Büyük bir perakendeci yeni bir ödeme yöntemini kabul ettiğinde, bu yeni paraya olan talep ve kabul oranı artar.” (Jozdani ve Mozaffari, 2019: 3)

E-ticaret, teknolojinin ve internetin gelişimiyle birlikte büyük bir evrim geçirmiştir ve günümüzde de sürekli olarak değişim göstermektedir. Bu değişimler, tüketici alışkanlıklarından ticari stratejilere kadar geniş bir yelpazeyi etkilemektedir. Özellikle dijital para birimlerinin kabulü, e-ticaretin geleceğinde önemli bir rol oynamaya devam edecektir (Şimşek ve Yay, 2022: 217).

3.3.ELEKTRONİK BANKACILIK

Elektronik bankacılık, 1960'larda bilgisayar ağları üzerinde para ve finansal bilgilerin aktarımı olarak başladı. Zamanla bu hizmetler, müşterilere yaygın bir şekilde sunulabilir hale gelerek hızlı ve kolay işlem yapma, maliyetleri düşürme,

finansal bilgilere daha iyi erişim ve gelişmiş güvenlik gibi önemli avantajlar sağladı. Dijital bankacılık, küresel ekonominin temel bir unsuru olarak, işlemler ve finansal yönetim için vazgeçilmez bir araç haline geldi. Neredeyse tüm geleneksel banka işlemlerinin kolay ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanıyarak bankalara maliyet avantajı sunarken, müşterilere de zaman ve mekân açısından esneklik kazandırıyor.

Finansal piyasalar, para sahipliği ve hareketlerini giderek elektronik platformlara kaydırırken, günlük yaşamda para transferleri, ödemeler, kredi kartı işlemleri ve ticari faaliyetler dijital ortama taşınıyor. Müşterilerin dijital bankacılık hizmetlerine talebi artarken, bu durum hem bireysel hem de kurumsal açıdan bu hizmetlerin artan önemini gözler önüne seriyor.

Dijital bankacılık hizmetleri, banka dağıtım kanalları vasıtasıyla finansal tüketicilerin bankacılık işlemlerini gerçekleştirmelerine imkân tanımaktadır. Dijital teknoloji uygulamaları, finansal teknolojiler (fintek) kurumları ve bankalar arasında bir rekabet ortamı yaratmakta ve bu ortam, dijital bankacılığın gelişiminin hızlanmasını tetiklemektedir. Bu bağlamda dijital bankacılık, her türlü bankacılık hizmetini, banka şubesine gitmeye gerek kalmadan telefon, bilgisayar, tablet veya televizyon aracılığıyla müşterilere ulaştırmaktadır. Ayrıca müşteriler, otomatik vezne makineleri (ATM) ile de şubede yapılmakta olan işlemlerin birçoğunu gerçekleştirebilmektedir.

Dünya genelinde sıklıkla kullanılan dijital bankacılık hizmetleri, şu başlıklar altında toplanabilir:

ATM Bankacılığı Hizmetleri

Telefon Bankacılığı Hizmetleri

İnternet Bankacılığı Hizmetleri

Mobil Bankacılık Hizmetleri

POS (Point of Sale - Satış Noktası) Hizmetleri

Televizyon Bankacılığı Hizmetleri

Ev ve Ofis Bankacılığı Hizmetleri (İslamoğlu ve Bayrak, 2022: 404)

Elektronik bankacılık, finansal hizmetlerin daha erişilebilir ve kullanışlı hale gelmesini sağlarken, dijital dönüşümün etkisiyle bankacılık alanında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu süreç, müşteri deneyimini iyileştirmekle kalmayıp, aynı zamanda bankaların operasyonel verimliliğini artırmaya da katkı sağlamaktadır. Dijital bankacılığın sunduğu çeşitli hizmetler, finansal okuryazarlığı artırarak bireylerin ve kurumların finansal yönetim becerilerini güçlendirmektedir.

4.ELEKTRONİK KARA PARA AKLAMA

Elektronik kara para aklama, finansal ve bilgisayar platformlarıyla şekillenen bir olgudur. Finansal platform, para değişim süreçlerinin en büyük sembolü olarak, finansal kurumlar ile hem bireylerin hem de tüzel kişilerin ilişkilerini içerir. Bilgisayar platformu ise bu finansal süreçlerin dijital alanda gerçekleştirilmesine kolaylaştırıcı ve dönüştürücü katkılar sağlar. Bu iki platform arasındaki entegrasyon o kadar derindir ki, hiçbir suç faaliyeti bu kadar elverişli ve kapsamlı bir zemine sahip değildir. Bu durum, kara para aklamayı tek bir bütün haline getirir ve finansal işlemler ile bilgisayar aktiviteleri bağlamında geniş bir ölçeği temsil eder.

Dijitalleşmenin getirdiği bu değişimle, bankacılık işlemleri geçmişe oranla hem daha hızlı hem de daha basit bir hale gelmiştir. Bu doğal süreç, finans ve bankacılık faaliyetlerinin arka planda kalmasına, hatta karanlıkta kalmasına neden olmaktadır. Müşteri ile kurum arasındaki kişisel etkileşimin ortadan kalkması, hangi kişinin hesabı kontrol ettiğini ve iş performansının neyle doğrulandığını anlamayı zorlaştırmaktadır.

Finansal kurumlar genellikle sadece belirli bir hesaba belirli bir zamanda erişim sağlanabileceğini saptayabilir. Banka, erişimin sanal hesap sahibi tarafından gerçekleştiğini belirleyebilse de, müşterinin işlemi hangi konumda gerçekleştirdiğini tespit etmenin bir yolu yoktur. Elektronikleşmenin bir sonucu olarak, bankalar ve finansal kuruluşlar siber uzayda anonimlik ve gizlilik ilkelerine karşı duyarlı davranmakta pek istekli değildir; çünkü bu tür bir platform, onların anayasasına ve kâr elde etme amacına oldukça uygundur. Ancak, müşteri ile banka arasındaki bu etkileşim, geniş ve derinlemesine risklerin ortaya çıkmasına neden olarak banka denetimi için bile zorluk yaratmaktadır. Bu bağlamda, uygulamada iki tür riskten bahsedilebilir. Bunlar risk alma yani fırsatları araştırmak için harekete geçme ihtimaline karşı risklerle yüzleşme ve dış etkenlerden gelen tehditlerle karşılaşma olasılığıdır. Her iki senaryoda da temel bir problem ortaya çıkar: Gözlemcinin, durumun netleşmesini beklemeden harekete geçmesi gerekir. Riskin

kendisi ile risk farkındalığını birbirinden ayırmak gereksizdir çünkü farkındalığın yokluğu, belirsizliğin özünde bulunur. Gözlemci durumu anlamlandırır ve ardından belirsizliği tehlikeye çeviren bir tür entelektüel yapı geliştirir. Risk somut olarak ifade edilebilen bir olguyken, belirsizlik ise bilinmeyen ve anlaşılamayan soyut bir ruh hali olarak karşımıza çıkar (Abdullahi Ghafarakhi ve diğerleri, 2022: 394).

Elektronik kara para aklama, finansal sistemin dijitalleşmesi ile birlikte daha karmaşık ve zorlayıcı bir hale gelmiştir. Bu durum, hem finansal kuruluşlar hem de düzenleyici otoriteler için yeni riskler ve zorluklar yaratmaktadır. Anonimlik ve gizlilik ilkeleri, kara para aklama gibi suç faaliyetlerine zemin hazırlamakta ve bu durum, finansal sistemin güvenilirliğini tehdit etmektedir. Bu nedenle, finansal kurumların risk yönetimi ve denetim süreçlerini güçlendirmesi, siber güvenlik önlemlerini artırması ve kara para aklamaya karşı etkin stratejiler geliştirmesi hayati önem taşımaktadır.

5.KARA PARA AKLAMA SUÇUNUN DİJİTAL TEKNOLOJİ YARDIMIYLA ÖNLENMESİ VE TAKİBİ

Mali ve ekonomik alanlardaki yeni dijital teknolojiler, kara para aklamanın tespitinde ve bu suçla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, dijital teknolojilerin çift yönlü bir etkiye sahip olduğunu unutmamak gerekir. Bu teknolojiler, ekonomik suçlar ve yolsuzlukla mücadelede etkili olabilirken, büyük mali krizlerin ve ulusal veya uluslararası yolsuzlukların önünde durmakta da yardımcı olabilmektedir. Bununla birlikte, mali ve ticari kuruluşlarda yolsuzluklara yol açabilecek ve sınırötesi organize suçlar arasında yer alabilecek potansiyellere de sahiptir. Mali yolsuzluk ve kara para aklama, yöntemi elektronik veya geleneksel olsun, suçun niteliği ve cezası üzerinde bir değişikliğe neden olmaz.

Geleneksel ve modern kara para aklama yöntemlerinin karşılaştırılmasına bakacak olursak, geleneksel yöntemde yer alan "değiştirme aşaması" ilk aşama olarak karşımıza çıkıyor. Bu aşamada, nakit paranın fiziki olarak taşınması önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Kullanılan temel yöntemler arasında, suç veya suç faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin yerel bankalara ya da diğer finansal kuruluşlara yatırılması, yabancı bankalara aktarılması, değerli varlıkların satın alınması veya suç gelirlerinin restoran, otel ve kumarhaneler gibi yerlerde kullanılarak legal görünen kazanç haline getirilmesi bulunmaktadır.

Elektronik kara para aklama sürecinde, suç gelirlerini dönüştürmek amacıyla suçlular elektronik para ve akıllı kartlar kullanarak bu gelirleri anonimlik sağlayan

bir yapıya dönüştürebilir. Bu elektronik paralar, tekrar el değiştirmeden önce döviz veya değerli eşyalar almak için kullanılabilir ve böylece kirli paranın yerini elektronik para alır. Bu özellikleri sayesinde, sınır ötesi para transferlerinde veya yüz yüze işlem gereksinimlerinde avantaj sağlar. Elektronik para şeklindeki suç gelirleri kolaylıkla sınır ötesine aktarılabilir ya da bunlarla lüks mallar ve döviz satın alınabilir. Elektronik kara para aklamanın bu yöntemi, geleneksel yöntemlere kıyasla en büyük avantajlarından biri olarak yüz yüze işlemlerin ve kimlik gizliliğinin korunmasını sağlamaktadır. (Habibzadeh ve Mirmejidi, 2011: 38).

Yukarıdaki tanımlara göre, elektronik mali suçlar, faaliyetlerin kaynağının kasıtlı olarak gizlenmesi, hileli mali işlemlerin ve siber uzay mekanizmalarının suçlular tarafından kötüye kullanılmasını içerdiğinden, bu tür suçlarla mücadele etmek ve suçu kanıtlamak çoğu zaman görünür bir etki yaratmadan mümkün olan en kısa sürede zordur, hatta bazen imkânsız hale gelir. Bu noktada, başta ekonomi bilimi ve kara para aklama gibi mali suçlar olmak üzere çeşitli alanlarda diğer bilimlerin desteğini sağlayabilen en önemli araçlardan biri Makine Öğrenimi (ML)'dir.

Kute ve diğerleri, kara para aklama tespiti için Rastgele Orman, K-ortalama Kümeleme ve Destek Vektör Makineleri gibi makine öğrenimi algoritmalarının yanında Otomatik Kodlayıcı ve Grafik Evrişim Sinir Ağları gibi derin öğrenme algoritmalarını incelemiştir. Bu algoritmalar, denetimli ve denetimsiz öğrenme yaklaşımlarıyla umut verici sonuçlar elde etmiştir. Ancak, sürekli değişen dolandırıcılık türlerini belirlemekte zorlanmakta ve dolandırıcılık etiketlerinin eksikliği nedeniyle sınırlamalarla karşılaşmaktadır. Zhiyuan Chen'e göre, birçok makine öğrenimi tabanlı yaklaşım, kara para aklama eylemlerinin, meşru finansal işlemlerden farklı davranışlar veya göstergeler sergilediğini varsayar. Denetimsiz anormallik tespit yöntemleri genelde meşru davranışları modellemek ve normdan sapmaları tespit etmek amacıyla kullanılır. Bu yaklaşımlar düşük hatalı pozitif oranlara ve iyi tespit oranlarına sahip olsa da, kara para aklamanın belirsiz doğası ve yasa dışı işlemlerin meşru işlemlere göre nadir olmasından kaynaklanan kusurlu etiketleme nedeniyle yazarlar, bu sonuçların gerçek dünya senaryolarında tekrarlanabilirliği konusunda şüphe duymaktadır. Bu zorluklara rağmen, kara para aklama tespitine yönelik algoritmaların geliştirilmesine yönelik son araştırmalar umut verici doğruluk tahminleri ortaya koymaktadır. (Pan, 2022: 2)

Daha önce belirttiğimiz gibi, yapay zekâ, makine öğrenimi, veri analizi, sinir ağları ve blockchain algoritmaları gibi çeşitli teknolojiler, şüpheli ve yaygın kara para aklama faaliyetlerinin tespit edilmesi ve önlenmesi amacıyla kullanılabilir. Bu teknolojiler, finansal işlemlerdeki olağandışı ve şüpheli kalıpları otomatik olarak

belirleyebilir ve düzenleyici kurumlardan gerekli önlemlerin alınmasını talep edebilir. Dijital teknolojilerin etkin bir şekilde kullanılması, kara para aklama ile mücadelede önemli bir avantaj sağlayabilirken, bu tür suçların önlenmesi ve takibi için sürekli olarak güncellenen yöntemler ve stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, teknoloji ve veri analizi, mali suçlarla mücadelede giderek daha kritik bir rol oynamaktadır.

6.DİJİTAL TEKNOLOJİNİN YARDIMIYLA KARA PARA AKLAMA SUÇUYLA MÜCADELE

Kara para aklamayı düzenleyen pek çok uluslararası, bölgesel ve yerel yasa, yönerge ve düzenleme bulunmaktadır. Örneğin, Avrupa Birliği'nde bankalar ve sigorta şirketleri için Müşteriyi Tanı (KYC) doğrulaması, yüksek riskli ülkelere yönelik işlemlerin izlenmesi ve tanımlanması ile korunmasız siyasi kişilerin belirlenmesi gibi sorumluluklar içeren kara para aklama veya terörizmin finansmanını önleme yasaları mevcuttur. Şüpheli işlemleri yetkililere bildirmek gibi uygulamalar da bulunmaktadır.

Dünya genelinde kara para aklama ve mali dolandırıcılıkla mücadeleye yardımcı olmak amacıyla Mali İstihbarat Birimleri kurulmuştur. Bu birimler, bankaların şüpheli faaliyet raporlarını analiz eder ve vergi daireleri, gümrükler, savcılar veya suç soruşturmacılarına bildirip bildirmeyeceklerine karar verir. Mali Eylem Görev Gücü (FATF), küresel mali sistemi terörizmin finansmanı ve kara para aklamaya karşı korumak için politikalar geliştiren ve teşvik eden bağımsız bir uluslararası organdır. Kurum, küresel kara para aklama (AML) ve terörle mücadele finansmanı standartları için uluslararası alanda kabul gören çeşitli öneriler geliştirmiştir. Her ülkenin kendi risklerini tanımlayarak uygun politikalar oluşturması gereklidir. Kara para aklama, terörün finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının izlenmesi; finans sektörüne yönelik önleyici tedbirlerin uygulanması ve ilgili kurumlara belirli yetki ve sorumluluklar verilmesi gerekmektedir.

Gerçek faydalanıcı bilgilerinin şeffaflığını ve ulaşılabilirliğini artırmak, uluslararası koordinasyonu ve işbirliğini kolaylaştırmak önemli hedeflerdir. 180 ülkenin desteklediği 40 öneri bulunmaktadır. FATF, bu standartları Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler, bölgesel kuruluşlar ve Dünya Bankası ile iş birliği içerisinde sürekli olarak gözden geçirmektedir. Yıllık incelemeler, FATF'in kara para aklama ile ilgili ortaya çıkan sorunları çözmesine, belirsiz kuralları netleştirmesine ve standartların küresel mali dolandırıcılıkla mücadelede etkin olmasını sağlamasına yardımcı olur. Bölgelere özgü rehberlik sağlamak amacıyla belirlenen bölgesel ilke

ve yönergeler, aynı zamanda belli bir evrensellik taşımaktadır. Örneğin, Japon Yapay Zeka Derneği'nin Etik Kuralları, daha sonra ABD Senatosu İstihbarat Komitesi tarafından federal algoritmik denetim için onaylanan bir teklife öncülük etti. Bu raporun onaylanmasının amacı, tarafsız karar almayı sağlamaktı. Ayrıca, Avrupa Birliği (AB), üye ülkelerde ve AB vatandaşlarına yönelik verileri yöneten diğer tüm kuruluşlarda yapay zekanın kullanımını kontrol etmek amacıyla Genel Veri Koruma Yönetmeliği'ni oluşturdu.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi yapay zekayı yöneten uluslararası ve bölgesel kuruluşlar ile Yapay Zeka Üst Düzey Uzman Grubu (AI HLEG), yapay zekanın etiği ve güvenilirliğine odaklanan ilkeler geliştirmek için işbirliği yapıyor. OECD, yapay zekanın düzenlenmesine yönelik ilkeler geliştirdi ve bu ilkeler daha sonra G20 üyeleri tarafından da kabul edildi. Avrupa Birliği'nin yetki alanı altında çalışan AI HLEG, güvenilir yapay zeka için etik kurallar oluşturdu. Bu iki kuruluşun odaklandığı ilkeler arasında sağlık ve güvenlik, şeffaflık, gizlilik ve veri yönetimi, insan katılımı ve gözetimi, hesap verebilirlik ve sosyal ile çevresel refah bulunmaktadır.

Günümüzde, nakitsiz ödemeleri, sanal para birimlerini ve çevrimiçi kitlesel fonlama platformlarını destekleyen finansal çözüm sistemleri işletilmekte ve geliştirilmektedir. Asıl zorluk ise, AML uyumluluğu programlarına milyonlarca dolar harcanması ve bu hizmetlerin maliyetli hale gelmesidir. Bu nedenle, finansal analistler ve geliştiriciler bu tür gelişmelerle ilgili maliyetleri düzenlemeye odaklanıyor. Örneğin, kara para aklamayı mücadele (AML) büyük ölçüde Müşterini Tanı (KYC) ve Müşteri Durum Tespiti (CDD) uyumluluğuna dayanır, bu da bankaların etkili veri toplama yöntemlerine yatırım yapmalarını gerektirir. Düzenleyici teknoloji şirketleri (RegTech), kara para aklamayı önlemeyi hedefleyen gelecek vaat eden unsurlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. RegTech, mali suçlarla mücadelede uyum programları için KYC ve veri analitiği gibi çözümler geliştirmeye odaklanmıştır. Artan kaçakçılık yolları ve gelişmiş kara para aklama teknikleri karşısında, RegTech'in gerçek hak sahiplerinin tespit edilmesine ve AML süreçlerinin güçlendirilmesine katkıda bulunması bekleniyor. Bu nedenle, RegTech mali düzenleyicilerin tavsiyelerine uyulmasına ve kara para aklama sorunlarıyla etkili bir şekilde baş edilmesine yardımcı olur. (Alhajeri and Alhashem, 2023: 294)

Mahkemede açılan en dikkat çekici dava, 42 yaşındaki Jian Wen'e karşı açılan davaydı. Bu dava, İngiliz yetkililerin tarihin en büyük dijital para birimi ele geçirmesine yol açtı. Dijital para birimlerinin izlenmesi, kara para aklamanın daha

etkili bir şekilde tespit edilmesine ve mali suçluların yakalanmasına önemli katkı sağlıyor. Davanın kısa öyküsü şu şekildeydi: Jian Wen, milyonlarca sterlin değerinde evler ve binlerce sterlinlik mücevher elde eden bir suç çetesiyle ilişkilendirildiğinde, Leeds'de bir Çin restoranının üstündeki bir dairede yaşıyordu. Savcı Andrew Penhale, Kraliyet Savcılık Servisi'nin (CPS) Ciddi Ekonomik ve Organize Suçlar ile Uluslararası Direktörlük (SEOCID) bünyesindeki Bölgesel ve Galler Birimi'nin Başkanı olarak, Bitcoin'lerin kökeni hakkında herhangi bir yasal kanıt bulunmadığını ve bu durumun Çin'deki bir yatırım dolandırıcılığına bağlandığını ifade etti. Wen'in hayat tarzı, belirgin bir şekilde değişmişti. 2017'de, Londra'nın kuzeyinde altı odalı bir eve taşındı ve aylık 17.000 £'dan fazla kira ödedi; bu süreçte oğlu özel bir okula gidiyor, Londra'nın en prestijli bölgelerinden birinde mülk satın alıyor, uluslararası seyahatler yapıyor ve mücevher alıyordu. Zürih'te gerçekleşen ve onbinlerce sterlin değerindeki olay, CPS'in ilgisini ve şüphesini çekmişti. Wen'deki Southwark Kraliyet Mahkemesi'nde kara para aklama suçundan hüküm giyen Andrew Penhale, Bitcoin ve diğer dijital para birimlerinin organize suçlular tarafından varlıkları gizlemek ve transfer etmek için daha fazla kullanıldığına dikkat çekti. Ayrıca, dolandırıcıların suç davranışlarından faydalanmasına olanak sağlandığını belirtti. Tutuklama kararı verilen bir baş şüpheli daha bulunuyor. Son olarak mahkeme, Jian Wen'i de mahkûm etti. (<https://www.perspectivemedia.com>)

Tüm dijital işlemler, sanal defterlerde saklanarak denetim ve inceleme için durumu netleştirmede büyük önem taşır. Bitcoin işlemleri blockchain ağına kaydedildiği için herkese açıktır. Bu sayede blockchain, işlemleri daha şeffaf ve izlenebilir kılar. Bu özellik, dijital para birimleri ile kara para aklama olasılığını azaltarak Bitcoin'in bu mücadelede etkili bir araç olmasını sağlayabilir. Blockchain ağında gerçekleştirilen her Bitcoin işlemi, bir Bitcoin adresi ile ilişkilendirilir. Bu durum, işlemlerin izlenebilir ve tanımlanabilir olmasını sağlar; böylece her adresin finansal hareket geçmişi kontrol edilebilir. Bu özelliğin, kara para aklama faaliyetlerinin tespitinde de etkili olabileceğini belirtmek önemlidir. (<https://hamipardakht.com/the-role-of-bitcoin-in-combating-money-laundering>)

7.SONUÇ

Kara para aklamayla mücadele, karmaşık, gizli ve genellikle maliyetli bir süreçtir. Araştırmacılar ve hukuk uzmanlarının bu suçu tespit etmek ve önlemek amacıyla gelişmiş teknolojiler kullanması gerekmektedir. Bu süreçteki karmaşıklık ve gizlilik, kara para aklamaya karşı verilen mücadeleyi devam eden bir zorluk haline getiriyor.

Genel olarak, ulusal ve uluslararası yasa ihlalleri ile belirli idari güvencelerin eksikliği, kara para aklama suçunun temelini oluşturmaktadır. Bu sorun, çoğunlukla ülkelerin kara para aklama suçunu değerlendirirken ve takip ederken kendi iç ve ulusal yasalarına dayanmasından kaynaklanmaktadır. Kara para aklamamanın ulusötesi ve organize bir suç olmasına rağmen, bu suçla ilgilenecek bağımsız bir uluslararası mahkemenin olmaması da durumun karmaşıklığını artırmaktadır. Yerel ve ulusal mahkemelerde süreçler devam ederken, hakimlerin duruşmaları sırasında çeşitli nedenlerle ihmal olasılığı mevcuttur. Yasaların ihlal edilmesi durumunda doğru uygulama garantisinin bulunmaması, bazı kişi ve kuruluşların kara para aklamayla mücadele yasalarını göz ardı etmelerine veya ihlal etmelerine olanak tanımaktadır ve bu faaliyetleri ceza endişesi olmadan sürdürmelerine yol açmaktadır. Kara para aklamamanın getirdiği mali kazanç son derece cazip olduğu için, suçlular hukuktan ve adaletten kaçabilmek adına adli makamlara ve ilgili yetkililere büyük miktarda rüşvet vermeye isteklidir.

Suçun önlenmesi ve suçla mücadelenin önündeki bir diğer büyük problem, mali yolsuzlukla mücadele alanında uluslararası işbirliğinin yetersizliğidir. Çoğu organize suç, uluslararası ağlar üzerinden gerçekleştiği için, uluslararası yasaların işbirliği ve ülkeler arası koordinasyon eksikliği kara para aklamayla etkin bir mücadeleyi olanaksız kılmaktadır.

Veri aktarımının sanal ağlarda gizli ve özel bir şekilde gerçekleştirilmesi, sorumlu adli mercilerin bu bilgilere ulaşımını ve takibini zor, hatta bazen imkânsız hale getirmektedir. Bu tür faaliyetlerde bulunan kişiler genellikle şifreleme teknolojilerini ve özel ağları gizlice kullanarak önemli verilere erişimi engellemektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu kişilerin daha fazla kazanç sağlamak amacıyla kasıtlı olarak yasa dışı gelirlerini gizlemek için kara para aklamaya başvurusıdır. Ne yazık ki, kara para aklamamanın büyük bir kısmı, uyuşturucu ve insan kaçakçılığından elde edilen gelirlerin gizlenmesi veya aktarılmasıyla ilişkilidir. Bu durum, yasa dışı faaliyetlerden elde edilen yüksek kazançlar nedeniyle suçluları kara para aklama gibi organize suçlara yönlendirmektedir.

Kara para aklamayla mücadele, bu suçun etkili şekilde engellenmesi için daha fazla çaba ve uluslararası işbirliği gerektiren önemli bir küresel meseledir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi büyük uluslararası örgütlerin uygun kaynak ve maliyet ayırarak kara para aklamaya karşı sıkı yasalar geliştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yasaların etkin şekilde uygulanması, mali ağların, ekonomi, bankacılık ve vergi işlemleriyle ilgili dijital verilerin izlenmesi de dâhil olmak üzere

yasaların aşılmasını önleyecek tedbirlerin artırılmasını gerektirir. Bu çabalar, suçluların özgürlüklerini kısıtlayarak yasa dışı ve gayri meşru faaliyetlerini durdurmayı amaçlamaktadır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Abdullahi Qahfarkhi, S. ve diğerleri. (2022) Elektronik Kara Para Aklamanın Önlenmesi: Savunmacı Yaklaşım ve Saldırgan Yaklaşım. Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma Dergisi, Doi: 10,22034/jclc.2021.290298.1510.

Aktan, C. C., & Yay, S. (2016). Organizasyonel Değişimde İki Farklı Kültür: Değişim Kültürü ve Değişime Direnç Kültürü. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 8 (2): 1-16.

Alhajeri, R. & Alhashem, A. (2023) Using Artificial Intelligence to Combat Money Laundering. Intelligent Information Management. Doi:10,4236/iim.2023,154014.

Anichebe, U. (2021) Combating Money Laundering in an Age of Technology and Innovation. <http://dx.doi.org/10, 2139/ssrn.3627681>.

Avani, Sh. (2012). Faydacılık hazcılıkla aynı mıdır?. Philosophical Reflections Quarterly. 2(6). 7-32.

Carson, B., (2024). What is Blockchain?. McKinsey & Company, 2, 1–7.

Coşkun, N. (2004). Kara Paranın Aklanması Suçu. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Bilim Dalı, 12 (3), 229 - 261.

Gara Daghi, M. (2021). Dijital Dönüşüm Nedir ve Gereklikleri Nelerdir? <https://mupra.ir/blog/>.

Ghannad, F. (2008). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Bağlamında Kara Para Aklama. Hukuk ve Politika Araştırması, 10 (24), 176-149.

Gholami, A. & Azadfar, M. (2021) Kara Para Aklamayı Suç Haline Getirmenin Hukuki Temellerinin İncelenmesi. İslami Ekonomik Çalışmalar, Doi:10,30497/ies.2021,75622.

Habibzadeh, M. & Mirmjidi, S. (2011). Kara Para Aklamada Elektronik Bankacılığın Rolü ve Bununla Baş Etme Yöntemleri. Karşılaştırmalı Hukuk Araştırması, 15 (1), 23-43.

Hajiyan, H. (2023). Kara Para Aklama Kavramına ve Aşamalarına Genel Bakış. Ekonomik Yönetim ve Girişimcilik Çalışmaları Üç Aylık Bülten, Doi:10,22034/jmek.2023.397755.1089.

Hashimi, M. & Blandnazar, A. (2020). Kara Para Aklama. Hukuk ve Modern Kanunlar, 2, 60-80.

İslamoğlu, M., & Bayraklı, M. (2022) Dijital Bankacılık Ürünlerinin Sektörün Büyüme Performansı Üzerindeki Etkileri. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, <https://doi.org/10,29106/fesa.1127589>.

İsmail Pour. F. (2021). Hukuki Açından Kara Para Aklama Suçu ve Türleri. <https://lawmingo.com/mag/the-crime-of-money-laundering-and-its-types-from-a-legal-perspective>.

Janipour, K. & Maroufi, M. (2014). Kara Para Aklamanın Suç Sayılması İhtiyacının Analizi. Ceza Hukuku Doktrinleri. Razavi İslami Bilimler Üniversitesi, 6, 127-154.

Jozdani, M. & Mozafari, S. (2019). Elektronik Ticarete Blockchain'in Bir Gerekliklik Olarak Kabulü. Quarterly Journal of New Research Approaches in Management and Accounting, 3(9), 96-88.

Kara Para Aklamayla Mücadelede Bitcoin'in Rolü?. (2023). Ödeme Sponsoru, <https://hamipardakht.com/the-role-of-bitcoin-in-combating-money-laundering>.

Khammamizadeh, F. (2003). Bankalarda ve Finansal Kurumlarda Kara Para Aklamayla Mücadele. Amerika Birleşik Devletleri Terörle Mücadele Kanununa Bakış. Uluslararası Hukuk Hizmetleri Dergisi, Doi:10.22066/cilamag.2003.18031.

Khoini, G. ve diğerleri. (2018). Kara Para Aklamanın Suç Sayılmasında Gecikme. İslam Hukuku ve Hukuk Çalışmaları, 9 (17), 131-156.

Moradi Ghaleh, S. (2022). Dijital Para Birimleri Aracılığıyla Kara Para Aklama (Olgu Analizi ve Uygun Önleyici Tedbirler). Legal Law Research Quarterly, 3 (5), 271-290.

Money Laundering. (2011). University Portal of Iran. <https://www.unp.ir/article/university/marketing/716>.

Mirzaei, A. ve diğerleri. (2023) İran Ticaret Sisteminin Temel Zorluklarına Bir Bakışla Uluslararası Ticaret Sisteminin Kötüye Kullanılmasına Dayalı Kara Para Aklama. *International Studies Quarterly* 20, Doi:10.22034/isj.2023.356787.1894.

Mitsilegas, V. & Vavoula, N. (2016) The Evolving EU Anti-money Laundering regime. Queen Mary University of London, Doi:10.1177/1023263X1602300204.

Miynat, M. , & Duramaz, S. (2013). Kara para Aklama Aracı Olarak Yeni Bir Mali Suç: Siber-Aklama. *Yönetim Ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa*, 1(20), 315 - 325.

Nasiri, S. (2016). Kara Para Aklama ve Bununla Mücadele Etme Yolları. *Modern Araştırma Bilimleri Yaklaşımıyla Uluslararası Muhasebe ve Yönetim Konferansı*, 4, 1-32.

Pan, J. (2022) Deep Set Classifier for Financial Forensics: An Application to Detect Money Laundering. Home Team Science and Technology Agency, Doi: 10.48550/arXiv.2207.07863.

Rezai, G. (2021). Bentham'ın İslami Ceza Politikasına Dayalı Faydacı Yaklaşımı Işığında Kriminalleştirmenin Temellerinin İncelenmesi. *Üç Aylık İki Yasal Bulgu* 1(1), 5-22.

Sedighian ve diğerleri. (2020). Blockchain ve Dijital Para Birimleri. *Yönetim ve Muhasebede Yeni Araştırmalar*, 43, 43-52.

Shashwat, A. (2013) Money Laundering: A Complete Perspective. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2315055>.

Şimşek, H. Z. & Yay, S. (2022), Açımlayıcı Faktör Analizi ve E-Ticaretin Vergilendirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar Üzerinde Etkili Olan Boyutların Belirlenmesi Üzerine Bir Uygulama, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 14 (2): 216–236.

Şimşek, H. Z. & Yay, S. (2023), E-Ticaretin Vergilendirilmesinde Karşılaşılan Sorunların Yapısal Eşitlik Modeli ile Analizi, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 15 (28): 35–60.

Yari, M. (2024). <https://nobitex.ir/mag/blockchain/>.

Yay, S. (2018), Kurumsal İktisat Perspektifinden Mali Kurumlara Güven ve Sosyal Sermaye İlişkisi: Teori ve Uygulama, Süleyman Demirel Üniversitesi.

Yay, S. & Şataf, C. (2018). Yeni Kurumsal İktisat Perspektifinden Sosyal Sermaye. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), 1-11.

Zeraati, N. (2016). *Baştan Sona E-ticaret*. Basiri Yayınları, Tahran: İran.

OPTİMAL VERGİLEME

Prof.Dr. Coşkun Can Aktan’la İyi Bir Vergi Sistemi Tasarımı ve Optimal Vergileme Üzerine Söyleşi*

Ebru KARAŞ¹

Doç. Dr.

Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ebru.cilli@usak.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0625-3722

Son zamanlarda oldukça sık duymaya başladığımız optimal vergileme yaklaşımı nedir?

Öncelikle optimal ve optimalite kavramları ile ilgili olarak bir şeyler söylemek istiyorum. İktisatta optimalite denildiğinde ilk aklımıza gelen Pareto optimumu kavramıdır. İtalyan sosyolog ve iktisatçı Vilfredo Pareto’nun geliştirdiği ilkeye atfen kullanılır. Vilfredo Pareto’nun Pareto etkinlik ya da Pareto optimumu olarak adlandırdığı temel ilkesi doğrudan servet transferi olmaksızın piyasa ekonomisindeki normatif etkinliği tanımlamaya çalışır. Pareto etkinlik şunu ifade eder. Toplumdaki bireylerden en az birinin refahını azaltmadan diğer birinin refahını artırma imkânı yoksa o toplumun refahı optimumdur. Teorik refah ekonomisi argümanlarını savunan iktisatçılara göre rekabetçi piyasalar etkinlik sağlayacak sonuçlar ortaya çıkarmış olsa bile eğer piyasada gelir ve servet dağılımında adaletsizlikler ve eşitsizlikler varsa o zaman bireylerarası servet transferi yapmak suretiyle pareto etkinsizlikler dengelenebilir. Teorik refah iktisatçılarına göre sosyal refahın maksimizasyonu için devletin mali araçlar yani harcama, vergileme gibi maliye politikası enstürmanlarını kullanarak ekonomiye müdahale etmesi adaletsizlik ve eşitsizliğin düzeltilmesine katkı sunar. Klasik iktisatçıların rekabetçi piyasalar etkindir tezi teorik refah iktisatçıları, neo-klasik iktisatçılar ve Keynezyen iktisatçılar tarafından eleştirilerek devlet müdahalesi ve

¹ Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ebru.cilli@usak.edu.tr

Atf (APA): Karaş, E., (2025), Optimal Vergileme -Prof.Dr. Coşkun Can Aktan’la İyi Bir Vergi Sistemi Tasarımı ve Optimal Vergileme Üzerine Söyleşi-, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (1): 120-130.

maliye politikası araçlarının devreye konulması görüşü savunulmuştur. İngiltere’de Cambridge Üniversitesi’nde Alfred Marshall, onun öğrencisi Arthur Pigou, Francis Edgeworth gibi isimlere daha sonra aynı okulda görev yapan John Maynard Keynes dahil olmuşlardır. İktisat biliminde optimalite kavramının doğuşu İtalya’da Pareto ile Cambridge’de ise Pigou ve Edgeworth ile yerleşmiştir diyebiliriz. 1950’li yılların sonlarına doğru Cambridge’de matematik eğitimi alan James Mirrlees de daha sonra bu üniversitede doktora tezini Belirsizlik Altında Optimum Tasarruflar üzerine yapmıştır. Mirrlees akademisyen olarak sonraki yıllarda optimal ve optimum başlığı altında birçok makaleler kaleme almıştır. 1970’li yıllarda ise Mirrlees optimal vergileme adıyla çalışmalar yapmaya başlamış ve böylece bir literatür oluşmuştur.

Optimal vergileme yaklaşımının çıkış noktası James Mirrlees’tir ve optimal vergileme teorisinin öncüsü Mirrlees’tir diyebilir miyiz?

Evet diyebiliriz. James Mirrlees’in optimal vergileme alanına ilgi duymasında asıl etkili olan isim yine Cambridge Üniversitesi’nde görev yapan Frank Ramsey olmuştur. Mirrlees Ramsey’in vergileme konusunda yazmış olduğu makalenin üzerinden ilerleyerek önce tüketim vergilerinde ve daha sonra da gelir vergilerinde optimal ilkeleri ya da kuralları matematiksel olarak analiz etmiştir.

Mirrlees, Cambridge’deki Trinity College’da ders vermiş ve daha sonra Oxford Üniversitesi’ne geçmiştir. 1996 yılında bir başka maliyeci William Vickrey ile birlikte Nobel ekonomi ödülüne layık görülmesi doğal olarak onun çalışmalarına ilgiyi artırmış ve ardından optimal vergileme konusu iktisatta başka iktisatçılarında üzerine makaleler, tezler, kitaplar yazdığı bir alan olmuştur. Hemen not edelim... Nobel komitesi açıklamasında asimetrik bilgi altında teşviklerin ekonomik teorisine yaptıkları temel katkılardan dolayı Vickrey ve Mirrlees’i ödüle layık görmüştür. Optimal vergileme konusu Noebl ekonomi ödülünün ana konusu değildir. Bu husus önemlidir ve gözden kaçırılmaması gerekir. Yani ödülü kazanan Mirrlees ve Vickrey’dir optimal vergileme değil...

Optimal vergileme alanında önde gelen isimler olan Frank Ramsey, James Mirrlees ve Peter Diamond gibi bilim insanlarının yaptığı çalışmalar bu alana ne gibi katkılar sunmuştur?

Her üç ismin yaptığı katkıların ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Optimal vergileme adı verilen literatürün doğuşunda etkili olan ilk önemli kişi Ramsey’dir. Doğrusunu söylemek gerekirse iktisadi düşünceler tarihi ve iktisat okulları konusunda hayli emekler vermiş birisi olarak söylemeliyim ki, Ramsey’in iktisada ve maliyeye olan katkılarının ziyade beni etkileyen 26 yıllık kısa yaşamı ve

ardında bıraktığı izler olmuştur. 1903 yılında doğmuş ve 1930 yılında hayata veda etmiştir... Sadece 26 yıllık kısa ömründe metafizik ve matematik alanında oldukça etkili çalışmalar kaleme almıştır. Ben Ramsey'in maliye ve vergileme alanına yaptığı katkının hiç de büyük olmadığını düşünüyorum. Fakat ne hikmetse bu dahiyane dahi adamın 1927 yılında kaleme aldığı vergileme makalesi özellikle Mirrlees'in Nobel kazanmasının ardından çok büyük bir ilgi görmüş ve Ramsey'in vergileme konusundaki makalesi üzerine onlarca makale kaleme alınmış ve yayınlanmıştır.

Frank Ramsey'in maliye ve vergileme alanına yaptığı katkının hiç de büyük olmadığını düşünüyorum dediniz. Bunu biraz açar mısınız?

Efendim. Frank Ramsey'i ben dahiyane dahi olarak tanımlıyorum. Yaşam hikayesini okuduğum için söylüyorum... Ona hayranlığımın ne derece büyük olduğunu ifade etmek isterim. İnsanın içini burkan bir kısa yaşam hikayesi. Matematik eğitimi almış, kafasının içi formüller, denklemler dolu. Ama aynı zamanda epistemoloji, entoloji gibi metafizik sorgulamalarla dolu bir zihin. Mantık ve semantikle düşünen psikoloji ile ilgilenen sıra dışı bir adam... Cambridge Üniversitesi'nde matematik okuyan bu deha bir taraftan Keynes ve Pigou'nun kollarında iktisat ile haşır neşir olurken, diğer taraftan Apostles adı verilen bir entelektüel topluluğun toplantılarına katılıyor ve orada Bertrand Russell, George Ludwig Wittgenstein gibi Cambridge entellektüelleri ile vakit geçiriyor. Boş zamanlarında ise evinin etrafındaki tepelerde yürüyüş yaparak zihnindeki fikirleri o yürüyüşlerinde olgunlaştırıyor. 26 yaşında aniden ölümü... İnsanı duygusal açıdan yaralayan bir hikaye. Zira bu güzel yüzlü adam sadece ve sadece 26 yıl yaşıyor. Beni en çok etkileyen de bu olmuştur. Kesinlikle vergileme konusunda yazdığı makale değil...

Peki Ramsey bu 26 yıllık hayatında nasıl maliyeci oldu? Vergileme konusunda tek bir makale kaleme aldı. Ne yazdı ve maliyeye ne katkı sundu?

Cambridge Üniversitesi'nde matematik okuyan bu deha tamamen tesadüf olarak makroiktisadın babası John Maynard Keynes ve refah iktisadının babası Arthur Pigou ile tanışıyor ve onların sevgisini kazanıyor. Bu genç adam deyim yerindeyse Keynes ve Pigou'nun kollarında iktisat ile haşır neşir oluyor. Önce Keynes'in olasılık teorisi üzerine yazdığı kitaba bir eleştiri kaleme alıyor. Sonraki yıl Pigou'nun tavsiyesi ile vergileme konusunda bir makale kaleme alıyor, bir sonraki yıl ise Keynes'in tavsiyesi üzerine optimal tasarruf konusunda bir makale yazıyor. Ramsey'in iktisat ve maliye alanındaki serüveni birkaç yıl devam ediyor ve sonra talihsiz bir şekilde hayat veda ediyor. Uzattım konuyu... sorunuza gelelim... Ramsey vergileme konusunda ne yazdı ve maliyeye ne katkı sundu?

Bir kere tamamen matematik eğitimi almış, matematik kafası ile düşünen bir genç adamın maliyeci olduğunu söylemek ve hele hele onun büyük bir maliyeci olduğunu söylemek fazlasıyla abartı ve hatadır. Bu hatayı yapanların başında Nobel ekonomi ödülünü kazanmış olan Joseph Stiglitz gelir. Stiglitz 2015 yılında bir makale kaleme alıyor ve Frank Ramsey'in Vergileme Teorisine Bir Katkı başlığını taşıyan çalışmasının kamu maliyesinde bir dönüm noktası olduğunu ifade ediyor. Eksik değil, abartı değil tamamen yanlış ve hatalı bir değerlendirme. Aynı hatayı zerre kadar maliye ile ilgisi olmayan bir iktisatçı daha yapıyor. Adı Colin Read. 2016 yılında Büyük Maliyeciler başlıklı bir kitap yazıyor ve Frank Ramsey'i gelmiş geçmiş en büyük 11 maliyeci arasına dâhil ediyor. Baştan sonra eksik isimlerle dolu bir kitap... Ramsey bir kere maliyeci değildir... Ramsey öyle yazıldığı ve çizildiği gibi maliye teorisine ya da vergi teorisine devrim niteliğinde bir katkı da sunmuş değildir. Kesinlikle değildir... Ama dedim ya ne hikmetse Ramsey büyük bir maliyeci olmuş ve onun malların esneklikleri ile ters orantılı bir şekilde vergilendirilmesi ile ilgili görüşü üzerine onlarca makale kaleme alınmıştır. Ramsey vergileme üzerine makale yayınlandığında sadece 24 yaşındaydı. 1927 yılında yazdığı makale İngiltere'de Royal Economic Society'nin ünlü The Economic Journal dergisinde yayınlandı. Makalesinin özü şu. Arz veya talebin daha esnek olduğu maddeler daha yüksek oranlarda, esnekliğin düşük olduğu maddelerse daha yüksek oranlarda vergilendirilmelidir. Ters esneklik kuralı olarak da tanımlanan bu kural, mallara uygulanan vergi oranlarının malların talep esnekliği ile ters orantılı olması gerektiğini belirtmektedir. Ramsey'in makalesinin aslında temeli ve ana fikri bundan ibarettir. Ramsey'in bu 14 sayfadan oluşan makalesi Cambridge Üniversitesi profesörlerinden James Mirrlees tarafından geliştirilerek optimal vergileme adı altında bir literatürün doğuşuna kaynaklık etmiştir. Mirrlees 1970'li yıllarında başında Peter Diamond ile birlikte birkaç makale yayınlayarak Ramsey'in matematiksel vergileme modelini ileri bir noktaya taşımıştır.

Peki Ramsey'in bu ters esneklik kuralına ve daha geniş anlamda Mirrless'in ve Diamond optimal vergileme teorisine itirazlarınız ve eleştirileriniz nelerdir?

Ramsey'in hem makalesi hem de o makale içerisindeki ters esneklik kuralı bir kere ideal vergileme kurallarının hiç birisi ile uyumlu ve tutarlı değildir. Ramsey'in makalesi gereksiz anlamsız matematiksel formüller ile dolu karışık, karmaşık bir teori sunmaktadır. Ramsey'in sıradışı aklı ve matematik kafası basit bir vergileme sorusunu karmakarışık bir şekilde incelemektedir. Yüzlerce mal var ve siz o malları alıp tek tek elastik mi inelastik mi diye değerlendireceksiniz ve sonra da inelastik mallara daha fazla vergi koyacaksınız. Temel ihtiyaç malları,

lüks mallar, yararlı mallar, zararlı mallar, ara malları, yok düşük mallar yok Giffen malları diyeceksiniz ve vergi otoritesine böyle bir takdir hakkını vereceksiniz. Bu vergilemenin basitlik, etkinlik, iktisadilik, genellik ve saire ilkelerinin tamamına bir bire zıt saçma bir öneridir. Ramsey'in önerisini ben abesle iştigal bir mali absürdizm önerisi olarak görüyorum. Ters esneklik kuralı gereği sigaranın ve alkollü içkilerin yüksek oranda vergilendirilmesi önerisinin bile etkin bir politika olarak değerlendirilmek yüzeysel bakış açısidir. Peki zararlardan korumanın zararları nelerdir? Paternalizmin önerdiği günah vergilerinin beklenmeyen ya da öngürülmeyen sonuçları nelerdir? Unintended consequences... Arabasına nasıl olsa benzin, mazot alacak diye petrol ve petrol ürünlerinden yüksek oranda akaryakıt tüketim vergisi almak, elektrik ve doğal gaz tüketimine ilave vergiler koymak sadece Leviathan'ın vergi gelirlerini maksimize etmesine hizmet eder, sosyal refahın optimizasyonuna hizmet etmez. Tüketim vergisi özünde optimal bir vergi konusu değildir; sadece Leviathan'ın aneztezi uygulayarak kazları bağırtmadan yolmasına yarayan bir vergi türüdür. Siz optimal vergilemeden söz ediyorsunuz ve en adaletsiz olan bir vergi türünden başlayarak optimalite arıyorsunuz. Bu paradoks değil midir? Düşünsenize yüzlerce ürün var ve bu ürünleri tek tek elastik, inelastik olup olmadıklarına göre değerlendireceksiniz ve onlara kafanıza göre bir vergi oranı belirleyeceksiniz. Vergi sistemindeki basitliği ortadan kaldıran, ayrımcılık ve ayrıcalık yaratan, adaletsiz bir vergi sistemi inşa edeceksiniz. Bunun adı da optimal vergileme olacak.

James Mirrlees ve Peter Diamond için ne diyorsunuz?

James M. Mirrlees kusura bakmasın onun ekonomiye ve maliyeye olan bakış açısını hiçbir zaman doğru bulmadım. Mirrlees'in geliştirdiği aşırı teorik, karışık ve karmaşık matematiksel formülasyonlar ve modele dayalı optimal vergi teorisinden bugüne kadar bir şey anlamadım! Peter Diamond için de bu geçerlidir. Mirrlees emin olun gerçek bir maliyeci değildir. Matematikçidir. Edgeworth kürsüsü başkanı adıyla görev yapan bu iktisatçı Edgeworth gibi matematik kafası ile iktisadi ve mali olayları analiz etmeye çalışmıştır. Matematiksel iktisat Nobelli Paul Romer'in ifadesiyle Mathiness iktisat bilimini nasıl berbat bir hale getirmişse Mirrlees'in ve kısmen Diamond'un öncülüğünü yaptığı matematiksel vergileme modeli de aynı şekilde maliye ve vergi teorisini berbat etmiştir. 1970'li yıllarda oluşan ve gelişen devasa bir optimal vergileme literatüründe çalışan onlarca akademisyenin yaptığı aşırı teorik, soyut, nonsense çalışmalarının emin olun hiçbir işe yaramadığına inanıyorum. Lütfen bu sözlerimle cahilce bir yorum yaptığımı düşünmeyin. Bu eleştirim iktisadi bir bataklığa dönüştüren matematikçilik, ekonometricilik, ampirikçilik gibi sözde

bilimsel akımların tamamı için geçerlidir. Matematiksel formalizm, aksiyomatizasyon, optimizasyon, matematiksel iktisat, ekonometri... Kantitatif araçlar iktisat biliminde ancak gerekli olduğu yerde ve gerektiği kadar kullanılmalıdır. Doğrusu budur... İktisatçıların araştırmalarında kullandıkları onlarca soyut modeller, formüller, grafikler ve saire yaşadığımız dünyanın sorunlarını anlamakta ve çözmekte bir yarar sağlamış mıdır? Bu tür araştırmaların önemli bir kısmı boşuna ya da beyhude yapılmış çalışmalardır. İktisat bir bilim olacak diye illaki ampirik çalışma yapmak gereklidir gibi bir saplantıya ya da aşağılık kompleksine girmenin bir manası yoktur. Matematiksel formalizm maalesef iktisadi iktisat olmaktan uzaklaştırmıştır, ruhunu öldürmüştür ve gerçek dünyadan alıp koparmıştır. Mirrlees ve takipçilerinin ya da bilimcilikten başka bir şey değildir. Mirrlees'in Diamond'un ve onu takip eden akademisyenlerin yazdığı makaleleri okuyabiliyor musunuz? Anlayabiliyor musunuz? Evet mi Hayır mı? Peki varsayalım ki, iyi bir matematiksel iktisat temeliniz var bana söyler misiniz, optimal vergileme bugün vergi meselelerinin hangisine somut bir çözüm sunabilmiştir? Adı optimal! İyi de bu saçma sapan formüller, denklemler, modeller ideal bir vergileme için gerekli olan ilkelerin hangisine somut bir katkı sunmaktadır? Mirrlees'in optimal vergileme adını verdiği teorisinin adı yanlış konumuştur. Pesimal Vergileme demek daha doğrudur. Optimal Taxation vs. Pessimial Taxation başlıklı bir makale yazmak isterim doğrusu!

Siz optimal vergileme teorisine çok ağır eleştiriler yöneltseniz de ben yine de sormak isterim. Optimal vergilemeye ilişkin oldukça geniş bir literatür var. Bu alanda önerilen optimal vergi modellerinden hangisi veya hangileri uygulanabilir? Bunlar hakkında varsa eleştirileriniz, bize sunabilir misiniz?

Hayli teorik ve matematiksel olsa da optimal vergi teorisinin cevap aradığı sorular aslında şunlar olmuştur: Hükümet gelir vergilerine mi yoksa mal (tüketim) vergilerini mi ağırlık vermelidir? Tasarruflar ve sermaye kazançları vergilendirilmeli mi yoksa tamamen vergi dışında mı tutulmalıdır? Tüketim vergileri kapsamında, vergi oranları mal ve hizmetler arasında nasıl farklılık göstermelidir? Vergi tarifeleri ne kadar artan oranlı olmalıdır? Düz oranlılığın hangi vergi türlerinde uygulanması doğru bir alternatiftir? Marjinal vergi oranı alt, orta ve üst gelir dilimlerindeki mükellefler için nasıl dizayn edilmelidir? Bunlar yanlış sorular değildir. Fevkalade doğru sorulardır. Optimal vergileme ile ilgili olarak şunu söylemek istiyorum. Yanlış olan sorular değil, metodolojidir. Gereksiz, anlamsız, karışık ve karmaşık matematiksel vergi modeli ile yapılan çalışmalar ne işe yaramıştır? Ben Maliye okulundaki öğrencilik yıllarımı da hesaba katarsam neredeyse yarım asırlık maliyeciyim. Mirrlees'in Nobel kazandığı yıl ben de profesörlük unvanımı henüz almıştım ve o yıllarda bir

Nobeliteyi eleştirecek gücü kendimde bulamadığımı itiraf etmeliyim. İçimden hep “anladıysam a'râb olayım” dediğim bu optimal vergi meselesi üzerine bir eleştiri kaleme almanın hadsizlik olacağını ve bir profesör olarak utanılacak bir şey olacağını düşünüyordum. Ta ki, şimdiki zamana kadar! Bunu sadece ben söylüyor olsam o zaman okuyucular da bak haddini bilmez cahil adama, Nobel ekonomi ödülü kazanmış bir değil iki iktisatçının optimal vergi teorisini eleştirmeye cesaret ediyor derler. Ama dünyada birçok önemli iktisatçı Mirrless'in optimal vergileme teorisi ile ilgili benzer eleştirileri ifade ediyorlar.

Optimal vergileme alanında çokça çalışma yapıldığını görmekteyiz. Sizin de bu alanda kaleme aldığınız çalışmalar var. Peki, mevcut çalışmalar bu alanın anlaşılmasında yeterli midir?

Bakın efendim. Optimal vergileme ile ilgili olarak aşırı matematiksel formüllerle dolu onlarca makale benim gözümde garbolojik iktisadın bir parçasıdır. Bu değerlendirmemi saygısızlık, hadsizlik olarak değerlendirmeyiniz. İktisadın matematizasyonu nasıl iktisadı değersizleştirmişse aynı şey matematiksel vergileme için de geçerlidir. Anlamadığınız bir şeyin üzerine ileri matematik bilginiz ve modeller ile bir şey ilave ederseniz bunun ne değeri olabilir ki? Aynı şeyi 1980'li yılların başında optimal vergi oranı üzerine Laffer hipotezi için de yaptılar. Optimal vergi oranı ne olmalıdır? Maksimum ortalama ve marjinal vergi oranları üzerine yazılmış saçma sapan matematiksel vergileme makaleleri neye hizmet etmiştir? Ne yarar sağlamıştır? İbn haldun'un yaklaşık 700 sene evvel yazdığı Laffer hipotezini saçma sapan grafikler ve matematiksel formüllerle etki değeri yüksek dergilerde yayınlayınca konuyu daha değerli bir hale mi getirmiş oluyoruz?

Türkiye açısından da şunu söylemek isterim. Optimal vergileme teorisinin başlangıcını Mirrlees ve Diamond'un çalışmalarını esas alarak 1970 li yılların başları olarak kabul edersek aradan geçen 50 yılda Türkiye'de bu alanda ne yazıldı diye bakmalıyız. Bu konuda ülkemizde sadece 4-5 doktora tezi yazıldı. Bu alanda doktora tezi yazan meslektaşlarımızın emeğini küçümseyecek değilim ama yazılan tezleri okumakta çok ama çok zorlandığımı söylemek durumundayım. Benim bildiğim 4 doktora tezi ve az sayıda makale. Tekrar altını çizerek ifade etmek isterim, eğer Mirrlees ve Diamond gibi iki Nobel kazanmış bilim insanı bu konuda yazmışlarsa onların yazdıklarını çok daha detaylı olarak incelememiz gerekmez mi? Maliye sempozyumlarında bile bir kez olsun bu konu enine boyuna ele alınmış değildir.

Size göre optimal olduğunu düşündüğünüz bir vergi modeli var mıdır? Verginin kaynağı, oranı veya tarifesi üzerinden hareketle nasıl bir vergi toplumsal refah için en uygundur?

Bir kere şunu söylemek isterim. Optimal, optimalite, optimizasyon kelimeleri ne Pareto'nun ne de Mirrless'in tapulu malı değildir. Optimal manası itibariyle en uygun, en ideal anlamlarında kullanabileceğimiz bir kelimedir. Etkinlik yani efficiency bunun sadece bir parçasıdır. Bir uygulama ya da eylemin sonucu etkin olabilir ama, adil olmayabilir. Optimal genel olarak ulaşılmaması gereken idela ya da mükemmel durum, pozisyon olarak düşünülmelidir.

Ben de 1995 yılında Optimal Devlet adında bir kitap yayınladım. TÜSİAD tarafından kamuoyuna sunuldu. Optimal devlet faaliyetlerinin ne olması gerektiğini sorguladım... Ben şöyle düşünüyorum. Maliyecilerin iyi bir vergi sisteminin dizaynı ya da tasarımı üzerindeki arayışı fevkalade önemlidir. Ben bunu ideal vergi sistemi tasarımı ya da kısaca Optimal Vergileme olarak adlandırıyorum. Mirrless'in karışık, karmaşık, aşırı matematiksel vergi modelinin adı optimal vergileme olsa da ideal bir vergi sistemi tasarımına ciddi bir katkı sunamamıştır. Akademik garboloji demek saygısızlık olur ama bir tür bilimcilik yani scientism olarak görüyorum.

Optimal vergilemeye yönelik geliştirilen modellerde vergilemede etkinlik ve adalet ilkeleri üzerinde durulduğunu görmekteyiz. Bu ilkeler bize neyi anlatmak istiyor?

Şimdi etkinlik kavramı başlı başına eksik ve yanlış kullandığımız bir kavram. Efficiency, effectiveness, efficacy ya da efficacy gibi kelimeleri iktisatta kullanıyoruz. Maliyet etkinliği, tasarruf, verimlilik, prodüktive, refah kaybı ya da refah maliyeti gibi kavramları kullanıyoruz. Adalet kelimesini de doğru ve yerli yerinde kullanmıyoruz. Yatay adalet, dikey adalet, eşit fedakarlık, eşit oranlı fedakarlık, en az toplam fedakarlık, prosedürel adalet, dağıtıcı adalet ve saire... Kavramları kafa karıştıracak şekilde ve bazen de yanlış ve yersiz olarak kullanıyoruz. Benim bu konudaki görüşüm net. Optimal vergileme açısından her iki ilkenin de doğru tanımlanması ve doğru şekilde uygulanması gerekir. Eşitlik ve etkinlik kriterlerinin birbirinin trade-off'u olması elbette arzu edilir bir durum değil. Örneğin düz yani sabit oranlı bir vergi beni gibi düşünen maliyecilere göre etkinlik açısından optimal, adalet ilkesi açısından ise bir semi-optimal bir durum. Suboptimal demek de doğru olmaz... Ben düz oranlı vergiyi refah iktisadı terminoloji ile söyleyecek olursak Pareto optimal değil belki ama yarı-optimal yani semi optimal bir vergi tarifesi olarak görüyorum. Birinci en iyi değilse bile en azından ikinci en iyi optimal çözüm... Fakat artan oranlı vergi tarifesi bana

göre her iki ilkeye de ve aynı zamanda basitlik ve diğer vergileme ilkelerine de ters bir durum. Lump-sum adı verilen bir baş vergisinde dead-weight cost adı verilen refah kayıpları yoktur demek ve etkinlik geçerlidir demek bir mana teşkil etmez. Baş vergisi gibi ödeme gücünü ve fayda ilkesini dikkate almayan bir lump-sum uygulamanın adil olduğunu söyleyebilir miyiz?

Sizce toplumsal refaha uygun vergileme yapılırken etkinlik veya adalet ilkelerinden hangisine ağırlık verilmelidir veya iki ilke arasında nasıl bir denge kurulabilir?

Maliyeciler olarak ideal vergileme ilkelerinin birçoğu üzerinde aslında anlaşıyoruz. Anlaşamadığımız belki etkinlik ve neutrality denen tarafsızlık ilkesi ile adalet ve eşitlik üzerine... Bir de anlamadıklarımız var. Maliyecilerin anlamadıkları bir ilke var ki o da vergi kurallarında düzenlilik, daimilik ve bunun devamını sağlayacak bağlayıcılık ilkesi. Binding ilkesini gözardı eden bir vergileme optimal bir vergileme olamaz. Ben kamu tercihi ve anayasal iktisat üzerine çalışmalar yapan bir maliyeciyim. Adam Smith'in, Neumark'ın, Wagner'in, Musgrave'in daha ötesinde bir optimal vergileme tasarımı üzerine düşünüyorum.

Öyle bir vergi sistemi dizayn edelim ki, bu vergi sisteminde kurallar ayrımcılık ve ayrıcalıklara yani imtiyazlara izin vermeyen genellik ilkesini esas alsın... Özellik ilkesi değil, genellik ilkesi ana ilke olsun... Öyle bir vergi sistemi dizayn edelim ki çok kazananın çok vergi alalım klişesinin ötesinde gerçek manada bir adil vergi sistemi kuralım. Çok kazananın çok vergi alalım diyoruz da neden çok serveti olandan daha çok vergi alalım demiyoruz? Adalet kavramsal olarak muğlak ve yoruma açık bir kavramdır. Vergileme konusunda yatay adalet, dikey adalet, kanun önünde eşitlik en azından doğru kavramlardır.

Öyle bir vergi sistemi dizayn edelim ki, vergi ile ilgili kurallar basit, açık, anlaşılabilir, erişilebilir, belirli ve kesin olsun, önceden ilan edilmiş ve öngürülebilir olsun... Öyle bir vergi sistemi inşa edelim ki, vergilerin üreticilerin ve tüketicilerin karar, davranış ve tercihleri üzerindeki etkisi mümkün olduğu ölçüde nötr olsun. Yani vergilerin insanların ticaret yapma, alma, satma, kazandığını biriktirme, tasarruf etme, servete dönüştürme, yatırıma çevirme kararları üzerinde olumsuz yani negatif bir etkisi olmasın. Çalışma arzusu ve gayretini olumsuz etkilemesin... Vergiler akşamdan sabaha değişirse kamu maliyesine ve vergi sistemine güven olmaz. Öyle bir vergi sistemi dizayn edelim ki, vergi ile ilgili kurallar sık sık değişmesin, kuralların devamlılığı, düzenliliği ve istikrarı güvence altına alınsın. Peki, çoğunlukçu demokrasilerde siyasetçilerin istismarlarına izin vermeyen devamlılık ve istikrar ilkesini nasıl güvence altına alabiliriz? Bunun tek bir yolu var... Anayasal bağlayıcılık ilkesi. Biraz sert bir

ifade ile değerlendirme yapmama izin verin. Vergilemede bağlayıcılık ilkesini anlamayan maliyeci kafasını ve maliyeci zihniyetini reddediyorum. Vergi devletin iradi, takdiri, ihtiyari kararlarına terk edilmiş bir vergi sistemini anayasal bağlayıcılık ilkesini esas alarak korumayan ve güvence altına almayan bir vergi reformu kalıcı olamaz. Her vergi reformu aslında bir vergi deformudur. Ben Ramsey'in, Mirrlees'in, Diamond'un ve bu alanda yazan optimal teorisinin saçmalıklarına inanmıyorum.

Son olarak toplumsal refaha en uygun vergi modeli şayet uygulanabilir olduğunda vergi yükümlülerinin vergiye karşı direnci azalabilir mi? Toplum refahına uygun vergi, mükellefin vergiye olan uyumunu arttırır mı?

Elbette, bir ülkede gerçek anlamda hukuk devleti, hukukun üstünlüğü, kurallar ve kurumlar var ise ve bunlar ihlal edilmeden uygulanıyorsa orada barış, düzen, refah, adalet daha ileri seviyelerde olur.

Aslında en önemli hususlardan biri olduğunu düşündüğüm bir soru yöneltmek istiyorum. Optimal vergileme yaklaşımı günümüzde var olan vergi sorunlarına ne açıdan katkı sağlayabilir? Bu sorunların çözümünde bu alanda yapılan önerileri yeterli buluyor musunuz?

Küçük ve sevimli Ramsey'i, Dahiyane dahi Ramsey'i bir tarafa koyalım... Ama onun ötesinde Mirrlees'le başlayan ve devam eden optimal vergileme literatürünün bir facia olduğunu düşünüyorum. Hadsizlik ve saygısızlık yapmadan şu soruyu sormak istiyorum. James Mirrlees'in aşırı teorik ve karmaşık matematiksel vergi modelinin gerçek dünyada yaşadığımız vergileme sorunlarına sunduğu katkı nedir? Bu konuda tez ve makale yazmış bir maliyecimizin açık ve anlaşılır ifadelerle bu literatürün sağladığı katkıyı açıklamasını isterim. Maliye bilim insanlarımız içerisindeki kıdemli ve duayen maliyeci hocalarımız bu konuda bizi aydınlatsınlar isterim...

Sayın Hocam, son olarak size yapmış olduğumuz söyleşinin özeti olabileceğini düşündüğüm bir soru yöneltmek istiyorum. Optimal vergileme alanının geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Gelecekte bu alanda çalışma yapacak olanlara neler önerebilirsiniz?

Dürüst, açık ve samimi cevap vereyim. Karışık, karmaşık, anlamsız ve gereksiz şekiller, diyagramlar, formüller, denklemler ve modellerle dolu matematiksel optimal vergi teorisine verilen emek, zahmet ve zamanın heba edilmesine üzülürüm. Optimal vergilemenin öncüsü olarak ismi geçen Mirrlees'i hiçbir zaman maliyeci ve vergi uzmanı olarak görmedim. Nobel kazanmış olmak ya da Sir unvanı olmakla iyi bir maliyeci olunmaz. Aynı sözlerim onunla birlikte

Nobeliteyi paylaşan Vickrey için de geçerlidir. William Vickrey'in paralojilerini ve safsatalarını okuyunca donup kalıyorum. Dahiyane bir dâhiye olarak Ramsey'e hayranlığımı ifade ettim ama matematikçi kafasıyla bir vergi makalesi yazmakla maliyeci ya da vergi uzmanı olunmaz. Yabancı literatürde Ramsey üzerine yazılmış onlarca makaleyi alın okuyun, anlayabilerseniz! Türkçe'de Ramsey üzerine yazılmış bir iki makaleye rastlıyorum, okuduğumda şaşırıp kalıyorum! Zira bir şey anlamıyorum. Düzgün bir Latin alfabesi kullanan bir dil ile yazılmış olsa en azından Google Translate'den yardım alabilirim ve ne demek istediğini anlayabilirim! Mali absürdizm demek abesle iştiğal etmek demektir. Optimal vergileme literatürünün gerçek dünyanın vergileme sorunlarına sunduğu somut katkıların ne olduğunu anlamaya çalışıyorum. Anlayan varsa yazsın da bilelim istiyorum...

Sizin optimal vergileme adıyla yaptığınız çalışmaların ana fikir ve özeti nedir?

Benim optimal vergi yaklaşımında dört temel soru var? İlk soru. Vergi ne üzerinden alınmalı? Tek vergi mi? çok vergi mi ve saire... İkinci soru... Vergi hangi oranda alınmalı? Tek oran mı yoksa artan oran mı tartışması... Üçüncü soru... Nasıl alınmalı? Doğrudan mı yoksa kazları bağırtsmadan aneztezi uygulayarak mı? ve son soru.... Fayda ilkesine göre mi, yoksa ödeme gücü ilkesine göre mi? Bu dört temel soruya cevaplar arıyorum... Bundan önce iyi bir vergileme sisteminin ana ilkeleri konusunda mutlaka ve mutlaka uzlaşmamız ve anlaşmamız gerektiğine inanıyorum. Bu ilkelere vergi anayasası diyebilirsiniz. Siyasi iktidar ve onun emrindeki vergi otoritesi ya da vergi bürokrasisi vergi anayasasında yazılı olan ilkeleri ihlal etmeden vergileme yetkisini kullanabilmelidir. Keyfi kararlarla değil, günübirlük ilanlarla değil, akşamdan sabaha değişen torba yasalarla değil, önceden ilan edilmiş basit, açık, adil ve kesin anayasal kurallarla... Biz buna vergi anayasası diyoruz... Peki şimdi ben de size bir soru sorayım? Bu ülkede mali anayasa ve vergi anayasasını anlayan kaç tane maliyeci var acaba?

Değerli katkılarınız ve ayırdığınız vakit için çok teşekkür ederim.